

РІВНЕНЩИНА

Ця історія схожа на казку, ні, радше на притчу про сміливість і нескореність. Для однієї чарівної країни настав дуже тривожний час, вороги нападали на її мешканців, убивали чоловіків, гвалтували жінок, викрадали дітей. Не витримувала цього земля-матір і вирішила послати на допомогу своїм дітям помічників. Одна за одною зводилися великі будівлі з міцними стінами та широкими мурами. Усі фортеці виростали на високих скелях, горах. І лише одна Дубненська фортеця була на рівнині, адже й тому краю потрібен захист. Та змилювалася над замком земля і поселила біля нього берегиню, справжнього захисника — річку Ікву (себто бурхливу, руйнівну). Ворогам річка стала серйозною перепорою для захоплення споруди. Минали роки, воєнні часи змінювалися мирними...

Але все одно матінка Земля хотіла, щоб фортеці далі жили в чарівній країні і нагадували мешканцям про їхніх хоробрих предків. Та ось одного разу злі чаклуни забажали стати довічними володарями цього краю, а для здійснення задуманого потрібно було знищити історичну пам'ять його мешканців. Країна

стала б беззахисною і нею було б легко керувати. Одну за одною почали розвалювати фортеці, розбираючи їх по камінчику. А щоб зруйнувати замок на дубненській рівнині, просто вийшли його берегиню — річку Ікву...

Уперше згадується місто Дубно в Іпатіївському літописі 1100 року у зв'язку з проведенням тут з'їзду руських князів.

У XIV столітті руський князь Федір Острозький звів фортецю з землі та дерева. Уже 1149 року є згадка про місто як друге за значенням після Луцька (тоді поселення входило до Луцького князівства).

Нащадок князя Федора — Костянтин Острозький — перетворив дерев'яно-земляне укріплення з дубовим частоколом на кам'яну фортифікаційну споруду, що стала наймогутнішою, найнеприсутнішою серед усіх інших замків Волині. Про її міцність свідчить товщина фортечних мурів — близько двох метрів.

Проте навіть неприсутня фортеця не захистила Дубно від нападу татар. Засліплена жадобою збагачення орда лише 1557 року двічі наступала на фортецю. Перед першим походом на Дубно бусурмани довідалися, що за фортечними стінами живе донька князя, яку вони могли б передати у гарем хана і отримати немалу винагороду.

Темною хмарою сунула орда. Перелякані мешканці міста переховувалися у фор-

ФОРТЕЦЯ У ДУБНІ

теці і молили Бога, щоб допоміг стінам вистояти перед цією навалою. Очолював військо захисників син князя Януш, але не змогли вони втримати орду, відступили. Перелякана княжна пообіцяла, що викинеється з замкового вікна в Ікву, якщо замок захоплять татари.

Врятував випадок. Князь, мабуть, серцем відчув тривогу і відіслав свого слугу в Дубно дізнатися, чи все гаразд. Татари схопили посланця і почули від нього, що Острозький скоро буде під містом з великим військом. Бусурманські війська відступили від Дубна, зі злості знищивши всі довколишні поселення (близько двохсот сіл).

Другий напад татар стався якраз під час великого свята у фортеці — весілля княжни Беати, племянниці Костянтина Острозького. Переповідають, що вона не була вродливою: бліда, занадто висока і худорлява. Зате виявилася дуже хороброю...

Весільне гуляння було в розпалі. Аж раптом князю повідомили тривожну звістку, що татарська навала су-

не чорною хмарою. Усі перелякалися, адже ординців було дуже багато. Нападники розклали намети — і дубненська фортеця опинилася в облозі. Наречена розізлилась на хана, що той зіпсував їй весілля і виявила неабияку рішучість. Переодягнувшись у зручний одяг, вона швидко підбігла до гармати. Ніхто навіть не посмів її зупинити. Беата вирвала у оборонця фортеці вже запаленого гнота і вистрелила у ворожі лави. Запущене нею ядро пробило шатро хана. Це розлютило ворога, але поразка їхня була очевидною, тому вони пішли геть. Весілля продовжилось... Відтоді вежу стали називати Беаткою...

Під час князювання останнього з роду Острозьких, Януша, багато замкових башт перебудували, деякі просто укріпили, зробивши фортецю ще неприсутнішою. Оборонний рів наповнювався водою з річки Ікви, а через нього пролягав дерев'яний міст до входу у фортецю.

На в'їзній брамі розміщено герб князів Острозьких.

У кінці XVI—на початку XVII століття біля замку побудували палац для князів. Пізніше добудували другий поверх. Саме у цій частині замкового комплексу зберігали цінні папери, важливі документи, архіви. Переповідають, що коли під час німецької окупації нападники палили архів, то він горів кілька днів. Януш Острозький був останнім представником славного княжого роду, після його смерті замок переходить у власність князів Заславських, синів його доньки Єфросинії.

Під час національно-визвольної війни Дубно стало кривавою ареною жорстокого розподілу нашого краю між козаками та поляками. Улітку 1648 року у місті перебував військо Максима Кривоноса, але і воно недовго змогло тут втриматися. Князь Владислав Заславський, на жаль, не став на бік земляків, а допомагав польському королю насильно окатувати міщан. Криваві події з історії міста Дубно зображені у творі Миколи Гоголя "Тарас Бульба".

1705 року шведський король Карл XII узяв Дубно в облогу. Також цього року в Дубно часто навідується Іван Мазепа. 1707 року в замку гостював російський цар Петро I.

У 1774 році зі Львова до Дубна перевезли торгові контракти. Це спричинило економічне зростання міста. У замку одну з найбільших кімнат виділили для прийому ділових людей, торговців, саме там уклалися торговельні угоди, через що її назвали контрактовою.

Коли неприсутня Дубненська фортеця перейшла у власність князів Любомирських, вона почала втрачати свої суворі риси, перетворювалася радше на палацовий комплекс. Працював над перебудовою відомий італійський архітектор Домініко Мерліні. І Дубненська будівля з оборонної фортеці перетворилася на резиденцію, призначену для банкетів, урочистих прийомів.

Є ще одна цікава історія, пов'язана з замком.

У військо брали тільки чоловіків. Та одній дівчині вдалося прослужити гусаром вісім місяців, і ніхто ні про що не здогадувався. Якось вона зі своїм батальйоном була у Дубні на балу. Княгиня Любомирська була ласою на молодих і симпатичних юнаків. Ось і до цього "юнака" доходить чутка, що він сподобався княгині. Дівчина швиденько втекла з балу...

Наступні власники замку — Ядвіга та Йосип Любомирські. Нещасливим було їхнє сімейне життя. Чоловік

повсякчас програвав майно у карти і врешті заліз у страшні борги, через що й утік за кордон. Залишив дружину-інваліда виплутуватися з біди. Тож їй довелося майже за безцінь продати замок із його околицями княгині Борятинській. Згодом фортифікаційно-палацову споруду власниця продала до державної скарбниці.

Під час Першої світової війни замок зазнає значних пошкоджень.

І лише в двадцять роки XX століття його почали піднімати з руїн.

За радянської влади у замку була військова частина. На жаль, у ті часи не надто переймалися збереженням історично-архітектурних пам'яток. Тож замок суттєво перебудували, позбавивши його неповторності. А повноводну річку Ікву з її притоками, що омивали замок, осушили.

Та фортеця вижила і досі є кам'яним втіленням сміливості... Не знали злі чаклуни, що, крім природних берегинь, свій край оберігає матінка Земля. Вона ніколи не дасть образити своїх дітей, що мешкають у чарівній країні з невмирущою історичною пам'яттю...

Далі буде.

Підготувала
Євгена СЛОБОДЯНЮК
Видавнича компанія "Атлантик"

СЛОВО Просвіти

Засновник:
Всеукраїнське товариство "Просвіта" імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора.

з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАВИДЕНКО
270-55-57

Спеціальний кореспондент
відділу культури
Олександр ЄВТУШЕНКО
270-55-57

Відділ просвітницької роботи
Ольга СКРИПКА
279-49-47

Відділ листів
Людмила ІЛЬЄНКО
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovoprosvity.com.ua

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
"Преса України" у середу.
Зам. № 3301227

Наклад — 9000

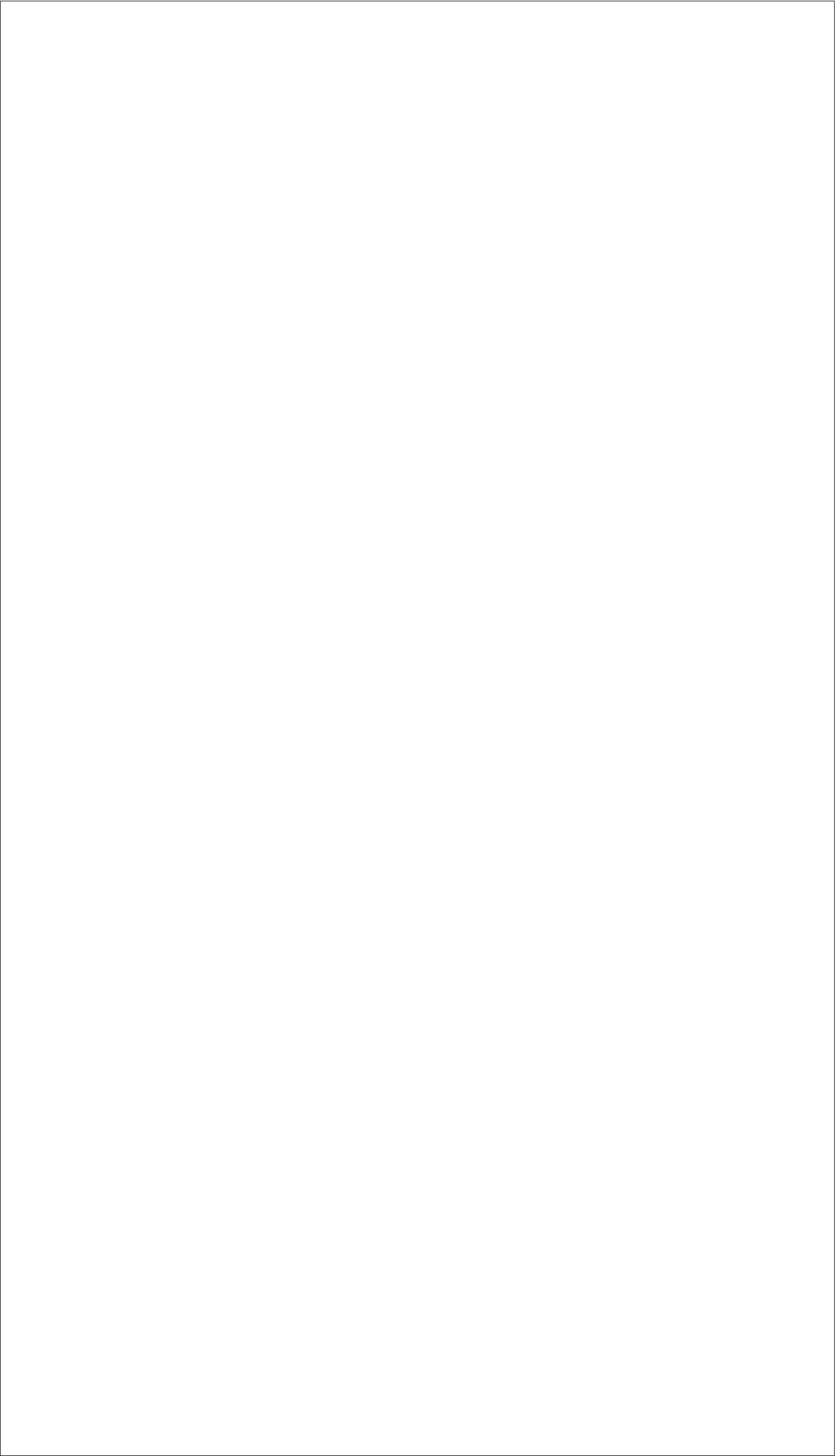
Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

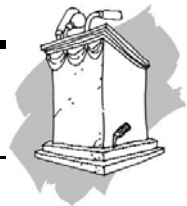
Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій посилання на "Слово Просвіти" обов'язкове.

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.

ПОГЛЯД

Ющенко, Тимошенко, Порошенко. Цей трикутник постійно змінює свої розміри, вібрації, колір. Проте в його нестабільності є деякі константи, знання яких дозволяє прогнозувати розвиток подій.

Почнімо з того, що дається людині від народження і не змінюється до самої смерті, — з типу інформаційного метаболізму. Якщо говорити простіше, то йдеться про психологічний тип або соціотип особи.

**“Миротворець”,
“Адміністратор”,
“Підприємець”**

З погляду психоінформатики, що виросла на базі типології Юнга та соціоніки, кожна людина від народження належить до одного з 16-ти соціотипів, кожен із яких має свою стандартну назву і псевдоніми, які зручні для застосування і допомагають “відчутти дух” того чи того соціотипу. Наприклад, етико-інтуїтивний інтроверт має псевдоніми “Достоевський”, “Доктор Ватсон” або “Миротворець”.

Типовим “Миротворцем” є Віктор Ющенко, тож не випадково інший відомий Віктор якось назвав його “Котом Леопольдом” (цей герой мультфільму також є яскравим етико-інтуїтивним інтровертом). “Миротворцям” притаманні доброта й співчуття, вони прагнуть з усіма мати гармонійні стосунки, довіряють своїй інтуїції, схильні до усамітнення, люблять порядок і красу, не терплять насильства, не люблять примушувати інших щось робити проти їхньої волі. Вони можуть довго терпіти утиски, але лише доти, доки їх не “дістали за живе”. Тоді вони вибухають і здатні діяти надзвичайно рішуче, енергійно, холоднокровно і навіть жорстоко, а після “відновлення порядку” знову стають мирними та милосердними.

Протилежними і водночас доповнювальними якостями володіє логіко-сенсорний екстраверт. Цей соціотип має псевдоніми “Шерлок Холмс” та “Адміністратор”, а неофіційно його ще називають “Бульдозером” — за прямолінійну цілеспрямованість на кшталт кіногероїв Шварценеггера. Порівняно з ідеалістичними “Миротворцями” “Адміністратори” значно практичніші, довіряють не етиці, а логіці та фактичному стану справ, цінують якість і красу, схильні до миттєвих енергійних реакцій. Життєвий девіз цього соціотипу — “Боротьба з хаосом”. Яскравим “Адміністратором” є Юлія Тимошенко.

Петро Порошенко має соціотип “логіко-інтуїтивний екстраверт”, псевдоніми — “Джек” або “Підприємець”. На відміну від “Адміністра-

тора”, “Підприємець” не стільки бореться з хаосом, скільки використовує його для досягнення своїх цілей (хрестоматійний приклад — “великий комбінатор” Остап Бендер). Своєчасність і економність для нього важливіші, ніж якість і краса. Проникливий, особливо коли його хочуть підманути в об’єктивних речах. Вважає за краще бути не улюбленим, а домінуючим, тому буває різким у висловлюваннях, що створює враження конфліктності.

ПІСЛЯ КОАЛІЦІЇ

“Бермудський трикутник” владної верхівки з погляду персональної сумісності та здорового глузду

Модельовання стосунків

Тепер у нас є всі дані, аби описати стосунки між “сторонами коаліційного трикутника” з погляду персональної сумісності. Почнімо з того, що стосунки між “Адміністратором” і “Підприємцем” характеризуються значною конфліктністю. При зовнішній подібності у цих соціотипів зовсім різні життєві цінності, причому кожен уперто стоїть на своєму і переконаний у власній правоті. При першій нагоді вони свідомо чи несвідомо починають наступати одне одному на “улюблені мозолі”, тобто бити по найбільш точках психоінформаційної структури противника. Отже, у “горизонтальний психологічний площині” маємо відвертий особистісний конфлікт.

Не краща ситуація з погляду психокласти та рівня розвитку, адже “кшатрій” Тимошенко ніколи не слухатиме “бізнесмена” Порошенка, так само як людина третього рівня розвитку ніколи не сприйматиме “начальника” другого рівня.

Таким чином, дует Тимошенко—Порошенко є конфліктним через горизонтальну і вертикальну психоінформаційну несумісність, яка посилюється конфліктом бізнесових інтересів представлених ними кланів. Що ж до об’єднуючих чинників, то з них можна назвати лише страх розвалу коаліції та відставки обох. Про національні інтереси як об’єднуючий чинник говорити передчасно, оскільки, між нами кажучи, жодна сторона кон-

флікту не відчуває сентиментів до українського народу та його долі. Теоретично, ситуацію могла б виправити активна позиція Ющенка, адже з погляду психоінформаційних процесів він перебуває у сприятливих стосунках і з Тимошенко (повне доповнення), і з Порошенком (напівдоповнення). Проте Президент поки що не виявляє необхідної активності, тому замість співпраці у трикутнику Президент—Спікер—Прем’єр найвірогідніше матимемо хаотичне взаємне блокування і “війну всіх проти всіх”. Такий собі зачарований “бермудський трикутник”.

“Бермудське болото” безвідповідальності

Хтось скаже, що це навіть добре: конфліктуючі сторони вдень і вночі контролюють одна одну, повноваження і відповідальність надійно розподілені аж на три частини. Так би мовити, триумф демократії. Проте є один “маленький” нюанс: річ у тім, що роботу можна розділити, проте відповідальність не ділиться в принципі — як тільки її розділяють, то вона має цікаву властивість миттєво випаровуватись і безслідно зникати. **Будь-який керівник підтвердить: якщо відповідає більше одного, там уже не відповідає ніхто.** У нашому “бермудському болоті” відповідальність розподілено аж на трьох, тому жоден із них не може нести реальної відповідальності за роботу — так само, як жоден із попередніх президентів, спікерів чи прем’єрів не заплатив і 5 гривень штрафу за 5-мільйонне вмирання українського народу, подвійне скорочення ВВП, багатомільйонну економічну міграцію.

Найгірша влада — це безвідповідальна влада. Саме таку владу ми маємо в Україні. Ось корінь усіх бід, бо безвідповідальність породжує некомпетентність, неефективність і байдужість. Найпоказовіша ситуація у Верховній Раді — там відповідальність “розмазана” аж на 450 депутатів, тому навіть якщо приймається відверто деструктивний, злочинний закон, то жодного винуватого знайти неможливо в принципі.

Що робити?

Передусім зняти світоглядні шори й чесно визнати, що **розподіл влади в нинішній формі — це підризна ідея, спрямована на руйнування національних підвалин.** Професійні маніпулятори і баламути забивають нам баки, що причини “негараздів” у недостатньо свідомих людях, мовляв, наше мислення ще не європей-

ське, треба повчитися в Європи, Америки чи хоча б у Москви. Звісно, вчитися треба, свідомість удосконалювати треба, і цим можна займатися безмежно довго. Але майте на увазі, що **нинішня система безвідповідальності та безкарності здатна за короткий час морально розкласти переважну більшість цілком пристойних людей.** І навпаки — вставте нинішніх “недостатньо свідомих” у систему реальної відповідальності, і вже завтра всі ці порошенки, тимошенки, ющенки, а також іваненки, петренки та сидоренки чемно працюватимуть не лише для власного, а й для загальнонародного добра.

Почнімо з найпроблемнішого елемента системи — Верховної Ради. Як ви вважаєте, чи має право приймати рішення той, хто не несе за них жодної відповідальності? Звісно, що ні! Гаразд. А чи приймає рішення Верховна Рада? Так, і не просто рішення, а закони, які ми всі зобов’язані виконувати. А чи відповідає ВР за свої рішення? Ні, депутати не несуть за свої рішення ні персональної, ні колективної відповідальності. Висновок однозначний: **Верховна Рада не може бути законодавчим органом** — бо як колективний орган, вона призначена для виконання дорадчої, експертної та контролюючої функцій з правом започаткування процедури дострокового відсторонення Президента від влади — т. зв. імпідменту.

А що Президент? Він повинен нести персональну відповідальність за кінцеві результати всього державного механізму, причому відповідальність реальну: власним майном, власною свободою і власним життям. А для цього він має керувати роботою всіх гілок владного механізму, зокрема приймати законодавчі рішення і забезпечувати їхнє виконання.

Таку модель організації влади зафіксовано ще у “Велесовій книзі”, вона знайшла свій розвиток у традиції виборних князів Київської Русі (найпотужнішої і найкультурнішої держави того часу) та гетьманів Козацької держави (найдемократичнішої держави тодішньої Європи). Ця система показала свою продуктивність і життєздатність протягом тисячоліть. Вона відповідає нашому звичаю, принципам управлінської науки і викликам сучасної кризової епохи.

Нову українську державу, побудовану на цих засадах, ми називаємо Третім Гетьманатом, оскільки він буде історично третім після гетьманів Богдана Хмельницького та Павла Скоропадського і ґрунтуватиметься на трійці універсальних системних принципів: 1) єдиноначальність (відповідальність і цілісність); 2) свобода (творчість і прозорість); 3) справедливість (вдячність і винагорода за добрі плоди).

Зміна державної моделі має відбуватися правовим шляхом — через прийняття нової Конституції з її затвердженням на всенародному референдумі. Це нормальна демократична процедура, яка періодично реалізується в різних країнах. У цьому сенсі найактуальнішим для сучасної України є досвід П’ятої республіки “французького гетьмана” Шарля де Голля, котрий створив найавторитарніший і водночас — найдемократичніший тип президентського правління в сучасній Європі. За підсумками загальнонаціонального опитування, проведеного в січні 2006 року, генерала де Голля визнано найкращим президентом сучасної Франції. Ось ті європейські цінності, які потрібно вивчати і впроваджувати в Україні!

● **Ігор КАГАНЕЦЬ**, директор Інституту метафізичних досліджень Перехід-IV

СВІТ

ІЗРАЇЛЬ ТА ПАЛЕСТИНА ГОТУЮТЬСЯ ДО ВІЙНИ

Минулого тижня з території Сектору Газа палестинські бойовики прорили тунель під кордоном з Ізраїлем і атакували ізраїльський танк. У результаті двоє танкістів загинуло від рук палестинських терористів, а третій — 19-річний Гілад Шаліт — був викрадений. Цей інцидент призвів до чергового загострення ситуації на Близькому Сході.

Після невдалої спроби ізраїльського уряду домовитись із палестинцями без демонстрації сили євреї почали бомбардувати стратегічні пункти Палестинської Автономії, серед яких — канцелярія палестинського прем’єр-міністра Ізмаїла Хані, мости, дороги та місцева електростанція. Голова ізраїльського уряду Ехуд Ольмерт одразу після викрадення солдата особисто звернувся до військових своєї країни із закликом не реагувати імпульсивно у цій ситуації і спробувати вирішити її мирним шляхом. Однак за відсутності результатів переговорів Ехуд Ольмерт після урядової наради заявив, що видав своїм військовим наказ зробити все, щоб повернути Гілада Шаліта додому, підкреслюючи: “А коли я говорю все, я маю на увазі все!”

Під виконанням теракту підписалися бойовики Народного комітету спротиву та Збройних бригад Хамасу. За попередньою інформацією, замовником атаки на Ізраїль є Халед Мешаль — найрадикальніший керівник Хамасу, котрий уже багато років мешкає у Сирії. Імовірною причиною атаки на Ізраїль може бути розповідь палестинцями (проте не підтверджена) інформація про смерть кількох палестинських дітей від ізраїльських бомб.

Для стабілізації ситуації на Близькому Сході процесом переговорів (за власною ініціативою) керує голова єгипетських спецслужб Омар Сулейман. Проте основною перешкодою у вирішенні конфлікту є той факт, що рішення атакувати Ізраїль було прийнято не в Секторі Газа, а у столиці Сирії — Дамаску, над якою задля демонстрації своєї сили пролетіли ізраїльські військові літаки.

Однак палестинські терористи не забарились із вимогами щодо Ізраїлю. За посередництвом представника палестинського уряду вони поінформували євреїв про те, що Гілад Шаліт живий і його життя нічого не загрожує. І хоча його поранено, він почуває себе добре. Палестинці переховують його десь на півдні Сектору, куди вже прорвались ізраїльські війська. В обмін на Гілада Шаліта терористи вимагають випустити з ізраїльських в’язниць тисячу палестинців. На цей ультиматум прем’єр Ізраїлю відповів відмовою і категорично заявив, що Ізраїль не піддаватиметься на шантаж. “Кожний знає, що капітуляція перед терористами є загрозою для чергових терактів”, — сказав Ольмерт. Хамас, у свою чергу, погрожує атаками на ізраїльські школи і лікарні та обіцяє втопити Близький Схід у крові.

У відповідь Ізраїль продовжує бомбардувати Сектор Газа, заарештовує членів палестинського уряду, передає їх під суд зі звинуваченням у тероризмі та попереджає, що у випадку смерті Гілада Шахіда на смерть приречений і уряд Хамасу.

● **Тетяна АРТУШЕВСЬКА**

ДЕПУТАТ ЄВРОПАРЛАМЕНТУ РОЗЧАРОВАНИЙ УКРАЇНСЬКИМИ ЛІДЕРАМИ

ОЦІНКА

Учасники виборів в Україні не засвоїли основних принципів демократії, вважає голова делегації Європарламенту в комітеті парламентської співпраці ЄС-Україна, колишній голова Бюро національної Безпеки Польщі — Марек Сівець. На його думку, головні політичні гравці в Україні не визнають двох простих понять: “компроміс” і “принцип співіснування”.

За словами Сівця, оскільки Партія регіонів не може створити більшості у парламенті, вона має погодитися з тим, що формуватимуть уряд та обиратимуть спікера інші. Водночас більшість має залучити “регіони” до вирішення важ-

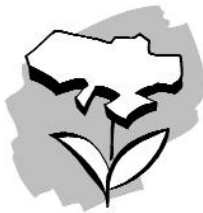
ливих для усієї країни питань.

“Я можу уявити, що значимі посади у парламенті будуть надані представникам Партії регіонів. Звичайно, вони не отримають місць в уряді, але їх мають сприймати як рівних партнерів”, — зазначив Сівець.

Небажання основних політичних гравців в Україні визнавати такі основні принципи і спричинили нинішню кризу, вважає депутат Європарламенту.

Тож, за його словами, те, що нині відбувається в Україні, є логічним процесом. Але цей процес надто відрізняється від тих, що зазвичай мають місце у демократичних країнах.

● **Радіо “Німецька хвиля”**

НЕ МОЖУ МОВЧАТИ!

Шановний Пане Президенте! Звертаюся до Вас із відкритим листом, оскільки, прорікши на Майдані красиві слова про “простих українців”, Ви, мабуть, забули, що на їхні листи Ви або принаймні Ваша адміністрація мали б відповісти хоч одним реченням. Хоча б по відомленням: лист отримано, прийнято рішення чи відіслано на розгляд у відповідні органи.

Але марно вже два роки достукуються до Вас (перейшовши попередньо всі можливі інстанції) вчені Львова, намагаючись звернути Вашу увагу на страхітливі факти розкрадання фондів Центрального державного історичного архіву у Львові. У відповідь мовчання. Чи не тому, що звертаються до Вас “прості українці” — якісь там члени Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, академіки Національної Академії наук України, заслужені діячі науки, ще й Герої України (саме Герой України академік Борис Возницький передав Вам особисто в руки лист про архівні втрати, які сягають десятків мільйонів гривень)? А їм усім далеко до “непростих”, таких, як Ваш ставленик, — керівник Держкомархівів України Геннадій Боряк.

Не знаю, чи хотів би Г. Боряк запропорити згаданих вище вільнодумних “простих українців” за грати, як це було в СРСР, але користуватися відомим засобом високих совковських чиновників — лжемовою — він уміє. Так, киваючи на Ваш “патронат”, Г. Боряк дозволяє собі звинувачувати на Міжнародних конференціях наукову громадськість Львова мало не в організації викрадення архівних документів, бо ж, бачте, *“одним із мотивів крадіжки була свідомість і цілеспрямована дискредитація керівництва архіву, щоб його замінити”*.

Бідлашні академіки і заслужені діячі — чи ж їм потрібне крісло директора архіву чи крісло його заступника? Чи потрібне воно, наприклад, 80-літньому професорові, заслуженому діячеві науки, синові легендарних генерала УНР Романа Дашкевича та четаря УГА Олени Степанівни — Ярославів Дашкевичу, який очолив Комітет захисту

Відкритий лист Президентові України В. А. Ющенкові

архівної спадщини? Чи членам Комітету — академікам Я. Ісаєвичу, М. Голубцеві, віце-ректорові УКУ В. Маринівичу та ін.?

Не минули грізного осуду Боряка й журналісти, які начебто розгорнули *“безпрецедентну за масштабами, спрямованістю і заангажованістю (!) кампанію у ЗМІ...”* (з виступу Г. Боряка на VII Європейській конференції архівів, Варшава, 2005, цит. за газ. “Поступ” від 21—22 червня ц. р.).

Невже, Пане Президенте (як слушно запитують наші нині звільнені від контролю владних структур працівники ЗМІ), “виконувати свої прямі обов’язки, висвітлювати перебіг резонансної справи для журналіста є тепер кампанією заради дискредитації чиновників”? (“Поступ”, там само).

І невже, Пане Президенте, Ваш ставленик не розуміє, що як би він не ставився до української науки та українських ЗМІ, не має права зневажати українських учених і журналістів задля того, щоб свідомо приховати факти цинічного розкрадання архівних фондів — джерела національної пам’яті українського народу?

Живемо ж, здається, не в СРСР, живемо начебто в демократичній державі, де не має бути нищення національної спадщини і зневаги національної культури, де панує свобода слова і повага до прав людини, де ніхто нікого не переслідує за право критикувати навіть найвищих владоможців, та й усюдишущого КДБ, яке служило їм, немає.

Натомість є українська Служба безпеки, яка мала б дотримуватися конституційних норм, дбати про збереження національних цінностей і пильно відстежувати прояви порушення прав людини та прояви на-

ціональної, расової чи етнічної дискримінації, особливо з боку чиновництва, зокрема україножерного, яке, щоб втриматися у своїх пишних кріслах, часто готове вдатися і до найзлочинніших дій (це доводить перебіг виборів Президента, отруєння В. Юшенка, намагання колишньої влади довести ситуацію на Майдані до кровопролиття і т. ін.).

Та СБУ України не цікавлять ні знищення національних багатств, ні патологічна ненависть шовіністичного чиновництва до української мови, національної символіки. Ця Служба мовчазно спостерігає, як гинуть українці лише за те, що вони — українці. Здається, цю Службу цікавлять лише шпигуни на Марсі і власні особняки на кістках закатованих гебістами невинних людей в Україні.

Не наводитиму тут список фізично знищених за попередньої влади членів Конгресу українських націоналістів чи українських журналістів, чи промисловців. Ідеться — про сьогоднішній.

Нещодавно був засуджений Краматорським міським судом на три роки позбавлення волі і три роки позбавлення права займатися господарською діяльністю відомий в усій Україні вчитель, директор Першої української гімназії на Донеччині — Микола Конобрицький. Цитую за публікацією *“Донецька влада бачить українську освіту лише за ґратами”* (“Україна молода”, 20 червня 2006 р.): *“Єдиний директор навчального закладу, який відмовився очолити у своїй гімназії осередок Партії регіонів і під час Помаранчевої революції відкрито виступив проти відраджень за державний кошт учителів спостерігачами від Партії регіонів — тепер у тюрмі... Минувало року дирек-*

тор української гімназії мав необережність зробити зауваження вчителю, членкині Партії регіонів про те, що непедагогічно обзивати дітей, які встали під час виконання гімну України... “помаранчевими крисами”. Вчителька обурилася, подала на директора в суд, відкрито погрожуючи у вчительській *“розмазати цього націоналіста по стінці”*. Суд програвала”.

Далі включилася “важка артилерія” — перевірки (деколи — тричі на день), комісії, погрози по телефону, дикий тиск на вчителів. І, на решті, грубо зіплене звинувачення — і згаданий вище вирок...

Що ж, методи відомі — достоту так само чинили з нами, політв’язнями 60-х років, очманілі від уседозволеності шовіністи з когорти “верних брегжневців”. Але тоді ми жили в тоталітарній державі під назвою СРСР. А нині?

Усе, Пане Президенте, терпець урвався! На Ваших очах, очах Гаранта Конституції, продовжується відверте і цинічне переслідування “простих українців” за те, що вони — українці! А Ви ж знаєте, що переслідування за етнічну належність заборонено не лише Конституцією України, а й Декларацією прав людини і Міжнародним законодавством.

Чому ж Ви мовчите? Чому мовчать СБУ, прокуратура, МВС? Чому досі на волі злодії, які обікрали Україну (у тому числі й і донецчан) на сотні мільярдів гривень, позбавивши українських дітей можливості навчатися в нормальних умовах, натомість до тюрми запропорено українського вчителя, який не хотів, аби українські діти сиділи в школі-конюшні? Чи хтось зі злодіїв-олігархів дав гроші на її ремонт? Зрештою, порівняйте, який вигляд мають російськомовні гімназії чи напівприватні російськомовні садочки на Донеччині? А при тім поцікавтеся, кому там дозволяють працювати, а кому — ні? І чому мають право на працю україножери — ті, хто обзивав українців “хохлами”, а їхніх дітей — “помаранчеви-

ми крисами”, натомість українці або ж безробітні, або ж заробляють на шматок хліба на роботах, які не відповідають ні їхньому фахові, ні освіті, ні можливостям. І принагідно задумайтесь, чи не в одному ряду нищення людей — і нищення українських пам’яток, архівів, усього, що може зберегти пам’ять кожного українця про його походження.

Пане Президенте! Ви не можете не знати, що нині громадськість Донеччини виставила пікети біля виконкому і міського суду для проведеного збору підписів на підтримку Миколи Конобрицького — про це Вас зобов’язані були повідомити Ваші служби. І як Гарант Конституції Ви мали б прийняти відповідне рішення.

Тому повторю ще раз — є речі, коли терпець уривається.

Довідавшись про свавільну розправу над людиною за її етнічну належність, до того ж розправу, прямо чи непрямо схвалену владою, не має права мовчати ніхто, незалежно від національності, освіти, посади і т. ін. Бо ніхто не повинен забувати, що така розправа, здійснена руками державних чиновників (у якій би то країні не було), рано чи пізно приведе до репресій, концтаборів і крематоріїв.

Не закликаю Вас, Гаранта Конституції, поставити свій підпис під листом захисту Миколи Конобрицького, — керуючись Конституцією України, Ви, Президент України, маєте поставити свій підпис на Указі про недопустимість шовіністичного шабашу україножерів (стосовно української мови, культури, пам’яток та ін.). І на Указі про звільнення з тюрми М. Конобрицького як заслуженого перед українською громадськістю, освітянами, батьками і школярами вчителя і директора української гімназії. Лише підпис — не життя! Бо життя мільйонів українців було вже покладено задля права Президента незалежної України ставити свій вирішальний підпис на благо правди і справедливості.

Contra spem spero.

● Ірина КАЛИНЕЦЬ, політв’язень комуністичних таборів, м. Львів

РУЙНАЦІЯ ДУХУ

Викрадення картин Марії Приймаченко з будинку, де мешкала наша видатна художниця, порушило дуже гостру проблему збереження духовної спадщини України. Річ навіть не в тому, як спрацюють наші доблесні правоохоронці, як швидко знайдуть безцінні полотна і чи знайдуть узагалі, чи покарають злодіїв? Навіть не в тому, що коли злочин залишиться нерозкритим, ми обурено вигукуватимемо: “Де була міліція?” Вона була там, де ми всі: ніде. Бо таке ставлення до духовних скарбів, як у нас, м’яко кажучи, дивує.

Вдумаймося, що вкрадено. Марію Приймаченко художній світ сьогодні зараховує до десяти кращих художників-примітивістів планети. Тієї першої десятки, в якій, скажімо, славетний Ніко Піросмані. Зовсім недавно виставка картин самобутнього генія Грузії експонувалася в Києві, і це стало видатною мистецькою подією. У черзі на виставки Ніко — далека Японія, центр світової культури — Франція. Страхова оцінка полотен художника сягає мільйонів доларів, такою є і аукціонна вартість. Говорю це для того, щоб ми збагнули, які художні цінності валялися під диваном у звичайній сільській хаті в селі Болотні на Київщині, в оселі сина покійної художниці. Чи на підлозі їм місце, чи в кращих художніх галереях України і світу — питання, гадаю, риторичне. Звичайно, картини є власністю родини художниці. Але невже наша небідна все-таки держава, де розтринькуються і розкрадаються мільйони і мільярди, не в змозі була придбати картини у їхніх власників? Та відкрити-таки справжній музей художниці. Та експонувати її полотна у світах, заробляючи на цьому добрі кошти. Щось тут у нас не так. Невдає викрадення картин у Яготині (слава Богу, знайшлися, хоч і не всі). Пограбування церков, коли злодії не бояться вже ні закону, ні Бога. Дивна афера із цінностями Львівського архіву. Кількаразове (!) пограбування Чернігівського художнього музею.

Про останній варто сказати окремо. Тут зберігається чимало полотен видатних вітчизняних і зарубіжних художників. Але збереження їх таке, що

НІЧІЙ СКАРБИ

ну просто притягує злодіїв. Як завжди, кивають на брак коштів. А між тим уже кілька років у музеї привільно почувається комерційна структура, займаючи немалі площі. Музеєві від цього — як від цапа молока, адже комерсанти платять сміховинну орендну плату — близько гривні за метр. Були вже й грізні приписи, навіть від столичної влади, що таким структурам не місце в музеї, але все без змін.

Що ж, усе це — в наших сумних традиціях. Скільки вже всього втрачено. Чернігівський історичний музей носить ім’я Василя Тарновського. Відома дворянська родина була одним з осередків духовного життя, меценатства в Україні XIX—XX століть. У родовому маєтку Тарновських, у Качанівці Ічнянського району, зберігся чудовий палац Тарновських. Довкола — 200-літній парк, викопані селянами красиві озера. Усе, як і багато інших наших духовних святинь, занедбане, недореставроване. Хоч у цьому маєтку, в палаці бували і Шевченко, і Глінка, і багато інших видатних особистостей. Але я про інше. Свого часу Василь Тарновський подару-

вав величезну колекцію старожитностей місту Чернігову. На основі цієї колекції і постав наш Історичний музей. Але те, що залишилося від подарунка Тарновського, — крапля в морі від того, що було. Інше розкрадене, розпродане, переважно після революції. Та, схоже, традиція більшовиків по розтринькуванню духовної спадщини живуча.

Що робити? Насамперед потрібна ДЕРЖАВНА політика і підтримка в цій справі. Хоча б за прикладом тієї ж Польщі. Там не бракує і спонсорів, і меценатів, і численних фондів та інших громадських організацій, які опікуються історією, культурою. У тому числі й за сприяння Євросоюзу. Але є чітка державна підтримка. На всіх рівнях. Є перелік, (десь у півтора десятки) загальнонаціональних святинь. Це, скажімо, Королівський замок Вавель у Кракові, Національна опера у Варшаві. Такі святині підтримує, фінансує держава. У кожному воеводстві є подібні об’єкти воеводського значення, і вони на відповідному фінансуванні. У повітах, навіть у гмінах є свої місцеві об’єкти історії, культури, духовності. Кошти на ці музеї, палаци, бібліотеки, галереї йдуть із повітового, гмінного бюджету. Причому кошти, яких цілком достатньо для нормального функціонування закладу, а не для животіння, як у нас. Те, що ці заклади заробляють самі (а це часто досить солідні суми), іде на їхній розвиток.

...А поки що — через усі шпарини й щілини вивозяться з України духовні скарби. Повідомленнями про це переповнені митні і міліцейська хроніка. Поки що нишпорять селами меткі перекупники, видируючи в людей те, що прикрасило б не один музей. До речі, в тій же Польщі музеї організовують солідні наукові експедиції, де від імені держави і за її кошт купують у людей художні цінності. Для музею, а не для контрабанди. Поки що (свіжа новина) в селі Виблі під Черніговом викрадено кілька ікон зі старовинної церкви XVIII століття.

Поки що... Але доки? Чи не час зупинитися і зупинити руйнацію духу.

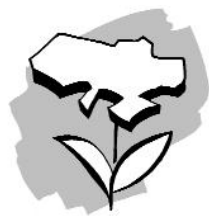
● Петро АНТОНЕНКО

ЧЕРГОВИЙ АКТ ВАНДАЛІЗМУ

3 1-го на 2-ге липня 2006 року у селі Щербанівка Обухівського району на Київщині викрали бронзове погруддя видатного українського письменника Григорія Косинки роботи відомого скульптора, народної художниці України Галини Кальченко.

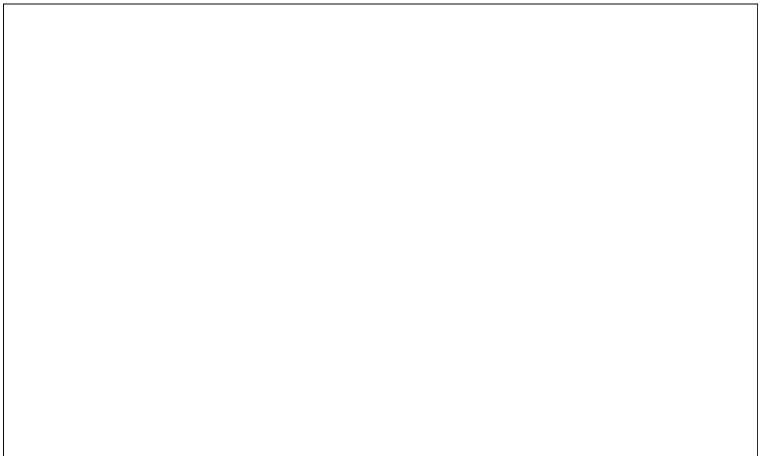
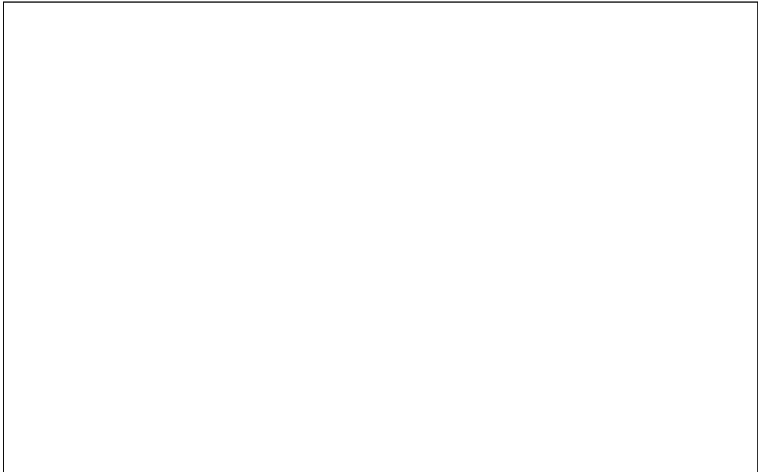
Злодії, — очевидно, “металісти”, злісне плем’я яких безкарно діє в нашій державі, нищачи все, що потрапляє під руки, — від меморіальних дощок до пам’ятників героям соцпраці, встановлених по “малих батьківщинах”. Нинішній випадок — особливий. Цінний не лише метал, з якого зроблений пам’ятник, — вартісна й художня робота Галини Кальченко, скульпторки з особливим почерком. Хотілося б, звичайно, аби правоохоронні органи знайшли злочинців і притягли їх до відповідальності, а ще не завадив би громадський суд над тими, хто посміє засягнути на скульптурний портрет свого земляка Григорія Косинки, визначного прозаїка XX сторіччя, закатованого енкаведистами у 1934 році.

● Прес-служба ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

АКЦІЯ

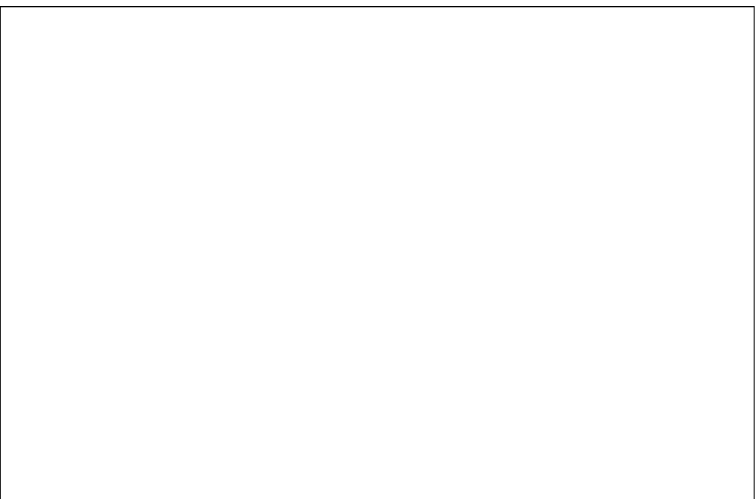
НАСТУПАЛЬНІСТЬ

ШАНОВНИЙ ПАНЕ ПРЕЗИДЕНТЕ!

*Наполеони і гегемони, різні “дони”, “фони” й відверто ву-
саті фельдфебелі залишилися у минулому й сьогодні нас не
турбують. (“Нас” — це стосується тих, що відчують себе ук-
раїнцями і для кого Україна — святиня). Та останнім часом
десь узялося й завелось інше лихо: Брехіон. У всякому випад-
ку, в Кривому Розі мешканці будинків і кабінетів відчули, що
він таки є. Бо ж ніхто інший, як він, цей таємничий повновлад-
ний нашіптувач і ляльковод, примушує поважних і чесних лю-
дей брехати.*

*Я ж твердо переконаний, що в питанні володіння криворіж-
цями рідною мовою без Брехіона не обійшлося. Правду кажу,
не брешу, бо ж не глухий, і все чув на власні вуха.*

Не так давно (ще й двох років не минуло) наш міський голова Юрій Лю-
боненко суворо так говорив (дивлячись у вічі депутатам міськради й членам

•

ІНІЦІАТИВИ

•

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Закінчення. Початок на с. 5

Людина має в середньому п'ятиразовий резерв потужності. Навіть коли клітина “захворіє” (недуга первинно проявляється саме в клітинах), якщо створити їй нормальні умови, за певний час вона оновить свої структури й одужає. Детренованість — найважливіша причина патології клітини.

Тепер більшість людей прямує до здоров'я від хвороби. Причиною хворобливого стану багато людей вважає погоду. Але вона впливає тільки на незагартованих людей. Я погодних перепадів до 80 років не відчував. Найшкідливішим для людини є переїдання, брак сиров'язі. А ще детренованість серця, легенів, суглобів. Причиною діабету й ожиріння (порушення обміну речовин) є передусім неправильне схуднення й детренованість. “Увінчують” перелік різних захворювань — інфаркт, інсульт і найстрашніше — серцево-легенева недостатність (від неї і вмирають). Для лікування цих хвороб треба жити надгодов і споживати сирі овочі й фрукти, не закутуватися, багато й швидко рухатися, спати, скільки хочеться (але не менш як сім годин). Природні захисні сили організму великі.

Голодування. Як лікувальний метод, воно має сенс тільки тоді, коли подальше харчування людини буде стриманим. А найпростіший спосіб схуднути — несмачно готувати. На жаль, сіль — один із способів зробити погану їжу смачною. Навіть сирі овочі, якщо посолити, можна їсти й без олії. Та краще споживати їх без солі. Сіль спричинює розвиток гіпертонії та склероз. Добра потреба солі 2—4 грами, а люди вживають по 10—20.

Вітаміни. Одержують їх, споживаючи свіжі фрукти й овочі. Наймінімальніша доза фруктів та овочів — 300 грамів щодня. Гадаю, потрібно — 500. Ще краще — кілограм. Прашури з'їдали два-три кілограми. Заміна сирих овочів і фруктів вареними — нерівнозначна. Краще вживати квашену і свіжу капусту, моркву, цибулю, салат.

Жири. Вони не так шкідливі, як підступні. Мають надто багато калорій — дев'ять на один грам. Твердження, що жири вкрай потрібні, — міф. Можна не вживати ані масла, ані сала, і навіть тоді в організм потрапить мінімальна кількість жирів. Вони є в молоці, м'ясі, навіть у хлібі, і цього досить. Рослинні жири нібито не сприяють розвитку атеросклерозу, але й ними не варто захоплюватися.

Щодо білків. Їх теж не треба надуживати. Людям малорухливим і похилого віку молока й трохи м'яса (грамів 50—70) — цілком достатньо.

Вуглеводи. Тут порада проста: їсти менше солодкого, інакше нормальну вагу зберегти важко. Доведеться стримуватись, адже один грам цукру дорівнює чотирьом калоріям.

Про воду. Пити треба багато.

КОРОТКО ПРО МОЄ ХАРЧУВАННЯ

Напружене життя починається зранку, тому й сніданок великий, грубий і некалорійний: 300—500 грамів свіжих овочів або капусти (свіжої чи квашеної), двійко яєць чи дві картоплини і кава з молоком.

Обід нерегулярний. Першу й другу страви — без хліба, без жирів, мінімум м'яса. Кефір, чай або сік — це на третє. Вечеря — чай з медом або з цукром уприкуску, сир, трохи ковбаси. Фрукти — за сезоном. За день за об'ємом набирається багато, а за калоріями — у межах витрат. Знайте, що маса тіла зростає в період великих нервових перенапружень.

Щодо сну. Якщо людина без снодійного добре спить, — з її нервами все гаразд. Перша порада. На сні не треба заощаджувати час — у середньому бажано спати по вісім годин. Друга порада. Не лякайтеся безсоння. Великої шкоди від однієї безсонної ночі

не буде. Надвечір накопичиться дводенна втома і вас здолає сон, але вечір треба звільнити для відпочинку. Якщо “погані” ночі йдуть одна за одною, вдайтеся до снодійного, однак контролюйте, щоб це не стало звичкою. А тим часом знайте: це серйозне застереження щодо розпорядку життя. Необхідно “випасти” з нього на кілька днів, щоб облишити снодійне. А розрахунок тут такий: не відрегулюєш свого життя — втратиш усе. Один із контрольних пунктів здоров'я — це сон.

СЬОГОДЕННЯ І ГЛОБАЛІСТИКА

Чи можна передбачити майбутнє людства? І так, і ні. Головне питання: як виникла складність світу? Від Бога? Мій матеріалізм довгий час цього не міг прийняти. У диво не вірив. Та років п'ять тому познайомився з ідеями самоорганізації Нобелівського лауреата Іллі Пригожина й багато питань з'ясував.

Я кажу: Бога немає, але він існує. І виступаю за релігію, тому що без неї не буде моралі. А без моралі не може бути капіталізму. Без моралі міг бути тільки соціалізм. Тому що там була інша ідея — колективу, колективної відповідальності, колективного контролю. У вільному ж суспільстві цією керівною силою може бути тільки мораль. А мораль без заповідей неможлива, адже відчуття свободи обов'язково кидає людину в різні боки, часто — до шкідливих потреб. Тож потрібна віра в те, що Бог є, що Він усе бачить, що може покарати чи довести, що Він незалежний і вищий суддя.

А тепер розглянемо динаміку окремих показників останнього століття. Кількість населення на Землі зросла в 3,7 раза. Показники економіки — у 40 разів. “Зелена революція” підняла врожайність утричі. Усі колонії отримали незалежність. Демократія майже всюди. Є гіркий, але корисний досвід історії: дві світові війни, фашизм, соціалізм, ГУЛАГ і Освенцим.

Збільшується населення. Та є втішні ознаки. У зв'язку з визріванням цивілізації темпи зростання людності загальмувалися порівняно з 60-ми роками (минулого століття. — *Ред.*) майже вдвічі. З'явилася впевненість, що років через 50—70 кількість населення планети стабілізується на рівні 9—11 мільярдів. Це багато, але ще посилено для природи. На швидку зміну життя у планетарному масштабі сподіватися не доводиться — люди не ангели. Але визрівання триватиме: бідні країни перейдуть у середні, а середні підтягнуться до багатих.

Ядерної війни, здається, не буде. Загальні зв'язки між взаємним впливом людськими закладено великими релігіями. А це — компроміси.

Ви запитуєте, чи можу я намалювати сценарій майбутнього людства? Якщо коротко, він, на мій погляд, може бути таким. Буде продовжуватись зростання економіки високорозвинених країн, але без істотного збільшення матеріальних і енергетичних затрат. Ідеологія в цих країнах не зазнає великих змін. Тут уже пробували і “праве”, й “ліве” і збалансували міру соціальної допомоги слабким і безпорадним так, щоб і на совість суспільства не тиснути, і трудящих не детренувати. Ці розвинені країни доведуть своє природне середовище до хорошого рівня. Але чекати від них великої допомоги слабкорозвинутим країнам не слід — не дозволить вроджений егоїзм, біологія.

Усі інші країни будуть іти за лідерами. Однак швидкий прогрес неможливий. Культура й демократія дозрівають від покоління до покоління довго — десятиліттями. Усе залежить від економіки. Саме вона робить ставку на освіченість. А та впливає на інтелект, духовність.

Підготувала
Таїса МОСТОВА

ДОБРА ПОРАДА

Найсприятливіша пора “схопити” хронічну втому — осінь. А страждають на неї зазвичай люди віком від двадцяти восьми до сорока п'яти років. Ті, хто постійно “горить” на роботі. На Заході цю хворобу також називають “синдромом менеджерів”, які в гонитві за кар'єрним зростанням і грошима не беруть свого організму і працюють щодня по 16 годин і більше. Тоді й з'являється підвищена втома, яка потім стає хронічною. Завідувач кафедри клінічної імунології та алергології Національного медичного університету Георгій Дранник називає те, що передусім синдрому хронічної втоми, “третім станом” — ні здоров'я, ні хвороба. Тоді й з'являється втрата сну, втома через недосягання, зниження працездатності, загальмованість у діях, немотивована тривога, швидка зміна настрою та часті депресії.

Професор каже, що в людей навіть підвищується температура. Це зона ризику, коли в людини ослаблений імунітет і на неї чатують інфекційні захворювання, передусім РВЗ та грип.

Найчастіше синдром спостерігається у компаніях із жорсткими вимогами до підлеглих, якщо керівник — диктатор. Передують хронічній втомі й інфекційні захворювання або нервові виснаження. Те, що немало українців страждають на неї, на думку медиків, не дивно. Адже не всі можуть пристосуватися до соціальної та економічної нестабільності. Дасться взнаки й погана екологія. 1989 року

група вчених із Центру клінічної імунології обстежила близько тисячі киян, які протягом трьох років не виїжджали з міста після аварії на Чорнобильській атомній електростанції, і півроку не були на лікарняному. Коли почали аналізувати дані, виявилось, що 70 % цих практично здорових людей мали дуже схожі скарги. Після додаткового обстеження виявилось, що в більшості пацієнтів була порушена імун-

СЛУХАЙТЕ ЧАЙКОВСЬКОГО І ЗАБУДЬТЕ ПРО ВТОМУ

**Перенавантаження і суворий поря-
док на роботі безслідно не минають.
Нині, за даними Американського націо-
нального інституту проблем здоров'я і
професійної безпеки, понад сорок
мільйонів людей в усьому світі хворі-
ють на клінічну форму синдрому хро-
нічної втоми. Цей синдром іще нази-
вають “чумою ХХІ століття”.**

на функція. Тоді вчені називали це підвищеною втомою, яка згодом стає хронічною.

В Україні службу клінічної імунології, яка опікується також і синдромом хронічної втоми, створено лише сім років тому, а відповідного інституту й досі немає. Тоді як у Сполучених Штатах він існує вже понад півстоліття. У нас, правда, вже є обласні центри з амбулаторіями, а інколи й зі стаціонаром. Проте пересічні люди поки що не знають про цю хворобу і йдуть до тих спеціалістів, які, як їм здається, можуть їх вилікувати: терапевта, інфекціоніста, дерматолога чи невропатолога. Насправді в усьому світі цей

синдром лікують клінічні імунологи.

Краще не хворіти, щоб потім не лікуватися. Тож найпростіший спосіб не загубитися в гонитві за виживання — не напружуватися. Фахівці радять частіше прислуховуватися до свого організму. Треба вміти вчасно сказати собі “стоп”, вважає Георгій Дранник, узяти тайм-аут на кілька днів і вести нормальний здоровий спосіб життя. Професор також

каже, що в кожній людині обов'язково повинна бути культурна програма. Адже це позитивні емоції, які знімають стрес. А найкращим антидепресантом він вважає кохання.

Кохання — це чудово, проте не завадити правильно спланувати свій час. Спати не менше восьми годин з відкритою квартиркою, перед сном випити склянку молока з медом чи м'ятого чаю. А годинна прогулянка на свіжому повітрі — природне

шеплення від стресу. Лікарі також радять приймати ввечері теплі ванни з морською сіллю чи ромашкою, а зранку — контрастний душ. Не дасть впасти в депресію спілкування з домашньою тваринкою. Не завадить і арт-терапія. Причому бай-дуже, про хороше чи про погане життя складати вірші. Якщо і це не допомагає зняти напруження, уявіть себе оперним співаком або послушайте Чайковського. До речі, сюїта “Пер Гюнт” Гріга нормалізує сон, а “Весільний марш” Мендельсона покращує серцеву діяльність.

• **Вікторія ПАДАЛКО**

МЕЦЕНАТИ

Ніби й далеко ми відійшли в часі від старовинної Спарти з жорстоким її законом — убивати немовлят, які народилися не зовсім здоровими. Але й до справжнього гуманізму нам іще далеко. Статистичне управління не дуже охоче видає дані — скільки дітей відстають у ментальному розвитку, а тому змушені жити в закритих інтернатах, де умови далеко не завжди відповідають європейським нормам.

Але не так давно вітер благодатних змін торкнувся і дитбудинку селища міського типу Чинадієве на Закарпатті: молоді здорові українці приїхали з подарунками — іграшками і, головне, — спортивним причандаллям, щоб фізкультура і спорт внесли радість у життя маленьких вихованців. А днями в столичному дитсадку № 801 ті самі молоді люди, об'єднані у Всеукраїнський благодійний фонд прогресивного спорту на підтримку здорового способу життя, влаштували спортивне свято з призами й подарунками. Близько ста київських дітей, яких лікарі називають ментально відсталими, жваво й радісно брали участь у конкурсах, виявляючи спортивну кмітливість.

ВЕСЕЛІ СТАРТИ

Отже, молодий фонд, який очолив чемпіон України з бодібілдингу Сергій Бобчук, почасті перебирає на себе ті проблеми, яким не може дати ладу держава. У той час, як столиця стогне від непосильного тягаря реклами тютюнових виробів і алкогольних напоїв, а з телеекранів суцільним потоком летить кривава каламуть детективів і бойовиків, спортсмени конкретними справами пропагують здоровий спосіб життя.

Той, хто пізнав радість від занять на стадіоні чи у спортзалі, хто знає, яке це щастя — дихати на повні груди свіжим повітрям і бути володарем кожного свого поруху, прагне відновлювати і реконструювати, а де можна — будувати нові спортивно-оздоровчі комплекси. І дедалі більше молодих людей долучаються до заходів благодійного фонду, щоб сприяти престижу здорового меценатства і зрештою повернути славу українському спорту. На нашій пам'яті, як у дитячих спортивних школах тренери відшукували таланти для олімпійського резерву, радіючи, що виростає молоде здорове покоління.

Нині ж студенти Національного університету культу-

ри і мистецтв складають спортивний крос по кучугурах над високовольтним кабелем, прокладеним у бік бульвару Лесі Українки. А зовсім поряд, просто на колишньому стадіоні, з'явилося багатоповерхове кам'яне гето...

Тому так серйозно сприяють починання спортсменів-меценатів, які прагнуть відродити змагання “Веселі старты”, “Мама, тато і я — спортивна сім'я”. Молоді люди думають про пільгові абонементи для малозабезпечених верств населення в ті спортивні зали, котрі зуміли захистити свої підвальчики від зазіхань торговців алкогольними напоями.

“Здоров'я — скарб кожного громадянина, стратегічний ресурс держави, запорука розвитку міжнародної спільноти в цілому”, — записано в статуті молодого благодійного фонду.

Віриться, що ці добрі починання пустять глибоке розгалужене коріння, а кроною того дерева стане вже нинішня малеча.

• **Ганна КОЗАЧЕНКО**,
член правління
Українського фонду
культури

БІОКІБЕРНЕТИКА ПІДКАЗУЄ

“Майбутнє століття очевидно, стане періодом широкого використання психології і як науки, і як практичної служби — на зразок медичної. Чому? Тому що повністю “пустити” психіку людини напризволяще, мабуть, не можна. Я це говорю не тільки як медик, а й як кібернетик. Психологи будуть керувати вихованням дітей і дорослих, добирати робочі колективи, визначати міру праці, впливати на рівень душевного комфорту громадян. І ще: навряд чи можна розраховувати на те, щоб зробити всіх людей хорошими. Та соціальні психологи мають запропонувати й змінити систему освіти й виховання дітей і дорослих.

Або ось таке твердження. Учені свідчать, а практика доводить: існує біологічна потреба у приватній власності. Особистій, звичайно. А як же бути з колективною? Вона не біологічна. На ній базуються надії тільки соціалістів. До того ж, ні багатство нації, ні духовність ніколи не виростили на ґрунті колективного жебрацтва — така істина. Бідні люди ніколи не бувають щасливими.

А далі роздуми ще сумніші. Тоді й гадаєш: може, треба спершу злякатися, щоб почати діяти?

Запитуєте, яким буде середовище в найближчі десятиліття? Кінцевої моделі не бачу, але навіть приблизне передбачення оптимізму не додає. Людство живе сьогоднішнім днем, не має розуму в поведінці. Загине воно, не встигне переселитися на чисті ще планети. І загине внаслідок своєї біологічної згубності. Потреби людські перевищують можливості планети оновлювати ресурси.

Звичайно, наука, враховуючи біологічні якості етносів, може, скажімо, урівноважити жадібність до речей страхом екологічної катастрофи. Та ж наука може змінювати й координати щастя. Громадяни стають освіченішими, далекогляднішими, їхні потреби рухаються від матеріальної сфери до інтелектуальної, якщо не до духовної. Змінюватися починає первісна природа людини. Але наскільки? І як дозувати ідеологію, щоб не зірватися, — як недавно ми зірвалися на соціалізмі й комунізмі.

Питання про людську природу на часі, як ніколи. Біологія в людині постійно чинить спротив. Біологічного більше, ніж соціального. Надію на тренування характеру можна плекати. Але, думаю, можливості перебільшені. Скажімо, такі якості особистості, як заздрощі, престиж, жадібність, за моїми даними як біокібернетика, обігнали навіть свободу і страх. Десь там ідуть переконання, інтереси. Заздрощі обганяють багато чого, залишивши далеко позаду колективізм. На альтеруїзм також не слід покладати великих надій.

І якою ж тоді має бути критична маса вихованих серед популяції, якщо не можна (а це так!) радикально, саме радикально, перевиховати?

НОВЕ СУСПІЛЬСТВО НЕ ПІДРЕМОНТУЮТЬ. ЙОГО СТВОРЮЮТЬ ЗАНОВО

Про що думається на дев’ятому десятиріччі життя? Про все. Про життя і смерть, головне й другорядне, значуще для тебе й для суспільства, у якому живеш. Так і виникла моя “Ідеологія для України”, тому що зовсім небайдуже мені, як розвиватиметься, куди йтиме моя країна, яке майбутнє чекає на неї, а отже, на дітей і внуків наших.

Чому я, росіянин, який ще й досі розмовляє по-вологодському, сприйняв незалежність України? Тому що зрозумів: це — збереження українського народу. Народу, який має свою мову, свою самобутність. Саме тому він має право на незалежність. І саме тоді я зрозумів, що українці, живучи в складі Радянського Союзу, де домінували російська нація і російська мова, підсвідомо відчували свою другорядність. Нині ж триває становлення нової держави. Становлен-

ня нового народу України як єдиного народу. Вважаю, що Україні вигідна інтеграція із Західною Європою. Проте лишається й побоювання: не стати б ще меншим братом.

В Україні починалася моя серцева хірургія — справа мого життя. Тут я здобув авторитет і пошану. Тут мої корені. Мої пацієнти. І... мої могили. Адже не всіх хворих вдалося врятувати...

Що потрібно нам сьогодні? Будувати нове суспільство. Глибоко переконаний, що “підремонтувати” його не можна, його можна тільки заново створити. Нам тепер особливо потрібне сильне керівництво з пріоритетом виконавчої влади. А повернення до соціалізму вже неможливе. Чому? Займаючись комп’ютерним моделюванням

хоплення. Надзвичайно зацікавив штучний інтелект, тоді з’явилися книжки “Алгоритм розуму”, “Моделювання мислення”, “Природа людини”. Для мене людський організм — це диво-апарат, який має чудові резерви й системи дублювання. І прикро, що ставимося ми до цього апарата так, ніби змагаємося, хто швидше помре.

У ЛЮДИНІ БАГАТО БІОЛОГІЧНОГО

Світ — то вічна боротьба егоїстів із альтруїстами. Мої дослідження засвідчили: 56 % із 4 тисяч опитаних визнали, що основою етики (тобто нашої поведінки) є біологія,

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Слова, винесені в епіграф, узято зі щоденника, у якому робив записи в останні роки життя відомий хірург Микола Амосов. Катерина Амосова, дочка видатного академіка, в інтерв’ю одній із київських газет сказала: “Батько, звичайно, усвідомлював, що життя закінчується. Закінчується реально, адже йому було вже далеко за 80”.

Це спонукало мене звернутися до своїх записів, диктофонних касет, на яких кілька років тому записала в педагогічному університеті імені М. Драгоманова та в Національній спілці письменників цикл лекцій акад. Миколи Амосова для аспірантів. Коли розшифрувала все, була вражена: це ж про нинішній день, і сказано — ніби сьогодні. Великий лікар-гуманіст, філософ, психолог, соціолог усе ж устиг сказати найважливіше нащадкам, а від чогось і застерегти.

Заслуг Миколи Амосова не перелічити. Він створив Інститут серцево-судинної хірургії. Довгі роки був його незмінним директором. Врятував життя тисячам хворих. На собі поставив унікальний експеримент: як боротися зі старістю (інакше, певно, не прожив би 89 творчих років). Написав величезну кількість наукових робіт, десятки книжок.

суспільства, я зрозумів, що соціалізм — мало біологічний, а людство живе за біологічними законами. У природі нашої закладена передусім ініціатива. Щодо ідей соціалізму, то їх вдавалося втримати лише через диктатуру. Шкода, але я також якийсь час вірив у соціалізм “із людським обличчям”. Вірив, поки не переконався, що і комунізм, і соціалізм можуть триматися тільки в країнах із тоталітарними режимами. А там, де є терор, — дуже багато бідних.

У чому ще переконаний? Праця назавжди залишиться в житті людини, і її обсяги зовсім не мають бути мінімальними. І ще: суспільство не забезпечить людині щастя, якщо ця людина слабка й не здатна на зусилля.

ПРО СЕБЕ

Мене завжди цікавили різні сфери знання. Тим-то я не став таким собі ортодоксальним лікарем, який більше нічого не знає, крім медицини. Тому на певному етапі я повернувся до устремлінь молодості — до

Я, здається, зрозумів, як влаштований світ, якими законами живе суспільство. Шкода лише, що немає ні часу, ні можливості, ні штату співробітників донести все це до людей.
М. Амосов

техніки, захопився кібернетикою, потім — психологією, соціологією. І писати почав тому, що то була природна потреба самовираження. А настирно радив мені зайнятися цим видом творчості письменник Юрій Дольд-Михайлик. Я його лікував. Старше покоління пам’ятає його прекрасну книжку “І один у полі воїн”.

Отже, потрібно було виговоритися, а також залишити на папері те, що пережив, що я можу допомагати людям, — дивовижне відчуття. Але якщо хірургію можна назвати моєю любов’ю (53 роки оперував, із них 35 — на серці), то кібернетика — моє велике за-

що кількість егоїстів у 10 разів переважає альтруїстів (безкорисливих людей, здатних заради блага інших зректися власних інтересів), що 80 % егоїстів властолюбці... Нашому суспільству потрібна ідеологія, здатна захопити людей, пом’якшити їхній егоїзм і зменшити потреби, неадекватні можливостям Землі. Кожного, хто приходить у цей світ, слід виховувати. Коли суспільство високорозвинене (економічно, технологічно, культурно), тоді процес виховання відбувається автоматично. Склалися така організація суспільства, що кожен новий громадянин потрапляє у виховне середовище. А коли суспільство перебуває в занепаді (от, наприклад, як ми тепер), тоді він опиняється в дуже складному становищі. Ми ще тільки на початку капіталістичного шляху, але розшарування в суспільстві досягло страхітливих масштабів. Контраст між прибутками багатих і бідних досягнув різниці у 25—30 разів. У високорозвинених країнах цей показник — 5—6. Отже, бідне суспільство стимулює активізацію негативних природних рис людського характеру: заздрощів, зла, агресивності, пожадливості.

У людині так багато біологічного, вродженого, тому далеко не до кожного треба було застосовувати радянське правило: не вмієш — навчимо, не хочеш — змусимо. Кожен вид тварин, продовжуючи свій рід, дає популяцію, де 25 % новонароджених ніколи в майбутньому не будуть здатні самостійно вижити.

Так відбувається у звірів, птахів. А як у людей? Біологічні закони ті самі. Тільки людей таких народжується не 25 %. А приблизно 20 % — людей слабких, нікчемних, у яких ніколи не виникає бажання працювати, щось творити. Кожна країна опікується такими на свій розсуд, пам’ятаючи про гуманність. І ніякі індивідуальні бесіди, трудові колективи, товариські суди не примусять їх працювати. Саме такі й поповнюють лави бомжів.

ЛІДЕР І ЗАГАЛ

Мої досліді у відділі біологічної кібернетики переконали: у наших вчинках голов-

ну роль відіграють почуття. Вони вирішальні, а інтелект лише скеровує дії. Так, людина піддається вихованню, але обмежено, лише наполовину. “Викреслити” інстинкти, агресивність, заздрощі, лінощі, пожадливість неможливо. А притлумити можна. Найкраща пора для виховання — раннє дитинство. Найінтенсивніше розвивається мозок у дітей дошкільного віку. Якби ж дорослі пам’ятали про це!

Кілька слів про характер. Він — провідний у людині. Найважливіша складова особистості — саме характер, за яким поділяю людей на **сильних, середніх і слабких**. Таким чином, співвідношення — 1:7:2. Відповідно працездатність сильних порівняно зі слабкими наші експерти оцінили як 3:1. Ось така арифметика. Для суспільства важливі сильні лідери. Вони, а не маси (колектив), визначають прогрес. Владні лідери — найчастіше амбітні, жадібні здирники. Бувають і сильні творці. Більшість лідерів егоїстичні. І все ж зрідка трапляються герої і подвижники. Влада для людини — це втілення лідерства. А слухняність перед владою — від страху й залежності. То яка ж вона — людина? Вирішуйте самі.

У світі скрізь так: усталена група (колектив) складається з лідера і підлеглих. Усередині групи лідери керують підлеглими деспотично. Або демократично. Прогрес формування людських угруповань (самоорганізація!) був не однаковим. Із тисяч племен перетворилися на цивілізації всього близько двадцяти — решта щезли.

А висновок такий: треба, щоб у суспільстві визрівала достатня кількість індивідуальностей, готових до самостійного мислення, до самостійних не тільки рішень, а й дій.

ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ’Я

Можливо, я надто вимогливий, однак, мені здається, потрібен ширший погляд на проблему здоров’я.

Старіти почав, коли виповнилося 79. Саме тоді я перестав оперувати хворих, тільки консультував. Як відчув старість? Хитає, коли йду, слабкість, погіршується пам’ять. Але книжки пишу й видаю.

1. У більшості хвороб “винна” не природа, не суспільство, а тільки сама людина. Найчастіше вона хворіє через лінощі й пожадливість. А часом і через нерозумність.

2. Не покладайте надій на медицину. Вона лікує багато хвороб, але не здатна зробити людину здоровою. Навіть більше: бійтеся потрапити в полон до лікарів. Вони схильні перебільшувати людські слабкості й могутність своєї науки, “створюючи” в людей уявні хвороби.

3. Людина, на щастя, така довершена, що майже завжди їй можна повернути здоров’я. От тільки для цього потрібні зусилля.

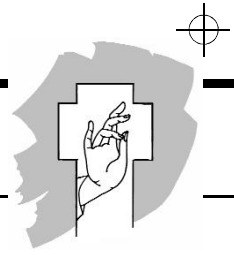
4. Для здоров’я потрібні чотири умови: фізичні навантаження, обмеження в харчуванні (їсти в режимі поганого апетиту), загартування, уміння відпочивати.

5. Природа милосердна: вистачить 20—30 хвилин фізкультури щодня, але такої, щоб спітніти і щоб пульс удвічі почастишав. Якщо цей час подвоїти, то взагалі буде чудово.

6. Здоров’я — це обмеження себе в харчуванні. Корисне те, що несмачне.

Від далеких предків ми успадкували не лише тіло, яке потребує тренування, а й психіку, точніше, біологічні відчуття, здатні перетворюватися на вади, чи делікатніше — на недоліки. Перший — лінощі, їх не треба й тренувати. Другий недолік — жадібність до їжі. Задоволення від неї — одне з найголовніших. Воно виробляється, якщо вживати смачну їжу — смажену, добре підсолену, із соусами. За задоволення розкішно й смачно попоїсти й почати відпочивати раніше, ніж втомилася, людина платить хворобами. Не можна сподіватися, що для збереження здоров’я всі дотримуватимуться суворого розпорядку, та можна спробувати бути поміркованими.

Закінчення на с. 6

ПОЖЕРТВИ НА ТАРАСОВУ ЦЕРКВУ

Продовження. Поч. у ч. 39–52 за 2003 р., ч. 2–9, 11–14, 16–18, 20–2, 28, 30, 32, 34, 37, 39, 41, 43, 45, 51 за 2004 р., ч. 3, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 20, 22, 26–28, 29, 32, 35, 39, 42, 45, 52 за 2005 р., ч. 8, 10, 14, 19, 22 за 2006 р.

Авраменко А. В., м. Донецьк	10,00
Бажанська С. В., м. Львів	10,00
Балута А. М., м. Одеса	100,00
Білоцерківець В. А., м. Запоріжжя	20,00
Вітковська Л. В., м. Новомиргород	
Кіровоградської обл.	20,00
Власенко В. Г., м. Муровані	
Куриловці Вінницької обл.	54,00
Всеукраїнська газета "Світ молоді", м. Полтава	100,00
Грогоренко В. Я., м. Новомосковськ	
Дніпропетровської обл.	10,00
Гусаченко Л. Т., м. Київ	50,00
ЗОШ № 8 м. Ужгород	
(ч/з Пацкан К. Т.)	110,00
Данилюк В. О., м. Тростянець	
Івано-Франківської обл.	10,00
Данилюк В. О., м. Тростянець	

Івано-Франківської обл.	10,00
Дідук А. С., с. Великодолинське	
Одеської обл.	20,00
Кенцало Д. І. "На службу Божу за померлих Михасю і Домку", м. Яворівське Львівської обл.	1000,00
Киричок В. Б., с. Дмитрівка	
Бахмацького р-ну	
Чернігівської обл.	10,00
Клименко Я. І., м. Дніпропетровськ	10,00
Коваленко Н. Д., с. Кам'янка	
Черкаської обл.	90,00
Ландарь В. О., м. Полтава	70,00
Литвин В. Ю., м. Волочиск	
Хмельницької обл.	100,00
Лойченко В. В., м. Ізюм Харківської обл.	500,00
Макаренко В. П., м. Одеса	100,00
Мельник Л. І., м. Київ	50,00
Мурованокуриловецька р/р	
Вінницької обл.	
(ч/з Марецьку Л. В.)	60,00
Никипанчук М., м. Львів	100,00
Поліщук Н. А., м. Вишневе	
Києво-Святошинського р-ну	60,00
Попова С. М., м. Харків	30,00
Редакційна рада журналу	
"Свічадо", м. Дніпропетровськ	100,00
Ротач А. П., м. Донецьк	100,00
Рубель В. П., м. Кіровоград	15,00
Самарець А. П., м. Дніпропетровська обл.	20,00
Сердуніч Л. А., м. Хмельницький	5,00
Скачко Н. М., м. Харків	50,00

Усенко Р. Ф., м. Київ	100,00
Хомич Л. С., м. Донецьк	10,00
Цвірінько К. Ф., м. Чернівці	10,00
Цвірінько М. Ф., м. Чернівці	50,00
Чайка М. І. м. Одеса	80,00
Чехович Я. Г., с. Гаї Розтоцькі	
Зборівського р-ну	
Тернопільської обл.	50,00
Шкуренко Ж. В., м. Київ	400,00
Шкурко В. С., м. Кіровоград	15,00
Шкурко О. В., м. Кіровоград	15,00
Шкурко С. О., м. Кіровоград	15,00
Якимець В. П., м. Луганськ	10,00
Якимець О. В., м. Луганськ	10,00

Колектив Кам'янської районної бібліотеки Черкаської обл. (ч/з Коваленко Н. Д.)

Безверха С. Г.	3,00
Галочкіна М. Г.	5,00
Галочкіна Т. І.	5,00
Гупало Н. І.	5,00
Гупало Т. В.	5,00
Денисенко В. І.	5,00
Коваленко Н. Д.	14,00
Миколенко О. М.	5,00
Ніколенко Н. М.	5,00
Петренко Л. К.	5,00
Сербул Г. М.	5,00
Сумленна С. А.	10,00
Фатєєва А. В.	5,00
Фидрик Т. М.	5,00
Юзько Л. М.	3,00
Ярема В. О.	5,00
ВСЬОГО:	90,00

Осередок ВУТ "Просвіта" м. Сокиряни Чернівецької обл. (ч/з Кушнір Л. В.)

Будняк Г. А.	10,00
Досяк Н. А.	5,00
Кушнір Л. В.	5,00
Любинецька Л. Г.	5,00
Рощенко Н. О.	5,00
Тимчук Л. Д.	5,00
Тищенко К. І.	10,00
Трубляк Л. В.	10,00
Урсул В. М.	5,00
ВСЬОГО:	60,00

Учні та вчителі Ужгородської ЗОШ І–ІІІ ступенів №8 (ч/з Пацкан К. Т.)

8-б клас	
Лаврентєв М. В.	2,00
Лазорко В. В.	2,00
Моцкевич Р. О.	2,00
Попова М. В.	2,00
Пуглик М. М.	4,00
Самарик Я. О.	2,00
Стегура Ю. Ю.	2,00
Танчинєць С. В.	2,00
Шніцер Н. І.	2,00
8-в клас	
Лабик В. В.	3,00
Міовканич В. М.	5,00
Мордованець В. М.	5,00

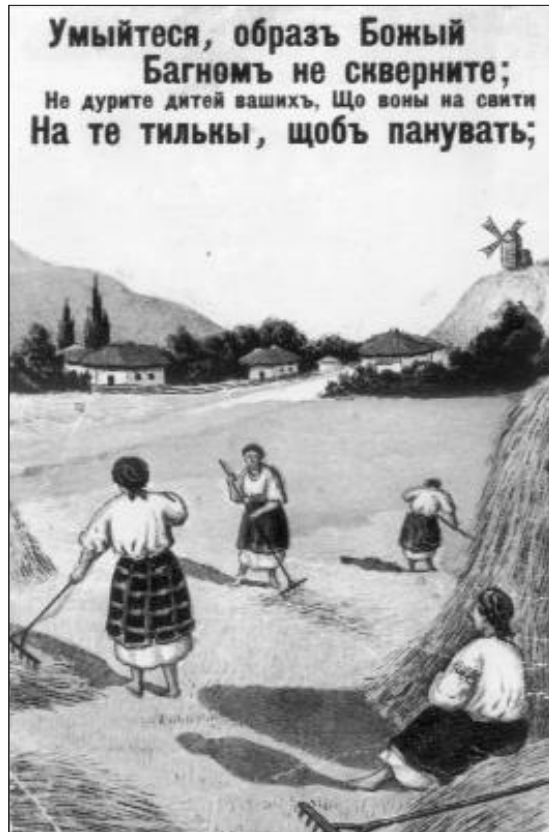
Мулеса Р. В.	3,00
Нелюба Я. Ю.	5,00
Пацкан К. Т.	5,00
Пош Т. А.	5,00
Сидоряк М. Д.	3,00
Тарасенко Т. М.	5,00
Толстов В. В.	5,00
Урста О. С.	5,00
Школяр В. В.	5,00
Шляхта І. М.	1,00

6-б клас	
Брич В.	2,00
Ільченко В.	3,00
Попович Б.	1,50
Тидень М.	5,00
Яцולה С.	2,00

6-в клас	
Богдан О.	1,00
Богомаз Р.	1,00
Бодня В.	1,00
Новицький А.	1,00
Тирипак С.	3,00
Фетко І.	1,00
Чернець К.	1,00

7-д клас	
Ганчин М.	1,00
Грой Я.	2,00
Клос Ю.	2,00
Мурга Л.	2,00
Славець А.	1,00
Стеблюк Ю.	1,00
Труш В.	3,00

СІЛЬ СОНЦЯ

В. Гулак, "Умийтеся, образ Божий...", Київ, 1909

Чув од когось, що любов — зв'язує. Буцім надміру любити — мов тяжкий камінь на гору нести. І кинуть його — не можна, вже несила. Бо ж як не нести, коли мусиш!

Що ж, може, комусь воно й так... Та ось походив Тарасовими стежками — і, натомість сумнівної, думка ясна в душі оселилась: "Вільний од любові... що то за воля! Ні, я вільний — любити. В любові до України — воля моя".

Кров'ю й потом просоленими стежками йду — відчуваю ятринь цієї солі, що дотикається душевних ран... У тобі, мій краю, — корені правди, яка міцнить, а не розслабляє людину! Священні корені правди й добра.

...У дитинстві, коли ходив по Переяславщині "Тарасовими стежками", здавалося мені часом, що я ще зустріну тих людей, які знали Шевченка, розмовляли з ним... У нас, українців, шаноба до найбільшого свого Поета — особлива. Тут, мабуть, справді нема аналогій у жодного з народів на світі. Хто він для нас — Тарас Шевченко? І світоч, і пророк наш, духовний батько, дорогий порадник, просто найближча людина... Ми звикли звирятися за Шевченковою творчістю у своїх почуваннях, поглядах на життя, на історичні події, — його слово не має ані йоти фальші, все тут істина. І світло Шевченкової істини — непреложне.

Він живе у наших серцях. Пам'ятаю, як мати моя, переяславка, читала мені, малому, "Кобзаря". Читала і плакала над "Наймичкою" — цією написаною в Переяславі найпроникливішою, найлюдянішою з поем... Та й хіба тільки над нею одною?

Правда народного життя — велика художня правда. Буває вона й крута, жорстока, але саме в ній — снага для духу. Мене в дитинстві украй хвилювало, до сліз було жаль, що, скажімо, Катерину бідолашну з дитям батьки вигнали з дому — шукати отого немокала, що її безчестив... Або що Гонта кривавої ночі в Умані порізав своїх дітей (хоч насправді це історичним фактом не підтверджено, та Шевченко

пішов за легендою, за народною правдою). В ім'я чого змушений так чинити Гонта? Є, певно, вищі критерії. Є оцінка вчинків людських із погляду народної моралі: в очах її — то спокута "за свою країну" — проти відступників, перевертнів... Щоб як чесним, то бути до кінця! Так, честь лицарська, правда — над усе. За брехню — розплата (що, до прикладу, вражає видно з балади "У тієї Катерини": невідворотно й страшно розв'язується конфлікт). Якщо вже й знав хто людську душу — то це Шевченко. Плачучи з болю, дивився, як зазнавав Костомаров, "сухими очима". Бачив глибинно характер народний, таку в простоті непросту природу нашого людю.

І в постаті Тараса Шевченка український народ здобувся на поета такої могутньої, дивовижної сили, що рідко нею ошасливувався світ. Геній Шевченка сягнув художніх верхів'їв, на яких українська мова засяяла всіма гранями

ШЕВЧЕНКІАНА

своїєї досконалості, а самосвідомість нації оформилася й утвердилася назавжди.

Навіть у найтяжчий для України час — у час агресивної імперської реакції, в найактивніший час розукраїнізації — Шевченко (попри трактувальні деформації й скорочення у виданнях "Кобзаря") робив глибокий вплив на формування душі народної, світогляду нації. І, звичайно, найбільше саме завдяки Шевченкові ми здобулися врешті на свою державність, завдяки передусім йому — Україні таки засвітала воля. Він удихнув нам жадання її.

Будьте люди! — постійно благає, наголошує поет. І людина його — справді "образ Божий". Шевченко відродив і утвердив українську людину.

Камінь він одвалив од гробу України!

Найважчий з каменів... Іншим ще й ще вистачить одвалювати. Спогадаймо пророчо-застережливе:

Сю ніч будуть

в Україні

Родиться близята.

Один буде,

як той Гонта,

Катів катувати.

Другий буде...

оце вже наш!

Катам помагати —

Наш вже в череві

щипає...

Тарас Шевченко творив — на вулканах народної тиші, на двигтінні історичної магми. А наснажувався — з тої ж магми, з фольклору. Так, він родом — з пісні й думи, хоч увібрив же у себе, взяв — і всю культуру часу та світу, — і все нею — національною й світовою — обійняв: історичні події, боротьбу народну, долю людську... до кріви і слези... Все.

Сміється Кобзар і тужить, будить нас — суших і тих, хто прийде у віки потомні, — до правди й волі, до захисту мови праматеринської, рідної культури... І навіть у зрадників, у відступників пробуджується від істинного слова Шевченкового якщо й не совість, то шось на денці душі щемливе, і вони задумуються — чий діти, якого народу.

ОЦЕЙ ЛУКАВИЙ ДРУГ ШЕВЧЕНКА — ПАНЬКО КУЛІШ

Ні, не був оцим "лукавцем" Пантелеймон Куліш... Навпаки. Значний вплив на формування творчої особистості Куліша мали якраз його по-вірному дружні стосунки з Тарасом Шевченком, хоч дружина Панька Куліша — Ганна Барвінок — і по-буркувала, було: "Ох, цей безбожник — Тарас..." Ну, в деяких поглядах вони, Тарас та Панько, бувало, й розходилися, але ж сходилися у головному — в любові до України, в бажанні їй волі та добра. Куліш, як ніхто, перший зрозумів і розкривав для інших силу геніального Кобзарєвого слова, значення його для пробудження і самоусвідомлення народу. Згодом він був ще й редактором низки Шевченкових творів.

Неперебутні заслуги Пантелеймона Куліша в українському письменстві. Багатющий творчий світ Куліша-новатора, який не лише своєю першопрорідиною в Україні прозою, історичними дослідженнями, а й, зокрема, потужною перекладацькою працею рішуче освіжив та розширив обрії українського слова, — як "культурник", "європеїзатор" — відкрив нашої літературі нові шляхи.

Отчество ж собі грунтуймо в ріднім слові:

Воно, одне воно

від пагуби втече,

Піддержить націю

на предківській основі, —

Хитатимуть

її політики воще;

Переживе воно дурне

вбивання мови,

Народам і вікам

всю правду прорече...

З цих рядків легко зрозуміти, що автор "Позиченої кобзи" й "Чорної Ради" мав справді фундаментальну ідею пересотворення (засобами й художнього перекладу) української культури в її істинних, цілісних вимірах, повноцінна реалізація яких не відбулася внаслідок низки апокаліптичних катастроф української історії.

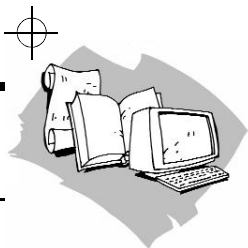
Що ж, може, й досить-таки суперечливими були світоглядні колізії, та й біографія в Куліша... Іноді одмінні його погляди на історичні події, зокрема на роль козацтва, — була, й посварювали його із сучасниками, викликали несприйняття, а то й спротив... Бачте, навіть хутір його родинний у Мотрошівці під Борзною з чиєїс (певно-таки — жандармської) намови підпалив хтось із околичних селян, — селян, заради яких, власне, він і "пер творчого плуга"... І згоріло тоді чимало чого з його доробку.

Довго тяглися і воїстину чорні роки, коли П. Куліша у нас інакше як буржуазним націоналістом та лютим ворогом рідного народу не називали. Ще й робили його лукавим недругом Шевченка! Нині ясно, що Куліш заперечував, було, державотворчі здібності українського народу не називали. Ще й робили його лукавим недругом Шевченка! Нині ясно, що Куліш заперечував, було, державотворчі здібності українського народу не називали.

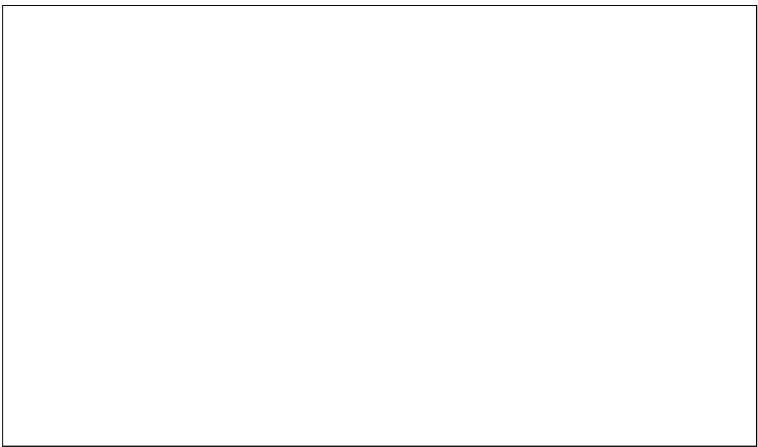
як противник української державності, а тому, що і в минулому, і особливо в сучасному не бачив тої суспільної верстви, яка мала б силу й волю до будівництва власної держави. Прагнучи перетворити Україну з "нації етнографічної" на "націю політичну", Куліш був глибоко переконаний, що вивести українство з того сумного стану, в якому воно тоді перебувало, можна тільки шляхом творення великих національно-культурних вартостей.

Ідеї Пантелеймона Куліша далеко випередили його добу, а спосіб їхнього висловлення і взагалі велика пристрасть писань, в основі якої пульсувала велика туга за Україною як нацією, рівною іншим самостійним народам, — ізолювали Куліша майже цілком від сучасників, хоча такі бентежили наступні покоління і так чи інакше впливали й досі впливають на оцінку великої творчої спадщини Кобзарєвого сподвижника й продовжувача.

● **Володимир КОЛОМІЄЦЬ**, поет, лауреат Національної премії імені Т. Шевченка

СВЯТВЕЧІР

Співробітники Київського міського пологового будинку № 2 (ч/з Кирпенка О. М.)			
Керівний склад			
Пехньо Т. В., головний лікар	50,00		
Крижанівська А. М., головний бухгалтер	20,00		
Брусенцева Т. Б., заст. головного лікаря	20,00		
Тригуб В. Я., економіст	20,00		
Сальников С. М., лікар	20,00		
Гогисванидзе Д. З., лікар	20,00		
Незговорев, лікар	20,00		
Ткаченко В. А., старший фельдшер	20,00		
Шостак О. В., програміст	5,00		
Ярмола О. М., лікар	25,00		
Власенко Н. В., лікар	25,00		
Кулаєва А. В., лікар	20,00		
Кисель А. Т., лікар	20,00		
Петрова Л. Я., заввідділу	20,00		
Савіцька І. В., заввідділу	50,00		
Писаренко І. Ш., начальник мед. сл.	30,00		
Нерода Г. Ф., заввідділу	50,00		
Кошова Г. О., заввідділу	20,00		
Кривенко С. В., старша акушерка	10,00		
Закордонець О. П., лікар	25,00		
Кондратенко В. Я., заввід. обсерв.	50,00		
Службовий персонал (від. обсервації)	100,00		
Ігнатенко Є. В., лікар	25,00		
Козиренко Л. М., заввідділу	25,00		
ВСЬОГО:	690,00		
Лабораторія, харчоблок, медгази			
Грохотова О. Є., зав. лабораторії	20,00		
Левченко С. В., лікар-лаборант	20,00		
Максименко Г. Л., медсестра	5,00		
Митанова Г. Г., лаборант	10,00		
Савенок Н. П., лікар-лаборант	10,00		
Бездільна І. В., лаборант	10,00		
Заїка Н. В., ст. лаборант	20,00		
Наумова Л. В., медсестра	10,00		
Гречко К. О., лаборант	10,00		
Андрухович О. А., медсестра	5,00		
Бондарь К. П., лаборант	5,00		
Манькова Н. В., лаборант	10,00		
Кириченко Н. В., лаборант	5,00		
Михалевська В. Н., діет-сестра	10,00		
Соловйова В. І., комірник	5,00		
Дехтяр А. Н., повар	5,00		
Почтова О. В., повар	5,00		
Скурська В. І., повар	5,00		
Шелудько О. Н., працівник кухні	5,00		
Шумейко Л. М., працівник кухні	5,00		
Ліхнер Є. П., слюсар медгазів	10,00		
Гура О. А., слюсар медгазів	10,00		
Гуменюк І. М., слюсар медгазів	10,00		
Ткаченко М. І., двірник	10,00		
ВСЬОГО:	220,00		
Гінекологія № 1, ГОП. ЦСВ та ін.			
Уніченко О. Д., заст. голов. лікаря	20,00		
Кирпенко Р. П., оператор котельні	10,00		
Кикоть М. П., сантехнік	10,00		
Дядечко І. М., заввідділу	10,00		
Соколовська К. К., ст. медсестра	5,00		

Медведчук А. Н., медсестра	5,00
Бескровна Н., медсестра	5,00
Книш-Книщенко С. В., мол. медсестра	5,00
Дорошенко Т. В., мол. медсестра	5,00
Шульга В. М., мол. медсестра	2,00
Москаленко Л. А., мол. медсестра	5,00
Курко Є. І., буфетниця	5,00
Захурдаєва Л. Д., лікар	10,00
Боднарчук С. В., ст. м/с ЦСВ	5,00
Боднарчук Л. А., мол. м/с ЦСВ	5,00
Астаф'єва О. В., рентген лабор.	10,00
Корнієнко В. В., охорона м. Лубни	5,00
ВСЬОГО:	122,00

Відділ патології вагітних	
Калинчук Ю. О., старша акушерка	4,00
Мельник С. П., сестра-господарка	4,00
Бардашова С. В., акушерка	2,00
Тригуб Т. В., акушерка	2,00
Охрименко О. В., акушерка	2,00
Федюк В. Р., акушерка	2,00
Романченко О. Л., акушерка	2,00
Дудченко О. А., акушерка	2,00
Жолуденко І. М., акушерка	2,00
Лілецька О. А., акушерка	2,00
Іванченко О. М., мол. медсестра	2,00
Шкуренко В. І., мол. медсестра	2,00
Антоненко Г. В., мол. медсестра	2,00
Підлісна Л. М., мол. медсестра	2,00
Ніколаєнко С. М., мол. медсестра	2,00
Машкевич Т. І., мол. медсестра	2,00
Овсієнко О. Г., мол. медсестра	2,00
Клебан Л. М., мол. медсестра	2,00
ВСЬОГО:	40,00

Акушерсько-фізіологічне відділення	
Кононенко А. Г., мол. медсестра	5,00
Кацімон Л. А., акушерка	5,00
Гуровець І. В., акушерка	5,00
Безпала О. А., акушерка	5,00
Маціон В. В., акушерка	5,00
Кухарчук В. О., акушерка	5,00
Купрієць В. К., акушерка	5,00
Гончаренко Т. М., акушерка	5,00
Моїсєєва В. С., акушерка	5,00
Скрипніченко М. В., акушерка	5,00
Янута Г. С., акушерка	5,00
Кубицька М. П., акушерка	5,00
Спічак С. І., акушерка	5,00
Троцька Т. П., акушерка	5,00
Тельнова Л. А., мол. медсестра	5,00
Соловей Л. М., мол. медсестра	5,00
Стовбун В. С., мол. медсестра	5,00
Коваль Н. Я., мол. медсестра	5,00
Прокоф'єва Л. О., старша акушерка	10,00
Наконечна Г. А., сестра-господарка	5,00
Гераськевич Л. І., мол. медсестра	5,00
Клименко А. Г., акушерка	5,00
Стражник Т. Г., мол. медсестра	5,00
Химич Є. І., лікар	5,00
Закордонець Г. Є., гол. медсестра	5,00

ФЕСТИВАЛЬ

ЧУДОВИЙ МАГАЗИН

ЧИМ ЖИВЕМО

•

АНТИЗВАННЯ

•

ПЛЕКАЄМО ТАЛАНТИ

•

•

— Чи не створюється у Вас враження, що в Україні відбувається гетотизація українського культурно-мистецького простору за рахунок розширення російського?

— Мабуть, було, і в якомусь залишку, даруйте за тавтологію, і залишилось. Нема прориву. У 20—30-ті роки таки був прорив українськості найбільшої сили. Те, що ми називаємо “розстріляним відродженням”. Тобто, той час мав більший прорив. Сьогодні повно розмов і стагнації.

Українська культура може стати ідеологією. У цьому й секрет національної ідеології. Люди, виховані в українськоцентризмі, — інші, аніж космополіти. Кожна культура на певні часи ставить завдання, ретельно проаналізувавши перед тим ситуацію. Програма, прийнята в 90-х — банальна. Група людей, з якою я працюю, ознайомила із стратегічними розробками в культурідесь понад десяти країн. Франція, наприклад, захищаючись від глобалізаційних процесів, які буквально насуваються на країну, дбає про мову французьку, про своє кіно. Причому, захищаються, зазначаю, французи від англійської навали. А українці повинні захищати себе від...

— “рідного” сусіда.

— Власне, йдеться не про якісь періодичні акції щодо захисту від російської навали, — адже вона виставила українську за межу, відсунула українську культуру на задвірки, на периферію. Ми і досі в цьому стані. Отож на засіданні Національної ради з питань культури і духовності при Президенті України прийнято “дорожню карту”...

— Чия ініціатива назвати програму “дорожньою картою”?

— Президента. То я розглядаю її як паралель із прийняттям стратегічного розвитку культури. Мусимо вийти на створення громадянського суспільства. Ця “дорожня карта” не закрита для доповнень.

Програму що, себто “дорожню карту”, ми напрацювали ще в серпні 2005-го, потім доповнювали. Кирило Стеценко, Анатолій Калиниченко, Сергій Проскурня, Іван Малкович... Я відстоював таку позицію: ми не можемо щось забороняти, нехай буде російська музика, наприклад, але нехай буде обкладена податком. І ринок потроху змінюватиме ситуацію.

— ...Чи знайомі Ви зі складовими Програми з розвитку культури, яку свого часу розробляли в Міністерстві культури під керівництвом Івана Дзюби?

— Ця програма була як на свій час цікавою, хоча, можливо, надто лояльною. А ми повинні бути більш наступальні, активні... Вирішено спробувати відкрити сайт Національної ради.

— Часто чуємо: “фольк” — це українська культура. Це не зовсім так. “Фольк” стає модним, а в перехідний період — модерним “фольком” — це гурти “Мандри”, “ВВ”. Це вже переосмислення фольклорного виконання в модерному звучанні. В академічному мистецтві є імена Сильвестрова, Станковича, Скорока. Остання літургія — досить сильна річ. Щодо сучасної музики, то бачили б Ви, як, скажімо, у Польщі розходяться диски наших гуртів.

А як це все зібрати? Врешті, українці мають за собою 1000 років духовної музики. Опера Данькевича “Богдан Хмельницький” лежала без руху 35 років. А як вона зараз прозвучала!

— Наш Президент — висококультурна людина. Хіба попередні керівники щось тямили у культурі? Проект “Мистецький Арсенал”, наприклад, може змінити історичне обличчя Києва.

— Що Ви скажете з приводу проголошення місцевими радами російської (під маркою регіональної) мови як, по суті, другої державної в деяких областях України?

— У нас уже давно мусується гарний проект: “Схід і Захід — разом!”. Але мало що для цього робиться. Це піна — рішення рад. Це результат політичних дебатів... Повинно бути чітко сказано на найвищому рівні: одна мова — одна держава. Все. Мені часом здається, що я живу в іншій, не своїй, державі. Ми повинні йти в наступ. Активно. А не стогнати, не плакати... Ми живемо, врешті-решт, на своїй землі.

— Як вважаєте — в українському випадку: в нас така ментальність (дещо сентиментально-плаксива) через те, що ми не мали постійної державності, чи не мали державності через таку ментальність?

— У нас нормальний менталітет. Скажі-

ВАСИЛЬ ВОВКУН: «ЛЮДИ, ВИХОВАНІ В УКРАЇНСЬКОМУ ЦЕНТРИЗМІ, — ІНШІ, АНІЖ КОСМОПОЛІТИ»

Василь Вовкун здійснив близько 150 постановок: державних свят, українських і міжнародних фестивалів, днів української культури і мистецтва в Словаччині, Польщі, Франції, Німеччині, молодіжних масових заходів, альтернативних концертів, оригінальних видовищ. Серед них — постановка опери-ораторії І. Стравінського “Цар Едіп” (Славутич, 1996 р., Київ, 1998 р.), містерального шоу-дійства “Золоті ворота тисячоліть” (Київ, 1999 р.), літературно-мистецького фестивалю “Лесина осінь” (Ялта, 1994—2000 рр.), Фестивалю української культури у Польщі (Сопот, 2000 р.), Дня України на Експо—2000 (Ганновер, Німеччина, 2000 р.).

Як режисер і сценарист, Василь Вовкун, до речі, працює в різноманітних жанрах: автентичному, академічному, молодіжному і модерновому.

мо, я й незчувся, як у Донецьку поміняли таблички в адміністраціях — тепер вони українською мовою. Театр Донецька заговорив українською. І ніхто на мене там не дивився вовком, коли я спілкувався українською. Працювати над цією проблемою треба... Працювати...

— У Польщі, наприклад, повсюдно — польське середовище. Культура для кожного поляка — рідна. Це для нього природне середовище. А ми, коли переїжджаємо з області в область, — начебто на іншу землю потрапляємо.

Візьмімо Чехію початку ХХ століття. Мова чеської й не чутно було, більшість ідентифікувала себе з німецькою культурою. Виробили програму — і держава стала національною державою. Я хочу сказати: якщо задано рух, за якою програмою йти, — прийдемо до бажаного результату. А для пересічного міщанина це звучить так: треба видати указ, що там ще? Підготувати закон — і так далі. Тобто, діяти “зверху”. Нас імперія тримає не тільки через газ чи й якісь інші економічні важелі. Ось недавно Путін збирав представників СНД, пропонував співпрацю інтелігенції з усього колишнього простору СССР. Подивіться, як вони спекулюють темою слов’янства. Адже Київська Русь чи просто Русь — наша тема. Ми — історичні слов’яни...

Відступ, конче потрібний для ілюстрації вищесказаного: “Мы сохраняем (дозволю собі зберегти) мову оригіналу. — Б. 3.) культуру нашої історичної родини, Большой России (підкреслення моє. — Б.3.), поэтому не можем жить и работать порознь”, — оповідає нам, українцям, зокрема директор Державного музею А. С. Пушкіна Євгеній Богатирьов у статті “Интеллигенты СНГ, соединяйтесь!” (Литературная газета. Ч. 15 — 2006. — 12—18 апреля.).

У наступному числі тієї ж газети (ч. 16), уже після “первого форума творческой научной интеллигенции государств-участников СНГ” можна прочитати заголовки “з polegшим видихом” — “Без барьеров”. У ній натрапляємо на такі “перли”, як: “Но феномен заключается в том, что эта общая гуманитарная база не исчезла, она существует, она живет (чуєте, як вона існує, ба більше — живе? — Б. 3.), более того, она в высшей степени востребована! — іще б пак: мистецькі (і не дуже) колективи з Російської Федерації і днюють, і ночують в Україні, аби ми про них, випадково не забували, ба більше: на телеканалах, у радіопрогнотках тільки й чути мову північних сусідів; як сказав нещодавно один із урядовців Росії: що ми пхаємо в Україну газ чи нафту, — культурну, інформаційну інвазію належить здійснювати, це ефективніше.

Що ж, кому потрібен імперський культурний (і не тільки) простір, — як кажуть молоді, прапор у руки. Якщо він уже не здатний мислити національними категоріями. Але, як реалістично підсумував кінорежисер Олег Фіалко,

— Треба видати закон про меценатство. Хоч я в його ефективність не дуже й вірю. Шпарку якусь, аби його обійти, завше знайдуть. Буде вигідно комусь, але не культурі. Повинно бути так: є економічна еліта, є культурна еліта — і вони разом працюють на національну культуру. Український бізнесмен активно вкладає гроші в російську “зірку”, це теж — меценатство, але він працює на чужу культуру. Віктор Ющенко намагається створити таку ситуацію, щоб бізнес працював на українську культуру, на великі проекти.

Ось літературно-мистецьке свято “Лесина осінь”. Кращі музичні сили. Афіші українською мовою. Відвідували його українськи налаштовані. Так тривало два—три роки. А далі зацікавилася російськомовне населення, тепер — аншлаги. За 12 років виросло нове покоління — в університеті, яке розмовляє українською. Поставили мені дві вистави. Ми мусили б працювали в регіонах на більш державному і державницькому рівнях. Комусь, скажімо, треба дати прочитати Лесю Українку, а комусь — Оксану Забужко чи Віктора Неборака...

— Яким бачите нинішній простір культури? Як синхронізувати діяльність центральних і периферійних об’єктів?

— Це дуже велика проблема. Нині ніхто не знає, як діяти в цьому напрямку. Містечковість буває, коли люди замикаються самі в собі, тобто в рамках свого містечка чи селища. Отже, гастрольна діяльність мистецьких колективів — дуже важливий фактор.

Українське село дістало добрий удар за роки незалежності. А село ж — величезний донор нації. І в кожному чую російську музику.

Звичайно, видавати гарні вказівки владним (чи провладним) мужам — це добре, але далі ніхто не контролює їхнього виконання. Варто підходити до цього прагматично: хочеш, щоб у твоїй кав’ярні звучала українська музика, — плати. Сьогодні в цьому матеріальному світі податок має бути добрим регулятором... Врешті, нагадую: немає закону про культуру взагалі. То хто ж контролюватиме всі ті процеси, що відбуваються, скажімо, поза українською волею?

— Що має переважувати — “культура України” чи “українська культура”?

— “Культура України” — це вже мегаполіс. Я з великим задоволенням хотів би на решті через це пройти. Ми, чесно кажучи, надто толерантні до наших аж ніяк не толерантних опонентів.

— Чи комфортно почуваєтеся на посаді головного режисера Українського державного центру культурних ініціатив, взагалі — в Києві?

— Звичайно. Були, шоправда, різні періоди. Зараз — однозначно. Навіть відчуваю, що можу якоюсь мірою впливати на процес. Не настільки, як цього хочеться, але все-таки...

— Часто буваєте в рідних краях?

— Я ще досі, маючи 27-річного сина, кожного Різдва чи Великодня вирушаю, точніше, вирушаємо сім’єю, до Мами. Знаєте, зайти в рідну церкву — і якась енергія з’являється. Дивившись на цих спрацьованих, згорьованих життям людей — і думаєш про велике. А ще — не хочу приховувати — приємно, що люди тобою пишаються. Це ж, мабуть, назавжди тут закопана моя пуповина, тут — мала Батьківщина, родина. Мрію подарувати Жовкві свою колекцію старожитностей — найвільний живопис (Марії Прима-ченко, Сколозди), вишивки, сакральне мистецтво (зокрема, давні українські ікони).

На Коляду в Києві було відкрито виставку “Кольори і мелодії українських свят”. Глядачі Києва, а також Харкова, Дніпропетровська, Кіровограда, Сум, Полтави мали змогу оглянути колекції з музею Івана Гончара, галереї “Родовід” Лідії Ліхач, сакральне мистецтво, вишивки, рушники з колекції Президента і моєї, Вовкуна. Черговий пункт виставки — Одеса.

— Ви, бачу, видали книжку прози “Фрески” 2001 року. Як Ви прийшли ще й до літературної творчості?

— Я колись створив книжку новел “Морозяне щастя”. А до написання “Фресок” мене підштовхнула Ліна Василівна — після того, як прочитала мої новели, які я їй свого часу подарував. Запитає: чи я пишу? Так, я ще маю написати...

— Пане Василю! Як кажуть у народі, коли хтось виконує нелегку працю, — Бог в поміч!

●

Богдан ЗАЛІЗНЯК

ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКЕ

Як сумно, коли отримуєш листи від зовсім юних читачів, які вже мають певний негативний життєвий досвід. Адже брудний осад від чужої нетерпимості, злостивих кпинів, життєвих випробувань може залишитися в серці назавжди. Тож не можемо не надрукувати жалібно-саркастичного листа студентки Київського національного університету культури та мистецтв, що оповіла про свої гуртожиткові митарства.

“Я часто згадую свій перший день у гуртожитку. Комендант видав мені велику тумбочку (доставивши до кімнати), відчинив двері мого нового дому й кудись швидко зник. Сиджу я посеред кімнати зі своїм майном і розгублено дивлюся на розлучених моєю появою старших від мене сусідок. Облуплена стеля, засмальцьовані шпалери, неймовірна кількість меблів, тут же ступити ніде. Де ж я житиму?”

Перші тижні були справжнім пеклом. Я хочу дому! Весь час — удень і вночі. Від сильної ностальгії врятувати не могло ніщо! Після тихого спокійного життя в рідній Софіївці мене бентежило гамірне місто. Та згодом я звикла. Наш гуртожиток — окрема частинка шумливого Печерська. Тут свої правила, свій стиль життя, незалежний від Києва. Доля подарувала нам п'ять чудових років у столиці, кожен проводить їх по-своєму, кожен сам вирішуватиме, залишатися тут чи ні. Дехто захоується в Київ із першого погляду, прагне будь-що тут залишитися, а хтось мріє швидше повернутися додому. Пам'ятаю, як моя сусідка по кімнаті, втішаючи мене, сказала, що сумує за гуртожитком навіть улітку. Божевільна! А ось мені, певно, тут ніколи не сподобається.

Сподобалося, та ще як! Оті дівчата, які вперше мене вельми непривітно зустріли, з часом стали моїми найкращими подругами.

ДИТЯЧЕ ПИТАННЯ

УЧНІВСЬКІ “ГРІХИ”

“Здав би до “Музею” погані звички мого товариша. У школі хлопець як хлопець, буває навіть сентиментальний. А вдома — тиран. Б'є сестру, кричить на матір, ображає бабуся. А вони мовчать або плачуть”.

“У цьому “Музеї” я залишила б таку погану звичку моєї подруги, як жадібність. Любить подарунки. А сама страшенна скупердяйка”.

“Як непотріб викинув би почуття помсти до своїх кривдників. Воно у мене дуже сильне. Я з ним лягаю спати і прокидаюся”.

“Боюся смерті, війни і двох учителів”.

“Маю погану звичку час від часу комусь нашкочити і спостерігати за реакцією. А ще здав би звичку ніколи не вибачатися, хоча й винен”.

“Кажу у вічі правду, хоч би якою гіркою вона була. І товаришам, і батькам, і вчителям. Але потім дуже страждаю. Не хочу жити в цьому світі. Можливо, мені саме в “Музеї гріхів” місце. Який експонат правдолюбця!”

БАТЬКІВСЬКІ “ГРІХИ”

“Я здав би безкінечні й багаторічні батьківські докори: “Ти повільно все робиш”, “Ти не маєш друзів, як інші”, “Ти егоїст, індивідуаліст”, “Кому ти потрібен такий?”. Я й сам страждаю від цього вже давно”.

“У батьків ніколи не вистачає часу поговорити зі мною, вони завжди

ТРИМАЙ СВОЮ ТЕРИТОРІЮ!

Кімната стала першою по-справжньому власною оселею. Принаймні я так відчувала, доки комендант не сказав, що моє тут лише ліжкомісце. Ну і нехай, зате моє!

Мабуть, на все життя запам'ятаю, як ми з дівчатами чаювали. Як весело нам було. Ми говорили годинами, а деколи цілими ночами. Слухали музику, самі співали... раділи, як тільки дозволяла фантазія. Ми відчували себе вільними, молодими і надзвичайно щасливими. Та за надмірні веселощі була тяжка розплата. Мій перший залік. Аж досі страшно згадувати. Дочекавшись до останнього, я ввечері сіла вчити свою економічну теорію, мої ж однокімнатниці, немов здурівши, почали співати, танцювати, слухати музику, а на мої зауваження — весело реготали, а згодом ще й книгу з конспектом забрали. Після кількох годинних сварок, які ні до чого путнього не привели, я ображено лягла спати. Уранці мені урочисто повідомили, що, виявляється, в гуртожитку традиція така — не давати першокурсникам учити перший залік. На щастя — минулося, залік отримала автоматом.

Загалом, перший рік минув весело і без проблем. Мої сусідки, закінчивши університет, виїхали з кімнати. Я лишилася сама. Разом із ними минув період мого веселого і безтурботного життя в гуртожитку. Я була найменша і, мабуть, тому дівчата мені багато в чому допомагали й радили, зрештою, було просто сумно, адже ми були дружною і веселою кімнатою. У нас існувало неписане правило: розповідати одна одній усі проблеми, переживання чи просто цікаві події зі свого життя. Багато проблем ми намагалися вирішити разом, радили одна одній від широкого серця. Кажуть, жіночої дружби не існує. З прихильниками цієї думки можна посперечатися, адже між нами в кімнаті не було жодних заздрощів ні через хлопців, ні через одяг, ні через успіхи. Ми були різні, але кожна ставилася з повагою до інтересів

Фото О. Литвиненко

іншої. Майже з перших місяців свого життя в Києві я поринула в громадське життя столиці. Постійні мітинги, збори, переживання, пов'язані з різними заходами, безкінечні розповіді про свою “Просвіту” — цим щодня я надокучала однокімнатницям. І вони не тільки вислуховували мене, а й намагалися допомогти порадою. Деколи згадую свій перший просвітянський захід у нашому університеті, здається, це був показ і обговорення “Пропалої грамоти”, мене тоді охопив панічний жах, що ніхто не прийде, а дівчата, покинувши всі свої справи, прийшли та привели своїх друзів. На мою думку, один із феноменів гуртожитку — здатність часом перейматися проблемами сусідок більше за власні. Я і зараз в усіх деталях пам'ятаю Лесині фільмування. Це автоматично ставало проблемою номер один для нашої кімнати.

Але той щасливий час сплив, і що далі буде? Яких дівчат до мене підселять? Рекламу фразу “тримай свою територію” я почала сприймати буквально. Мене дуже дратувало,

як нові сусідки кладуть речі на полочки моїх подруг, прагнуть щось змінити у нашій ідеальній, на мій погляд, кімнаті. Обурила мене й кількість моїх однокімнатниць — нас п'ятеро. Двоповерхові ліжка, наче в казармі, місця катастрофічно не вистачає. Як так жити можна? По-моєму, над нами просто знушаються! Уявіть собі, п'ятеро полярно різних людей замкнули на 5 років у маленькій кімнаті, розрахованій на трьох. Ми говоримо різними мовами, у нас різні уподобання, ми слухаємо різну музику. Зрештою, що може бути спільного між інтересами майбутнього юриста й хореографа, менеджера та співака, логічно, що між нами виникають конфлікти. Я не можу весь час слухати російську попсу, розповіді про походеньки по барах, розмови про постановки танців. Декого не влаштовує мій стиль життя. Ми різні і змінюватися ніхто не хоче. З першими сусідками ми навчилися пристосовуватися одна до одної, з теперішніми — ні.

Я гадаю, щоб полегшити життя собі та своїм студентам, наша адмі-

ШКІЛЬНИЙ «МУЗЕЙ ГРІХІВ»

Вісім років я була шкільним практичним психологом і викладала людинознавство — у середніх класах та-психологію — у старших. У які лише драматичні історії не доводилося втручатися! Переконана в одному: учені-психологи, психіатри, медики частіше повинні нагадувати, що дитина не сприймає великої кількості наказів, та й узагалі наказової форми, категоричності.

...Наша Державна художня середня школа ім. Тараса Шевченка гуманніша за масові. Я в цьому переконана, та й учні це підтверджують. Гуманніша. І все-таки...

Учні 6-х і 10-х класів відповідали на одне й те саме запитання: “Якби у школі був “Музей гріхів”, який непотріб ти там залишив би?”. Відповіді примушують багато над чим замислитися.

“при ділі” або роздратовані. Ніде разом не буваємо. Навіть улітку відпочиваємо окремо”.

“Мій вітчим Саша ставився до мене як до доньки лише перші три місяці. А потім як уже не догоджала (варила їсти, мила посуд, прала), бачила його тільки незадоволеним і злим. Одного разу, коли я допізна готувала композицію на художню раду, він підійшов, довго роздивлявся, похвалив і сказав: “Що тобі мама наказувала перед від'їздом у відрадження?” — “А я й роблю все, як мама веліла”. — “Ні, не все. Вона ще стелила постіль і залишалася зі мною”. Допоможіть влаштуватися в якийсь далекий монастир, бо коли я розказала мамі про все, вона відповіла, що в мої 12 років треба вести себе пристойно не провокувати дорослих на “всьяке таке”. Виявляється, Саша їй розповів усе так, як йому вигідно. Жити не хочеться, допоможіть”.

“Дуже страждаю, коли ображає батько. Хочу навіть помститися. Але поки мене щось стримує”.

“Чому вони такі байдужі? Жодних запитань тобі, нічим не цікавляться. Лише зрідка: “Ну, у тебе все нормально?” Починаю розповідати. Ба-

чу, їм не цікаво. Навіть не помітили, як вийшла з кімнати...”

“У мене вдома не знають різниці між критикою і образою. Називають поганими словами. В нашій оселі, мабуть, назавжди поселилися маленькі війни”.

“Чим більше критикують батьки, особливо при свідках, тим більше роблю наперекір. Я їх ненавижду. І посилаю мовчки прокляття”.

“Про концтабори я раніше тільки читав. Відтоді, як у нас з'явився вітчим, зрозумів: наглядчами в концтаборах працювали такі, як він. Завжди злий, не розмовляє, а свариться (нецензурно), бешкетує. Можливо, тому до мене чіпляються всілякі хвороби. А молодша сестричка частіше перебуває в лікарні, ніж удома, хоч мама — лікар “швидкої допомоги”.

“Якби до Верховної Ради обирали підлітків, ми б розповіли, як нестерпно буває жити. Можливо, тоді законом обмежували б права батьків”.

“Здала б до “Музею” лайливі (нецензурні) слова тата і мами. Вони не сваряться, а завжди так спілкуються”.

“Як на мене, батьки бояться любити дітей, щоб не “зіпсувати”. Така ось дивна логіка. Йй, безумовно, місце в незвичному “Музеї гріхів”.

УЧИТЕЛЬСЬКІ “ГРІХИ”

“Моя школа — і вчителі, і педагоги-художники — так вигідно відрізняються від двох попередніх, де я вчився раніше, що “Музею гріхів” у нас не може бути...”

“Я здала б до “Музею” звичку викладачів усіх навчальних закладів думати, ніби ходіння до школи — найбільша радість для дітей”.

“По-моєму, то гріх, коли учитель полюбить нагадувати про помилки та вчинки, скоєні колись. Помилки, які я й сам не хочу згадувати”.

“Якби виправив би до “Музею” звичку вчителів, які вміють “дуже чемно” “прищемити дверима пальці”. На класній годині йшлося про людські вчинки, про подвійну мораль. Я кинув репліку-запитання: “Чи можна називати учнів і вчителів також людьми з подвійною мораллю, якщо вони українською розмов-

ляють тільки на уроках і все. На перервах, поза школою спілкуються лише російською?”. Вчителька відповіла: “Це зовсім не заважає їм бути патріотами і не меншими, ніж ти зі своєю широю українською.”

“Так вона ж може загинути, якщо нею не спілкуватися,” — не втримався я і на підтвердження процитував поручика Лукаша: “Залишилось чехами, але ніхто не повинен про це знати. Я — також чех”. Це і про нас писав Ярослав Гашек, коли створював свого Швейка і писав у Києві у такі ж непевні часи.

Відтоді (з тих зборів) моє шкільне спокійне життя скінчилося. А попереду ще 11-й клас”.

“Відправила б до “Музею гріхів” поганий характер учителів, бо ніколи не усміхаються”.

“У деяких учителів звичка неохайно одягатися, постійно скажжитися нам на скруту. А чи добре це?”

“Чому викладачі обирають собі “любимчиків” і ставлять їм гарні оцінки? Цьому явищу місце в “Музеї”.

“У нас багато вчителів, у яких добре розвинене почуття гумору. А у двох педагогів, не гумор — сарказм, бо сміх дуже дошкульний! Над собою сміються легко, не злобливо, а учням таке слівце можуть припекти, що воно надовго тобі псує настрої, стає прізвиськом. Куди дітись від цього?”.

До якого висновку дійшла я в своїй практиці (а понад 90 учнівських робіт це підтвердило)? Тепло і ніжність не розбещують дітей, як було заведено думати. Милосердя — найцінніше, що є в педагогіці.

Софія, студентка КНУКіМ

Таїса МОСТОВА, м. Київ

Розвиток української лексикографії має складну історію та численні зовнішні втручання, зокрема вплив советської політики, програмних ідеологій щодо зближення російської та української мов. Урешті-решт, унаслідок подібних “контактів” між наукою та політикою сьогодні маємо цілий шар проскрибованої, ледь живої лексики, комплекси забутих і відчужених від української лінгвосфери слів. Але ж саме така лексика — свідчення повнокровності української мови, функціонального розмаїття, стилістичного увиразнення та експресії. Проте за советських часів мовна політика мала свої ідеологічні плани розвитку (позамовні!), що призвели до викривлення мовного дзеркала, спотворення уявлення про мову, упослідження лінгвістичного дискурсу через свідомий, спланований параліч внутрішньомовних ресурсів. Усе це — причина викривлення історичних кодів української нації, нерозуміння її перспективи та цінності.

Пошкоджену національну самоідентифікацію значної частини українського народу породжує не тільки недостатня обізнаність із власним історичним минулим, а й *викривлена* мовна ситуація, що масово продукує тип конфліктної свідомості й поширює явище, що в науці має назву “ненависть до самого себе” або “самоприпинення”. Можливість втрати власного історично-інформаційно-культурного простору становить чи не найбільшу загрозу українському суверенітету, оскільки в сучасному індустріальному суспільстві засоби масової інформації мають величезний вплив на формування *масової свідомості*.

Політичні втручання — річ дуже небезпечна, але в історії вони завжди мали успіх для апологетів фальшивих ідеологем і фатальні наслідки для самої історії. Ось і сьогодні мова перетворилася на об’єкт політичних прокламацій, демагогічних виступів із трибуни Верховної Ради, ненависті, жорстокого цинізму та фінансових махінацій. А людей, які дбають про повноцінне існування мови, роблять реальні дії для розвитку мови, — обмаль.

Одним із останніх вчинків, що має сприяти розвитку мови, є перевидання у видавництвах “Обереги” десяти тисячним накладом “Російсько-українського словника” Сергія Іваницького та Федора Шумлянського. Цей словник було видано ще 1918 року, “в час боротьби за Українську державу, в якій, згідно з європейською традицією державотворення, мова титульної нації мала бути головним чинником консолідації. Завдання дерусифікації міських середовищ і розширення сфер уживання української мови викликали нагальну потребу в опрацюванні її літературного стандарту, унормуванні правопису, створенні терміно-систем, упорядкуванні лексичного складу”, — зауважує у передмові до видання Лариса Масенко, завідувач кафедри української мови Національного університету “Києво-Могилянська академія”.

Перевидання словника, в якому відбито стан розвитку української мови на початку ХХ сторіччя, — вчинок сміливий, він вартує уваги мовознавців та й загалом гуманітаріїв. Сьогодні час повертати до мовного узусу репресовані слова, щоб нарешті припинити мавпування з російської мови, адже в такий спосіб ми переносимо в українську свідомість абсолютно не український спосіб мислення. Свідомість у прогнилих шатах — феномен покоління манкрутів на кодах постсоветської системи.

Національне калічення через призму мовної політики може спинити потужне функціонування мови не тільки в комунікативному аспекті, а й як засобу думання, експресії, пізнання. Для цього насамперед потрібна лексика — тобто словник, що має подати для мовця потрібне слово. Вживання семантичного розмаїття може вивести зі стану мовного анабіозу через втрату функціональних органів і фрустрації систем мови в попередні десятиліття. А такі мовні екзекуції в ХХ сторіччі в СРСР — факт, що вже не потребує перевірки.

Так, наприклад, із початком цькувальної кампанії 1933 року проти тогочасних термінологічних праць як “буржуазно-націоналістичного шкідництва” було видано у 1934—36 роках п’ять термінологічних бюлетенів (медичний, математичний, ботанічний, фізичний і виробничий) зі зрусифіко-

ваною науковою термінологією, яку згодом пропагували в десяти російсько-українських шкільних термінологічних словниках (1933—35), і загальних словниках С. Василевського (1937), М. Каліновича (1948). Натомість про “Російсько-український словник” Іваницького та Шумлянського було забуто.

Ще Михайло Жовтобрюх, загалом негативно оцінюючи лексикографічні праці 1918—1920 рр., вирізняє два словники. На його думку, виняток становлять лише двотомний “Російсько-український словник” С. Іваницького та Ф. Шумлянського та “Словник української мови” Д. Яворницького. На думку Жовтобрюха, перший словник “обіймав найбільший проти всіх інших тогочасних словників реєстр російських слів, перекладених одним або кількома українськими відповідниками”.

Автори цього словника старанно добирають усі значення реєстрового слова, щоб витворити якнайповніший семантичний ряд українських відповідників. Відчутно, що укладачі хочуть відшукати з мовних глибин питомі українські слова, щоб не уривався зв’язок поколінь. Кожне слово може розгортатися в

КРОК ДО МОВНОГО ПОВНОГОЛОСЯ

Перевидано “Російсько-український словник” Сергія Іваницького та Федора Шумлянського

семантичне гніздо, що об’єднує назви різновидів, характеристик, станів, понять, явищ тощо. Це скрупульозне опрацювання терміна за принципом тлумачного словника. Наведу кілька прикладів: маратель — базграч, партач, (про малярів) — квачомаз, богомаз, (про піїтів) — віршомаз, папіромаз; предсудительный — срамотний, сороміщкий, негожий, доганный, незвичайний, неподобний; случай — випадок, трапунок, нагода, пригода, приключка, припадок, случай, оказія... Отже, на одне російське слово — кілька питомих українських. Сьогодні, напевно, багатьом було б легше відшукати іншомовне слово, аніж те слово, яке живе в нашій мові. Через советську мовну політику та позамовні втручання маємо десятки, сотні слів, похованих під шаром струп’їв винищеної мовної пам’яті.

У словнику широко ілюстровано словотворчість народу, в якій відбито його спостережливість, фантазійність, поетичну уяву: шапка — шапка (порвано тепла), (смушева гостроверха) — шлик, шличок, (повстяна) — магерка, яломок, (з наушиками) — малахай, (кудлата і висока) — кучма, (овеча) — бира, бирка, (чабанська) — чабанка, (сукняна) — шо(е)ломок, (обшита Кабардою) — кабардинка, (з ріжками на взір конфедератки) — рогачка; вінець, корона. Велику увагу у словнику приділено фразеології — сталим словосполученням, ідіомам і синтаксичним зворотам: пойти в пляс — піти у танець; пойти, пошло на несчастье — піти, пішло на лихо, на пропасть; показаться вдали — замаячити; проводить в дорогу — виряжати, вирядити; пуститься на произвол — пуститься берега тощо.

Лариса Масенко в передмові до перевиданого словника зауважує, що його “високі оцінки з’явилися в мовознавчій літературі лише після 1991 року. У радянський період майже всі словники — і загальномовні перекладні, і термінологічні, укладені в роки визвольних змагань та українізації 1920-х років, — ще з часів терору 1933 року були оголошені “націоналістичним шкідництвом” і вилучені із практичного та наукового вжитку, а більшість упорядників їх були репресовані”. Річ у тім, що “мовознавців 1920-х років, які опрацьовували орфографічні, термінологічні й лексичні норми української літературної мови, було звинувачено в намаганнях “відірвати” українську мову від російської... З 1933 року українське словникарство перебувало під пильним партійним контролем, а головним принципом укладан-

ня російсько-українських словників був принцип зближення лексичного складу української мови з російською”.

Як зазначають у коментарях до словника його упорядники Сергій Іваницький та Федір Шумлянський, за основу лексикографічної праці вони взяли “Словарь російсько-український” М. Уманця (Комарова) та А. Спілки (колективний псевдонім одеських співпрацівників М. Уманця). У передмові автори написали: “Малося на думці, головним чином, задовольнити нагальну потребу широкого загалу українського й неукраїнського громадянства в такого роду словників, який би містив у собі в можливо найбільшій формі ... українські слова й вислови...”

Мова — модель національної самоідентифікації в історичному часі, що відображає стан генетичної інформації суспільства. У ХХ сторіччі розуміння мови вийшло за межі суто лінгвістичних знань. Але найважливіша функція мови — націєтворча: соціалізація людини відбувається в атмосфері саме національної мови, національних кодів та символів, національної концептосфери. З цієї причини у визначеннях нації більшість дослідників наголошує саме на мовному компоненті, а в ієрархії атрибутів нації мова посідає домінантне місце — поруч із *національною самосвідомістю*, елементом і виявом якої є ставлення до мови. Саме тому роль словникарства першочергова для розвою мови, підтримки мовного функціонування за умов нестачі чіткої та фінансованої національної мовної політики.

На жаль, із початку “незалежності” в Україні мовне питання із царини лінгвістичної перейшло у площину політики. Але на початку дев’яностих навіть і політики ще не було, а була політична клановість. Так ось, досить довго ці клани вирішували статус, роль, майбутнє тієї “нешасної” української мови, знаючи про неї тільки “заочно”, переважно з советських документів. Мова для “кланової політичної еліти” — зручний предмет маніпулювання: за “мовним питанням” можна сховати питання політичне, фінансове, економічне... Ситуація в Україні на початку дев’яностих була дуже нестабільною: нерозуміння історичної перспективи внаслідок винищеної історії та самих категорій історичної свідомості (того плацдарму, на якому можна побудувати систему бінарних перспектив), економічна криза, культурний занепад, “розгул” демократії (разом із іншими розгулами!) — усе це дало підстави для ут-

вердження постсоветської стагнації. В мову почали грати, а за серпанком лінгвістики приховували елементи далеко не мовознавчі, а політичні. Звісно, для тогочасних “політичних керманів” словники на кшталт Шумлянського та Іваницького не мали жодної історичної й культурної ваги. Тогочасна “еліта” і російської мови не знала (послугувочись аргументом та новомовою), не кажучи вже про українську.

Усе це призвело до того, що сьогодні (за умов “розгулу” ліберальної демократії та нівеляції національної свідомості) ідеальний час розв’язати іншу мовну проблему: захистити “пригноблену” (виявляється, так!) в Україні російську мову, надавши їй статусу регіональної, розмахуючи Хартією про “міноритарні мови (під соусом мов меншин)”. Україна впевнено хоче начепити на себе “демократичний” *лейбл “двомовної країни”*. Нація з двоязичієм — передбачуваний результат мутації історичного коду. В чому ж небезпека такого діагнозу?

Лариса Масенко у своїй праці “Мова і суспільство: Постколоніальний вимір” цитує слушну думку польського дослідника Є. Велюньського: “Немає двомовних народів — так само, як немає дитини, в якій було б дві біологічні матері”. Поширення двох мов в одній країні — джерело постійного дискомфорту й напруження. Витіснення національної мови чужою перетворює народ на аморфне *населення* з меншовартісною домінантою. Тому одне з нагальних сучасних завдань — відновлення природних стихійних форм існування мови. “Мову, що вийшла з ужитку як засіб звичайного буденного спілкування, не врятує від забуття створена культура, якою б елітарною та досконалою вона не була”, — слушно зауважує Л. Масенко. Розвиток словникарства, зокрема видання високоякісних російсько-українських словників десяти тисячним накладом може суттєво допомогти змінити ситуацію.

За словами професора Масенко, “високий рівень словника С. Іваницького та Ф. Шумлянського засвідчує той факт, що до нього зверталась як до лексикографічного джерела, поряд зі словниками Бориса Грінченка та Євгена Тимченка, Олена Курило, добираючи матеріал до праці зі стилістики “Уваги до сучасної української літературної мови”. Цей словник двічі без змін перевидували в добу українізації 1920-х років — у Катеринославі та в Харкові.

Проблема мови в Україні — це теоретична проблема визначення ціннісних орієнтирів сучасної людини за умов *наведеної* ліберальної демократії та браку національної основи. Відомо, що демократія — система багаторівнева, еволюційна, відкрита для множинності інтерпретацій. Але це у випадку сформованих демократій. Наразі маємо хаотичну проліферацію інтерпретацій демократії на тлі або повільного (як в Україні) шляху до можливої демократії, або (як у Росії чи Білорусі, вже не кажучи про центрально-азійські держави) неприхованого повернення до радянської моделі централізованої влади. Для когось демократія — це рівність і відповідальність, а для когось — “всездозволеність” і немірний простір для плебейських самовиявів. Немає і не може бути однієї моделі демократичного устрою. Але в будь-якому випадку демократія без національної основи немислима.

Лариса Масенко підсумовує в передмові до словника, що його “було укладено із практичною метою — подати зібрання української лексики в достатньо повному обсязі, потрібному для оволодіння українською мовою (близько 35 000 слів)... Хоча з часу першого видання словника С. Іваницького і Ф. Шумлянського минуло майже століття, він і нині цілком придатний для практичного використання, особливо якщо зважити, що й тепер завдання дерусифікації й розширення сфер використання української мови такі ж актуальні, які на початку ХХ століття. Велике значення має перевидання словника і для наукової мети — дослідження традицій українського словникарства, вивчення процесів унормування й кодифікації української літературної мови в їх історичному розвитку”.

• **Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ**, студент Національного університету “Києво-Могилянська академія”

НЕБЕЗПЕЧНА ТА ЗАГАДКОВА

Улітку 1998 року на Кременчуцькому нафтопереробному заводі пролунав вибух велетенської сили. Вибухнув “десятитисячник” — великий резервуар для зберігання нафтопродуктів, який вміщає до 10000 кубічних метрів бензину чи інших продуктів нафтопереробки. Він був майже повністю зруйнований, оскільки в нього влучила кульова блискавка, яка проплавилася його товсту металеву поверхню. Не допомогла сучасна система захисту від блискавок, встановлена на заводі. Пожежу вдалося локалізувати й ніхто не загинув лише тому, що “десятитисячник” був недозаповнений бензином. У ЗМІ повідомлялося також про загибель військовослужбовців унаслідок вибуху на складі боеприпасів та про пошкодження літака-богатиря “Руслан”, що ледве не призвело до катастрофи. Обидва випадки були спричинені влучанням кульової блискавки. І вони — не поодинокі, кульова блискавка доволі часто руйнує важливі об’єкти, які вважаються надійно захищеними від блискавок громовідводами. Не кажучи вже про побутові “зустрічі” людини та вогняної кулі. Зовсім недавно, у листопаді 2005 року вона знищила цілу будівлю в селі Ялтушків Барського району Вінницької області, позбавивши помешкання родини 12 співробітників науково-дослідницької станції, розташованої неподалік. У Новосілки-Опарські, що на Миколаївщині, вогняна гостя завітала двічі. У хаті родині Мельників налякала дітей, бо з шипінням проповзла по стіні, повибивала внутрішні шибки, спалила і поворивала “з м’ясом” усю електропроводку, розетки, вимикачі, вивела з ладу новенький телевизор, “підсмажила” килим. Справжній гармидер непрошена гостя вчинила на горіщі — вирвала балку, до якої кріпився “стілець”, навіть повитягала цвяхи з дерева. Дах кілька секунд ходив ходором, немов під час землетрусу. І лише тоді, коли небесна bestія зсередини протаранила покрівлю і вирвалася на волю, “Армагеддон” припинився.

Під час тих “візитів” довкола довго й голосно вили собаки, а перелякані коні падали на землю... Таких історій багато відбувається по всьому світу. Інколи людям здається, що кульова блискавка з’явилася їх покарати. Так, одного разу вона “наздогнала” грабіжників і змусила їх кинути крадене.

Опитування в “Інтернеті” виявило цікаві результати: на нього відгукнулося чимало людей. Скажімо, з подивом помітили кульову блискавку... у фотоателє, отримуючи надруковані фотографії: знімали на плівку звичайні блискавки, а на фото зафіксувалася кульова, що існувала якусь мить, тож для людського ока лишилася непомітною. А от дівчинці Наталі, можна сказати, пощастило — вона бачила кульові блискавки 3 рази, і жодного разу не постраждала. За її словами, вони просто собі летіли десь на відстані 50 метрів від землі.

У Харківському районі Києва, на проспекті Бажана, кульова блискавка з’явилася в підземному переході, перелетіла крізь нього і вилетіла з іншого боку.

А от у Тайланді, на березі ріки Нага, щороку відбувається яскравий, наче салют, парад кульових блискавок. Вони з’являються у той день десятками — жовті, помаранчеві, малинові, і нікого не чапаючи, здіймаються в повітря. На це загадкове явище приїждить подивитися чимало цікавих з усього світу.

Але все ж таки, більшість зустрічей кульової блискавки і людини небезпечні. Приблизно 9 % випадків зустрічі людей із вогняною кулею закінчуються трагічно: контузіїми, каліцтвами, інколи смертю (1,3 %). Тому важливо виконувати поради фахівців: якщо побачите кульову блискавку — поверніться до неї обличчям і заміріть. Опустіть руки і киньте все, що ви тримаєте. Якщо їдете транспортом, то зупиніть його і приберіть руки з керма — це підвищує шанси вижити.

ПРИМХЛИВА ТА МІНЛИВА. ЯКА ВОНА БУВАЄ?

Відомо, що фізична природа звичайної, так званої лінійної блискавки майже встановлена близько 250 років тому, коли В. Франклін в Америці та М. Ломоносов у Росії виконували свої відомі дослідження з атмосферною електрикою. Вони встановили, що блискавка має ту саму природу, що й електрична іскра, яку тоді вже навчилися одержувати в наукових лабораторіях.

Але виявилося, що кульова блискавка має зовсім інші властивості, ніж звичайна блискавка. Найвразливіші люди, фантазери й фантасти схиляються до того, що кульова блискавка створена іншопланетянами або нечистою силою.

Кульова блискавка як явище природи, пов’язане з грозою, згадується ще в роботах давньогрецького філософа Арістотеля (IV століття до нашої ери). Вважають, що першим ученим, який безпосередньо зустрівся з кульовою блискавкою і загинув від неї, був Г. В. Ріхман, який спільно з російським ученим М. В. Ломоносовим у 1753 р. досліджував атмосферну електрику.

Перша збірка спостережень кульової блискавки (близько 30 випадків) міститься у книзі французького астронома та фізика Ф. Араго “Грім і блискавка” (1838 р.). Але перший систематичний опис властивостей цього явища з’явився лише у XX сторіччі, коли В. Бранд у книзі “Кульова блискавка” (Гамбург, 1923 р.) проаналізував 215 свідчень із відомих йому 600 випадків спостережень вогняної кулі (ос-

Кульова блискавка
(малюнок невідомого художника XIX ст.)

7 % — складну внутрішню структуру (хаотичний рух усередині кулі яскравих крапок або ниток та ін.).

Колір кульової блискавки може бути помаранчевим (24,8 %), жовтим (19,9 %), білим (18,2 %), червоним або рожевим (17,1 %),

блакитним або фіолетовим (12,4 %), зеленим (1,4 %) або це може бути суміш кольорів (6,2 %).

Яскравість кульової блискавки порівнюють із яскравістю електричної лампочки, потужність якої може бути і меншою за 10 Вт, і більшою за 500 Вт, але в середньому вона наближається до 100 Вт.

Про відчуття тепла повідомляє лише незначна частина свідків, біля яких проходила кульова блискавка. Разом із тим, інколи повідомляється про опіки від кульової блискавки (навіть під одягом), подібні до дії ультрафіолетового або м’якого рентгенівського випромінювання.

Інколи свідки відчують різкі запахи (сірки, озону, окислів азоту) та слабкі звуки (шипіння, потріскування, свист).

Кульова блискавка може плавити й випаровувати метал, розщеплювати колоди, нагрівати воду і т. ін., але може й не залишити слідів. Енергію кульової блискавки оцінюють у середньому значенням 30 кДж, але іноді вона сягає до 5 МДж і більше.

Імовірність появи кульової блискавки визначити чи не найважче, бо значна її частина лишається непоміченою. Останнім часом цю імовірність оцінюють значеннями 2—200 випадків на 1 кв. км поверхні Землі за рік. Для деяких районів це може перевищувати ймовірність удару лінійної блискавки у Землю.

НАУКА: ГІПОТЕЗИ ТА МОДЕЛЮВАННЯ

Звідки вона з’являється й куди зникає? Чому може вбити на відстані, а може доторкнутися й не завдати жодної шкоди? Чому здатна рухатися проти вітру й проникати крізь скло, не пошкоджуючи його? Чому іноді зникає непомітно, а іноді — з потужним вибухом? І звідки вона бере свою енергію?

Лише у другій половині XX століття почалося наукове дослідження цього природного феномену.

Було запропоновано близько 300 гіпотез щодо фізичної природи кульової блискавки, але жодна з них не могла навіть наближено пояснити її властивості. У монографії Дж. Баррі (1980 р.), де проаналізовано низку гіпотез, список літератури з проблеми кульової блискавки містить близько 2000 найменувань.

Із усіх гіпотез можна виокремити лише дві невеликі групи, які підкріплені експериментами й дозволяють пояснити певну частину властивостей цього явища. Перша група розглядає кульову блискавку як електричний розряд, а друга — як хімічний процес (наприклад, горіння).

Найбільш досліджена гіпотеза лауреата Нобелівської премії, академіка Капіци (1955), який спочатку вважав, що джерелом енергії кульової блискавки є електромагнітні хвилі дециметрового діапазону, що виникають при електричних розрядах у хмарах, відбиваються та фокусуються поверхнею Землі. При цьому утворюються стоячі хвилі, у пучковостях яких унаслідок високої напруженості електричного поля існує плазмова куля. Незважаючи на те, що споряджена ним у гори Кавказу спеці-

альна наукова експедиція (1967 р.) не зафіксувала дециметрових хвиль, тривалість та інтенсивність яких були б достатніми для підтримки кульової блискавки, Капіца не відмовився від своєї гіпотези. Але в Нобелівській лекції (1978 р.) він сформулював гіпотезу ширше: кульова блискавка — явище, що створюється високочастотними коливаннями, які виникають у грозових хмарах після звичайної блискавки.

Суттєве заперечення проти всіх гіпотез, що розглядають кульову блискавку як електричний розряд, висловив І. П. Стаханов (1985 р.): аналіз властивостей кульової блискавки дозволяє зробити висновок, що вона рухається як автономне тіло, не пов’язане із будь-якими струмонесучими чи хвильоведучими каналами.

Тому значний розвиток одержали гіпотези, що розглядають внутрішнє хімічне джерело енергії, переважно — процеси горіння. У лабораторіях вдавалося одержувати вогняні кульки, що вільно рухались. У цьому напрямку найбільш відомі роботи Дж. Баррі (1980 р.), І. П. Стаханова (1985), Отсуки та Офурутон (1988), Б. М. Смірнова (1988, 1990). Але в межах цих гіпотез не вдається пояснити процес виникнення у вільному повітрі значних концентрацій речовин, які необхідні для горіння, а також пояснити багато із вказаних вище властивостей кульової блискавки (проходження крізь скло, рух проти вітру, виникнення “з нічого”, пошкодження електроапаратури та ін.).

Таким чином, незважаючи на певні експериментальні докази, жодна з вказаних двох груп гіпотез не могла бути покладеною в основу теорії кульової блискавки. Тривалий час ці групи гіпотез вважали альтернативними, що заперечують одна одну. Але нещодавно з’ясувалося, що ці дві групи гіпотез не суперечать, а доповнюють одна одну, і обидві частково можуть бути використані при побудові теорії кульової блискавки.

Разом із тим, головне питання у проблемі кульової блискавки — про джерело її енергії у природних умовах — лишалось нез’ясованим.

ШЛЯХ ДО РОЗГДКИ

Міжнародні симпозиуми, присвячені дослідженням кульової блискавки, проводяться з 1988 року по всьому світі. Були там вже представлені і доповіді українських учених. У Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” проведено дослідження, що розкривають сутність кульової блискавки. За розробками кандидата технічних наук Олега Степановича Ільєнка вона є замкненою електромагнітною хвилею — “електросолітоном”. Така хвиля здатна існувати тривалий час і може містити в собі необмежений запас енергії та інформації, поки що недосяжної для розуміння. Річ у тім, що численні невдачі побудови теорії, яка б не суперечила тій чи іншій частині фактів, описаних очевидцями, привела до тенденції відмови від спроб пояснити явище кульової блискавки загальною. Автори гіпотез почали свідомо моделювати лише окремі нюанси цього явища і аналізувати його окремі властивості. Але при цьому фактично ігноруються значна частина фактів, які не вписуються в дану гіпотезу.

І лише використання нового поняття про “електросолітон” дозволяє знайти шлях побудови теорії, яка вільна від протиріч зі свідченнями очевидців і не ігнорує жодну частину цих свідчень.

На жаль, наукові розробки вченого завершили на стадії вдало проведеного комп’ютерного експерименту і припинилися через відсутність фінансування. Ініціатива співробітників кафедри Техніки високих напруг НТУУ “КПІ”, де й працює Ільєнок, зі створення сучасного центру дослідження блискавок була згорнута з тих самих причин.

Поміж тим, неважко здогадатися, які практичні перспективи і вигоди криються за розвитком цих досліджень. По-перше, надійний захист від круглої шибениці. По-друге, розробку нового, альтернативного джерела енергії, що в часи енергетичної кризи може практично озолотити нашу країну. По-третє, використання руйнівної енергії феномену у оборонній галузі. Хоча наші мирно налаштовані вчені й не хотіли б іти цим шляхом. До того ж, на той час, коли у держави знайдуться кошти на фінансування науки, всі війни у світі, напевно, давно скінчатися...

● За науковими роботами
О. С. Ільєнка підготувала його донька

Кульова блискавка вражає Ріхмана
(малюнок свідка випадку)

танні свідчення Бранд вважав нереальними, ненадійними).

Сучасні уявлення про властивості кульової блискавки ґрунтуються на свідченнях кількох тисяч очевидців із різних країн. Кількість очевидців безперервно збільшується, що дозволяє підвищувати точність кількісного визначення параметрів кульової блискавки. Але це вже мало змінює сучасні уявлення про загальні властивості кульової блискавки, головні з яких такі.

Діаметр кульової блискавки може бути як меншим за 1 см, так і більшим за

1 м, але в більшості випадків він лежить у межах 10—30 см. За час існування кульової блискавки її діаметр, як правило, майже не змінюється.

Тривалість існування кульової блискавки може бути і меншою за 1 секунду, і більшою за хвилину, але переважно вона лежить у межах 5—15 с.

У більшості випадків (близько 91 %) форма кульової блискавки нагадує сферу, але може бути й еліпсоїд (3,7 %), стрічка (1,8 %), груша (0,9 %), диск (0,6 %), кільце (0,4 %), циліндр (0,2 %) або й узагалі форма може бути невиразною (1,5 %). Іноді (6,5 %) кульова блискавка змінює форму, наприклад, куля перетворюється в стрічку або стрічка — у кулю, або куля деформується при підстрибуванні біля землі чи витягується в напрямку до провідника.

Кульова блискавка переважно сприймається як однорідне утворення, але близько 11 % кульових блискавок мають напівпрозору оболонку, близько 6 % — хвіст, близько

Питання: “Чи можуть чоловіки коли-небудь стомитися від жінок?”

Відповідь: “Це вже трапилось”.

Питання: “Що, на вашу думку, стало тому причиною?”

Відповідь: “Я не можу дати відповідь за весь світ, але у Франції стосунки між чоловіками й жінками дуже ускладнилися. Багато конфліктів, незрозуміння, і через це багато людей воліють лишатися самотніми, замість того, щоб брати участь у війнах між статями. Чоловікам і жінкам завжди було нелегко співіснувати, але з якогось часу жінки стали ширішими, почали говорити правду, — а правда нікому не подобається. Раніше всі наші стосунки прикривала зручна брехня, всі ці завчені фрази про родину, суспільство, традиції. Сьогодні треба бачити правду, а це непросто”.

Цей уривок із інтерв’ю відомого французького кінорежисера Бертрана Бліє (червень 2006 р.) віддзеркалює поширений (але не єдиний) погляд на нинішні проблеми родини, яка — з певної точки зору — є чимось, що починається реєстрацією шлюбу і може закінчитися реєстрацією розлучення. Я не можу дати відповідь за весь світ, але в Україні сьогодні спостерігаємо певні процеси, які з абстрактно-наукових позицій можна назвати цікавими, а з соціальних — неоднозначними чи навіть загрозливими. Вважатимете їх ви, пані та панове, цікавими чи загрозливими, залежить від вашого ставлення до слів шановного кінорежисера. Чи й справді чоловікам і жінкам завжди було нелегко співіснувати — чи месьє говорить про якісь паризькі витребеньки всупереч тому, що немає нічого природнішого, ніж таке “співіснування”? “Не знав я тільки вашого імення, // не знав обличчя, але я шукав // у кожному жіночому обличчі // хоч відблиска того ясного сяйва, // що променіє в ваших гордих бчач. // Коли ми, двоє, різно розійдемося, // то в божім твориві немає глузду!” Прекрасні слова! Ось тільки... сказав їх (словами Лесі Українки) такий собі Дон-Жуан — не найкращий шлюбний партнер; а донна Анна... Утім, ви пам’ятаєте цей сюжет.

1+1=?

Кажуть, що шлюби укладаються на небесах. Можливо, — але руйнуються вони на землі, і здебільшого через дуже приземлені причини. У країнах із традиційною культурою релігійні настанови і звичаєві правила лишаються гарантантами якщо не гармонійності, то принаймні стійкості родини. Модерний світ переживає те, що називають “кризою шлюбу”, хоча — якщо відверто — більшість “просунутих” співтовариств уже перестала цією кризою перейматися, а нові стандарти в стосунках чоловіків і жінок поціновує беземоційно (“се ля ві”).

Україна (як і інші республіки колишнього Радянського Союзу) перші ознаки кризи шлюбу відчувала задовго до розпаду імперії, але саме після нього процес прискорився: добре чи ні, а в цьому сенсі ми швидко наздоганяємо інших. Табл. 1 віддзеркалює два складники того, що відбувається, — динаміку кількості шлюбів і розлучень упродовж 20 років. Скидається на те, що найдраматичнішу позначку ми проминули в 2000-му році, коли кількість зареєстрованих шлюбів була найменшою, а на кожних 100 нових родин припадало 72 родини, які розпалися (це вдвічі більше, ніж у 1985 р.). Чи стійкою буде тенденція до стабілізації (і на якому рівні стабілізується ситуація), знатимемо ближчим часом.

Цікавою і виразною є динаміка розлучень, яким передувала більша чи менша тривалість подружнього життя (а в багатьох випадках — “співіснування”). За браком місця розглянемо лише дві позиції — вихідну (1985 р.) і сьогоднішню (2004 р.). Багато з нас пам’ятають, що й двадцять років тому розлучення було

справою поширеною і, сказати б, звичною, але в деяких випадках і для деяких людей небажаною з погляду партійного начальства. Відтак дуже значна частка (36,5 %) розлучень припадала на “некерований” молодняк, шлюбний досвід якого не перевищував 5 років. Далі набирали ваги і кар’єрні, і психологічні мотивації, шлюби ставали стійкішими, а кількість розлучень йшла по низхідній: 5—9 років — 28,2 %, 10—19 років — 23,3 %, а на “ветеранів подружнього життя” (20 і більше років у шлюбі), припадало лише 12,0 % усіх розлучень. Сьогодні маємо інший “пазл”. Більше 5 років не тримаються разом лише 26,5 % тих, що розлучилися, — чи це добре? Не дуже, бо йдеться лише про зареєстровані шлюби й розлучення, а насправді велика кількість чоловіків і жінок за такий термін устигли “зійтися—розбігтися”, не лишаючи слідів у державній статистиці; цьому, власне, і відповідає зменшення показників шлюбності як у абсолютних числах, так і в перерахунку на 1000 наявного населення. Водночас кількість розлучень змінюється мало, але кожний випадок за-

Фотокопак О. Литвиненко

КОЛИ РОЗЛУЧАЮТЬСЯ ДВОЄ...

Таблиця 1. Динаміка кількості шлюбів і розлучень

	1985	1990	1995	2000	2004
А. Зареєстрованих шлюбів (тисяч)	489,9	482,8	431,7	274,5	309,6
На 1000 наявного населення	9,6	9,3	8,4	5,6	5,9
Б. Зареєстрованих розлучень (тисяч)	183,4	192,8	198,3	197,3	173,2
На 1000 наявного населення	3,6	3,7	3,8	4,0	3,6
Співвідношення Б:А, %	37,4	39,9	45,9	71,9	55,9

Таблиця 2. Частка дітей, народжених жінками, які не перебували у зареєстрованому шлюбі (%)

	1985	1990	1995	2000	2004
Всього	8,3	11,2	13,2	17,3	20,4
У міських поселеннях	7,9	10,5	13,4	17,7	20,3
У сільській місцевості	9,2	12,6	12,8	16,6	20,7

відчує про вичерпання “старих” (зареєстрованих) резервів. Якщо частка тих, що вирішили жити нарізно після 5—9 років шлюбу, змінилася мало (25,0 % у 2004 р.), то на 10—19 років таких припадає 31,1 %, а на 20 років і більше — 17,4 %. Отже, сьогодні серед тих, що воліють розірвати ланцюги Гімenea, кожний шостий чоловік (чи жінка) зробили це, трохи не доживши до “срібного” весілля чи навіть відсвяткувавши його. Як відомо, всі щасливі родини однакові, а кожна з нещасливих має свій окремий клопіт. Пізні розлучення, вочевидь, значною мірою зумовлені двома чинниками — пияцтвом чоловіка (коли розлучення ініціює дружина) і “сивиною в бороду, чортом у ребро”, коли на новий режим козакування виходить чоловік. Відомо, що чоловіки після таких розлучень не мають, назагал, особливих проблем, якщо хочуть одружитися знову; до жінок доля не така милосердна, бо на сьогоднішньому ярмарку наречених панує жорстка конкуренція. Зрештою, — як і завжди — багато важать гроші. Не можна купити кохання, але для молодої дружини можна купити помешкання (котедж, зймок); старші чоловіки з гаманцями в усьому світі — а тепер і в нас — у великій ціні серед жіноцтва. З іншого боку, злидні й безробіття змушують шукати заробітку за кордоном багатьох із тих, хто не має на-

міру руйнувати родину, але через деякий час усвідомлює, що вона фактично зруйнована. В цьому сенсі особливо небезпечним є варіант, коли в заробітчани подається дружина, а чоловік доглядає дітей, годують птицю... а тоді починає пити і “ходити” до Галі. Раніше переважну частку трудових емігрантів складали чоловіки (а їздили вони передовсім до Польщі й Росії); сьогодні говоримо про жінок (які шукають заробітку переважно в Італії; коли йдеться про хатні роботи, відомо, що господар нерідко має бажання доплачувати за спеціфічні послуги; лише дурень скаже про заробітчаною, що “всі вони такі”, проте проблема існує).

Якщо продовжувати далі про гроші, певної ваги набирає відносно нове для нас явище, коли успішна бізнес-дама заробляє більше, ніж її чоловік (якого — “на домар злого”, кажуть поляки — вона може зарахувати до своєї фірми шофером, охоронцем чи кур’єром). Назагал розум і такт обох сторін дозволяють уникнути психологічної напруги, але багатством — коли не всім — чоловікам така ситуація здається протиприродною.

Так чи інакше, а — попри драматизм чи й трагедійність розлучення для тата й мами — стражданнями внаслідок цього дійства лишаються насамперед діти.

КИНУТІ ДІТИ

Бог шлюбу Гімeneй, син Діоніси й Афродіти, був прекрасним юнаком, мав чудовий голос і гарно грав на всіх інструментах, які потрапляли йому до рук. Розважаючи гостей на весіллі свого таточка з новою нареченою, Гімeneй раптово помер. І ось, виявляється, гімeneї (епіталами) відтоді співають на весіллях не так на честь молодої й молодого, як для вшанування талановитого небіжчика... Жажлива історія! А якщо серйозно, то може, й справді формальний шлюб (церемонія, записи, печатки) сам по собі мало що важить для майбутньої родини і для дітей, які в ній народяться? Беручи до уваги, що в окремих скандинавських країнах від 40 % до 60 % малюків народжуються в громадянських (незареєстрованих) шлюбах, така позиція не позбавлена сенсу. За тієї, звичайно, умови, що законодавство, соціальні служби і традиції нового, “неформального”, подружнього життя є достатньо ефективними з усіх точок зору, а насамперед стосовно дітей. А що робиться в Україні? За останні 20 років частка позашлюбних дітей серед загальної кількості тих, що народилися, зросла в сільській місцевості в 2,3 рази, в містах — в 2,6 рази. “Облом”! Сьогодні кожна п’ята дитина (87265 малюків у 2004 р.) формально не має тата (табл. 2). Не будемо лукавити: значна частка цих дітей не має батька і фактично; дивитимемося правді в очі: багато з них чи просто з пологового будинку, чи трохи пізніше опиняться в сиротинцях. Але — не всі. Знаємо багато випадків, коли одинока (самотня!) жінка свідомо йде на такий відповідальний крок; коли батьки “випадкової” породіллі не побиваються, а — кажучи образно — гуртом лаштують колицку. Нарешті, маємо і в Україні якусь кількість незареєстрованих шлюбів, “нормальних” у тому сенсі, що все у них так, як у нас із вами, хоча не мають печаток у паспортах. Прямої статистики щодо цього немає, але можемо зорієнтуватися опосередковано. Із 87265 позашлюбних дітей 20775 (24 %) є у матері другими, 6763 (8 %) третіми, а 4001 (5 %) — третіми, четвертими й навіть п’ятими (та наступними). Хоча знаємо про випадки “злісного” безбатьківства і про кількох дітей, зачатих і народжених жінкою між двома пляшками, можемо вважати, що близько 30 % позашлюбних дітей насправді мають “чинного” батька, і хай їм Бог дає здоров’я — і батькам, і дітям.

Гірше стоїть справа, коли йдеться про розлучення. Табл. 3 — звичайна, якщо говорити про демографічні видання — трохи складна для газети, але я прошу уважно до неї придивитися. Що втішає? 42 % шлюбних пар, які розлучилися у 2004 р., не мали дітей. Але ж назагал майже 130 тис. дітей такі стали напівсиротами — і це за один рік... Майже 3 тис. пар дійшли висновку, що разом їм тісно, вже після того, як народили 3-ох і більше нащадків; так одразу і не скажеш, чому в селах кількість таких розлучень удвічі більша, ніж у містах (відповідно 9,3 % і 4,3 %); ймовірно, просто тому, що в містах по трійко дітей вже не народжують.

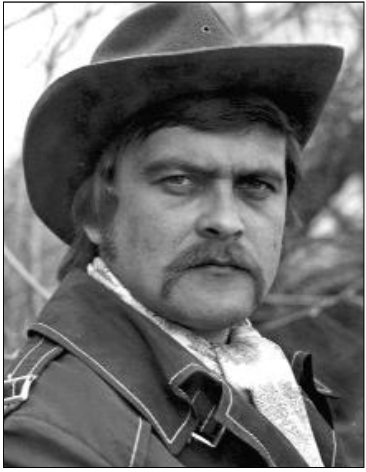
Повертаючись до висловлювань п. Бертрана Бліє, мусимо, вочевидь, визнати існування проблеми, про яку він говорить: мистецтво вічне, життя коротке, кохання минуле, екзистенційним проблемам людської істоти немає кінця, чоловіки потюпилися від жінок, жінки від чоловіків... Є про що говорити, навіть якщо не вдаватися до богемного кокетування, яке не є зовсім чужим вельмишановному режисерові. Але ж — діти... Ніщо не може замінити благодатного впливу родинного затишку на формування душі та розуму тих, що ростуть. Багатий Захід “експериментує” зі шлюбом, маючи принаймні можливість забезпечити кинутим дітям шматком хліба. В цьому сенсі наші “експерименти” розпочалися передчасно. Якщо тенденція до формування малодітної (бездітної) родини визріла в радянські часи, то соціально-психологічно близька до неї мода на нестійкий чи неформальний (і також нестійкий) шлюб зміцнилася саме в останні роки.

Такою, вочевидь, є ціна суспільних реформацій.

● Володимир ВОЙТЕНКО, професор

Таблиця 3. Розподіл розлучень за кількістю спільних дітей віком до 18 років (2004 р.)

	Всього розлучень	У тому числі з кількістю спільних дітей					Всього дітей
		Не було спільн. дітей	Однією	Двома	Трьома і більше		
					розлучень	дітей	
Всього	173163	71979	79139	19102	2943	10054	127397
У містах	134372	58535	62298	12279	1260	4217	91073
У селах	38791	13444	16841	6823	1683	5837	36324

Іван Миколайчук

“До Івана” на його 65-річчя приїхали рідні і друзі. Це стало не традицією, а душевною потребою (що є величиною набагато стійкішою). Діалоги з Іваном і про Івана відбулися у кінотеатрі його імені, на вулиці, що носить ім'я Миколайчука, в Чернівецькому музично-драматичному театрі ім. О. Кобилянської, у садибі митця в Чорторії.

Відкриваючи урочистий вечір, чудова актриса Анна-Дарія Андрусяк пообіцяла, що присутні матимуть змогу доторкнутися до “такої чистої, хоч і змученої душі, шляхетної творчості І. Миколайчука”. Так і сталося. Власне, всі, хто прийшов цього вечора до театру, — це ті, що завжди за найвищою шкалою налаштовані на Іванове мистецтво. Готувалися до його ювілею і учасники заходів: сам лиш святковий стрій, у якому вийшла “на люди” Дарка Андрусяк, перехопив подих у присутніх, як і стилізовані костюми Оксани Савчук та Івана Квашука — “Білий птах з чорною ознакою”

«АБИ НІХТО НЕ МІГ ПРИКИНУТИСЯ, ЩО НЕ СУМУЄ ЗА МНОЮ»

Час не стирає ані пам'яті, ані любові до цього дивовижного чоловіка, який, напевно ж, бачить це все згори і повертається між нас, “коли захоче”. Іван МИКОЛАЙЧУК подолав поняття часове, але залишився у вимірі просторовому, бо тут, на своїй землі, до нього ставилися в різні часи по-різному (так і буде), але в народі духовних мудреців завжди більше, аніж духовних сліпців.

— від відомого журналіста і дизайнера Миколи Шкрібляка.

З нагоди ювілею славного сина буковинської землі присутніх привітав заступник голови облдержадміністрації Віктор Павлюк, який констатував, що енергія самобутнього таланту Івана Миколайчука досі впливає і впливатиме на самосвідомість нації.

“Краще б цього вечора не було, краще б не було про нього стільки фільмів і книг, а був сьогодні з нами сам Іван, — казав зі сцени народний артист України, широкий побратим нашого Івана, Іван Гаврилюк. — Якби не було Івана, ми б не досягли того, що маємо. Він прожив складне життя, в якому було три щечки свята, решта — суцільна мука. Система не давала йому жити, його душа померла раніше, ніж тіло. Вона була замордована. “У цій державі, щоб комусь щось довести — треба здохнути!” — казав Іван. Щоб людину знищити, її треба не помічати. А таким, як Іван, достатньо було б лише слова “дякую”.

Іван Гаврилюк розповів, що у день його 50-річчя, яке відсвяткував у своїх батьків, над подвір'ям раптом з'явився лебідь. Він спустився над саму голову актора і зазирнув йому в очі. І коли вже відлітав, іще повернув голову у його бік. Дружина Мирослава сказала: “Це Іван прилітав до тебе”. “Таких людей, як Миколайчук, ні в громадському житті, ні в нашому кіно я більше не бачу...”

“У кожного з нас свій Іван, — сказала голова Держкіно Ганна Чміль, — що для всіх як носій народного духу, досвіду, нації, закованого у обрядах і вчинках”.

“Я дякую тобі, Іване, що ти мене народив”, — зізналася у своєму монолозі до кіномитця народна артистка України Неоніла Крюкова. Я приїхала до театральних училища зі Східної України. І моє знайомство з Миколайчуком, Драчем, Костенко налаштували душу на певність, що український дух — живий, хоч, як писав В. Стус, “нас лише шопта...”

Іван у всьому був красивим. Він красиво співав, красиво косив, красиво говорив, рухався, все в ньому було гідним, він не просив найменшого фальшу у жодному слові... Столиця Союзу приховала його виклик на зйомки до Голівуду, але він створив в Україні свій Голівуд.

— Із чого почати фільм про Івана, довго думали ми з Романом Балаяном, — розповів Василь Ілашук. — І якось о п'ятій годині ранку, чи це був сон, чи марево, мені являється сам Іван і каже: “Чим простіше, тим краще”. За таким принципом ми і працювали, створюючи документальну кінострічку “І. Миколайчук. Книга життя”.

“Мені так і не довелося з ним посваритися, — розпочав свою розповідь про товариша

артист Федір Стригун. — Найбільше серед усіх людських почуттів, яких навчився у житті, було почуття любові. Він любив Бога і маму, Чорторию і Марію, Буковину і Україну. Ніколи не говорив побутовою мовою, був мудрим до останньої сорочки. Мені часто сниться Іван. Я його запитував уві сні: “А ти як тут опинився?” — “Захотів та й спустився”, — відповів мені. Напевно, так воно і є. Як і те, що Миколайчук — це вже наша гордість, вічність, пророк. Він вказує, куди нам іти. А нам треба йти до любові...”

Як згадував хтось із гостей, Іван хотів, аби на його похороні йшов дощ: “Аби ніхто не міг прикинутися, що не сумує за мною”.

“Але ми не говоритимемо про Іванову смерть, — сказала нам його дружина, народна артистка України Марічка Миколайчук, — бо я не відчувала “його відсутності”. Тому ми з “дівками” (йдеться про тріо “Золоті ключі”) просто будемо йому співати.”

“Золоті ключі” відікнули хату Миколайчуків на родинному обійсті у Чорторії, де, незважаючи на яскравий теплий дощ, зібралася сила-силенна народу.

З особливим почуттям невимовної гордості за славного нашого крайнина стою я сьогодні тут, на рідній землі велета українського та світового кінематографа ХХ століття. Адже саме тут, на святому для кожного свідомого українця місці, Іван Миколайчук починав свій зоряний шлях, продовжив його студентом спочатку Чернівецької театральної студії, а згодом — акторського відділення кінофакультету Київського інституту театального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого.

Прикметно, що закінчував мистецький ВНЗ Миколайчук уже у статусі відомого актора, який блискуче зіграв головні ролі у фільмах “Сон” Володимира Денисенка та “Тіні забутих предків” великого Сергія Параджанова.

ПЕРЕД ЗАХОДОМ СОНЦЯ

Я помираю вас. Така печаль. Така зоря над віком перестане. Говорить Бог: Прости мені, Іване, прости мені за те, що я мовчав.

Я все прошу, бо нині я помер. Я довго знав, що буду жити довше. І чорний плащ облизав підшви, і чорний місяць перерізав нерв.

Я все прошую. Я запам'ятав, в яку породу мозок цей залитий. Вже опадає чорна самота під покривало щирої молитви.

Уже цвіте під мостом алича і мартиролог складено наново. Прости мені, Дажьбоже чи Єгово, прости мені за те, що я мовчав.

І тільки кадуб жовтої труни, і під ногами миші яворові. А сні виходять в зям'ї, і по них ні сліду не лишається, ні крові...

Іван АНДРУСЯК

А потім був тернистий шлях до світової слави і визнання, і знову поруч геніальний Параджанов, і співпраця з Романом Балаяном, Юрієм Ілленком, Віталієм Коротичем, Василем Земляком, багатьма іншими знаменитими діячами сучасного українського кіномистецтва та красного письменства. А ще завжди в його снах була оця маленька хата серед мальовничого буковинського села, з любов'ю оздоблена килимами, витканими дбайливими матушиними руками. Участь у створенні кіношедеврів аж ніяк не позначилася на світосприйнятті молодого митця, на його ставленні до себе та до тих людей, які були поруч. Іван Миколайчук залишався відкритим і щирим для нових знайомств, нових ролей і сценарних проєктів. Саме ця природна ширість, напевно, й допомогла йому пережити безглузді заборони тодішньої тоталітарної влади, яка панічно боялася всього українського, а надто — правдивого відтворення нашої славної історії, багатющої культури та неповторних традицій на кіноекрані. Тож надаремно творчі шляхи Миколайчука часто приводили його сюди, на рідні терени. Тут він набирався життєвих і творчих сил, тут добирав неповторні крас-

види для зйомок, тут задумував нові грандіозні проєкти.

Надто багато із задуманого та вистражданого не встиг він утілити в життя. Така вже прикра доля чи не всіх українських геніїв, які спалахують на коротку історичну мить, осяваючи все і всіх навколо Божим світлом свого таланту, і відлітають у вирій безсмертя, залишивши по собі нетлінні шедеври. Ось і Миколайчукові кіноролі, сценарії, відзняті кілометри кіноплівки — безцінні скарби нашої культури, і не пишатися цим просто не можна.

Великий Параджанов на сороковини свого буковинського побратима сказав: “Немає слів і немає сліз, щоб виплакати цей великий сум та втрату видатного актора і людини, яка вийшла з народу і виплекана цією неповторною землею, цими деревами, цим вітром, що повіває так осиротіло тепер над Чорторією і Черемошем”. Краще, напевне, і сказати неможливо.

Та все ж я твердо вірю, що настане день, коли на нашій благословенній землі постане новий Миколайчук, і білий птах його невмирущого генія знову злетить у небо, щоб повернути Україні колишню славу світової кінематографічної держави!

● **Віра КИТАЙГОРОДСЬКА**, м. Чернівці
На фото: ювілейне святкування у садибі митця в Чорторії

“Можна творити поезію високого патріотизму, ні разу не вживши слів — батьківщина або вітчизна; можна пройняти творчість палкою любов’ю до України, ні разу не вживши слова Україна; можна писати й пристрасні любовні поезії, не вживши слів любов чи кохання. Бо поезія — не називає, а пориває. Цього не знає більшість наших молодих і літніх претендентів на звання поета. Це добре знала Олена Теліга”. Так Гр. Шевчук (Юрій Шерех) сказав про мужню і красиву жінку, яка обрала шлях звитяги й боротьби і йшла ним до кінця нескити, поклавши життя на вівтар боротьби за українську державність. Цю високу офіру здійснив і її вірний друг і чоловік Михайло Теліга.

У розвії української духовності є приклади, коли подружні пари спільно йшли по шляху формування й утвердження національної самосвідомості: Пантелеймон Куліш і Ганна Барвінок, Олена Пчілка і Петро Косач, Олександр та Софія Русови і багато інших. Окрім спільного подружнього життя, виховання дітей, їх об’єднували високі громадські та політичні ідеали. Михайло та Олена Теліги — з цього числа українських патріотів.

Олена Шовгенова і Михайло Теліга познайомилися в еміграції, куди їх закинула доля після довгих поневірянь. Під час визвольних змагань родина Шовгенових переїздить до Києва, де батько Олени веде активну політичну діяльність — він член уряду УНР. А згодом — прощання з Києвом, який для Олени став рідним і святим, і трагічний “ісход” — еміграція.

У Празі Олена закінчує матуральні курси і 1925 року вступає на історико-філологічний факультет Українського високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова. Там, у Празі, відбулося її знайомство з Олексом Стефановичем, Олегом Кандибою (Ольжичем), Галею Мазуренко, Оксаною Лятуриною. В Подєбрадах, куди часто приїздила до батька, ректора Української Господарчої академії, познайомилася з Євгеном Маланюком, Юрієм Дараганом, Леонідом Мосендзом. Трохи пізніше усі вони стануть єдиною творчою спільнотою, яка увійде у світову культуру під назвою “празька поетична школа”.

Узимку 1924 року у Студентському домі у Празі “Видавництво Української Молоді” влаштувало вечір, активну участь у підготовці якого брала енергійна й непосидюща 18-річна Олена. Українська громада підготувала концерт, і на ньому з величезним успіхом виступав бандурист Михайло Теліга. Згодом зібрані кошти пішли на видання збірки талановитої поетки Галі Мазуренко — колишнього вояка армії УНР, нагородженої у роки визвольних змагань за відвагу найвищою відзнакою — орденом “Залізний хрест”.

До цього часу Олена Шовгенова — мила, екзальтована, жвава дівчина, яка спілкується переважно зі своїми ровесниками-емігрантами, здебільшого з російською “золотою молоддю”, бере участь у молодіжних вечорах, живе безтурботним життям. У недалекому минулому — “північна Пальміра” — Петербург, у якому пройшли дитинство та юність, закоханість у поезію “срібного віку”: Ахматової, Блока, Гумільова, Мандельштама... І хрещена мати Зінаїда Гіппіус — неабияка поетеса. Російськомовне оточення і у Празі, і вдома, де батьки з синами й донькою, а ті між собою, розмовляли виключно російською. І якесь, на перший погляд, ніби віддалене ставлення до українства, хоча й не цуралася його, отого українського, бо колишніх вояків армії УНР та членів їхніх родин у Чехо-Словаччині було понад 30 тисяч. Завдяки президентові держави Томашеві Масарику вигнанці української землі отримали тут не лише політичний притулок, а й можливість отримати українську освіту (прецедент небувалый!), тож крім українських гімназій тут були створені Український вільний університет, філософію в якому студіювали Олекса Стефанович, Олег Ольжич, Іван Колос, Андрій Гарасевич та інші представники “празької школи”; Український високий педагогічний інститут імені Михайла Драгоманова, в якому викладала, зокрема, Софія Русова, і її блискучі лекції з педагогі-

ки слухали Юрій Дараган, Олена Теліга, Галля Мазуренко; Українська Господарська Академія в Подєбрадах, яку закінчили Євген Маланюк та Леонід Мосендз; Українська студія пластичного мистецтва у Празі, де мистецтву малярства й скульптури вчилися Галля Мазуренко й Оксана Лятурина.

Олена Теліга поки що зайнята своїми безжурними дівочими справами. Але якось трапився випадок, який буквально поведе життя дівчини іншою колією. У Народному домі на Виноградах (один із районів Праги — Т.А.) добродійний комітет російських монархістів влаштував бал. Оточена кавалерами, Олена танцювала і розважалася. І

ДО 100-РІЧЧЯ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ

раптом серед її упадальників розпочалася розмова, яка вдарила дівчину у саме серце, — йшлося про українську мову як мову “собачу” із глузливими знущаннями і прикладами. “Ви хами! — скрикнула Олена. — Це моя мова! Мова мого батька і матері. І я вас більше знати не хочу!”

І стався поворот долі. Саме тоді вона, доля, і зводить її з Василем Куриленком, Леонідом Мосендзом, які допомагатимуть дівчині насамперед вивчати українську літературну мову, якої до цього не знала. А згодом і з Михайлом Телігою, який дуже багато зробить для того, щоб Олена відчула себе гідною частинкою великого українського народу.

А Михайло мав що розповісти дівчині. Родом із Кубані, молодий козак рано визначився як національно свідомою особистістю. 15-річним хлопцем, курсантом військово-фельдшерської школи, він випадково зустрівся у Катеринодарі з кобзарем — і його серце назавжди прикипіло до бандури. “Отже, — писав Михайло, — все почалося з бандури: чари її мене не поминули... — вхопили мене і повели тією стежкою, на кінці якої я бачу щастя свого народу”. Тоді він починає активно займатися самоосвітою, вивчає українську історію, історію козацтва. У роки визвольних змагань він у вирі політичних подій, працює у Кубанській Національній Раді. Коли на Кубані розпочинаються репресії, Михайло перебирається на Україну, вступає на службу до Армії УНР, стає ад’ютантом головнокомандувача Симона Петлюри. А потім — трагічний відступ армії, кілька років таборів інтернованих, і нарешті — Чехо-Словаччина. Михайло стає студентом УГА в Подєбрадах, учиться на інженера-лісівника, активно займається громадською і політичною роботою, виступає на концертах, де під супровід бандури співає українські думи та пісні. І ось зустріч із Оленою, його єдиною світлою любов’ю і щастям.

1999 року Київське видавництво ім. Олени Теліги випустило збірник “О краю мій...” (упорядник Надія Миронець), у якому, крім творів Олени Теліги, спогадів

про неї, опубліковані і її листи до тоді ще нареченого Михайла. Їх варто прочитати, хоча адресовані вони лише йому, коханому. У цих листах Олена висловлює свій ідеал родинних стосунків. Вона пише: “Тільки така любов гарна, як у нас, коли вона не “каторга єгипетська”, не обов’язок, а світле, радісне, вільне щастя! Любов неможлива без повного цілком довір’я. А я Вам вірю безмежно! Тільки будьте завжди щирим, я знаю, що я для Вас — єдина!” Це написано в 1925 році, Олені — 19, Михайлові — 25. Вони закохані і щасливі. Їх кружляє танок життя, такий же гарний, як і той “Козачок”, який вони танцювали удвох як учасники танцювального гурту. Зоя Равич-Маланюк згадувала: “Оцеї спільний “Козачок” молодій, стрункої пари був видовищем, що його так легко не можна забути”. Певно, тоді й склалися такі рядки:

*Кожен крок — сліпуча блискавиця,
А душа — польовий, буйний вітер,
Розгортаються уста і лиця
Неспокійним пурпуровим квітом.
Не піймаєш: я — вогонь, я — вихор!
А вони спиняться не зникли!
Але раптом... усміхнувся тихо
І в очах моїх заграє виклик...
А душа, розбещеністю п’яна,
Вип’є туги золоту отруту.
О злови мене, злови, коханий,
Я так хочу біля тебе бути!
Бачиш, стіни зникли, мов примари,
Трави лізуть нам під закаблуки,
А над нами — розсвітлює хмари,
Перед нами — зеленіють луки!
Тільки зловши — радісно і в’юрко
Закручу тебе первинним рухом,
А з оркестри бризне поцілунків
Весняна, бурхлива завірюха!*

страждає від того, що не може дати коханій хоча б елементарного. Але Олена не думає про себе — усі її думки про чоловіка, якого вона намагається хоч якось морально підтримати. У листах до близької подруги Наталі Лівницької-Холодної вона виливає душу, турбуючись про чоловіка. Єдина втіха — читання і листування. І — поезія.

Про Олену Телігу як поетку громадянського звучання написано чи не найбільше. Але то не вся Олена. Укладачі антології української поезії на Заході Богдан Бойчук та Богдан Рубчак зазначають, що “у творчості Олени Теліги (можливо, більше, ніж у будь-якої іншої української поетеси) помітна справжня прекрасна жіночність”. Про цю особливість її творчості можна судити хоча б з цієї поезії, в якій ліричне жіноче начало — передовсім:

*Розцвітають кущі ясену —
Грає сонце в височині.
Чи зустріну, чи не зустріну?
Чи побачу тебе, чи ні?
І куди б скерувати кроки,
Щоб тебе я могла знайти?
Тільки бачу — іде високий,
Привидляюсь, чи то ж не ти?
І не вітряно, і не хмарно —
Все заповнить весняний сміх!
Цілий день я проброджу марно,
Не зустрівши очей твоїх.
Та зате серед ночі, любий,
В весняному мойому сні
Поцілуєш мої губи
І щось тихо шепнеш мені...*

Проте вона ніколи не була “альбомною” поеткою. О. Теліга вже чітко визначилася й у своїх політичних поглядах, і в мистецьких уподобаннях, і в розумінні взаємин між чоловіком і жінкою як рівноправних активних особистостей, де жінці належить не остання роль. Станіслав Гординський писав: “У неї було якесь велике відчуття жіночої великості, якоїсь емансипації, що вселюдно формувала свій власний духовний світ”. У поезії Олени її лірична героїня символізує жінку, яка може бути такою ж відважною, як і борці-мужчини, чоловіки-воїни, і водночас ця лірична героїня — зразок ніжної жіночності:

*Ми ж ваша пристрасть — тиха і ясна,
Де кораблями — ваші збиті крила...
Не Лев, а Діва наш відвічний знак,
Не гнів, а ніжність наша вічна сила.
“Відповідь”.*

Цій проблемі стосунків чоловіка і жінки присвячено низку її публіцистичних статей: “Якими нас прагнуть?”, “Сліпа вулиця”, “Рецензія на повість І. Вінницької” та ін. Прекрасна жінка, іноді вона ставиться до жіноцтва досить критично. “Жінки старіються найбільше від страху перед старістю, яку бачать у кожній зморшці, в кожному сивому волоссі, і цей страх відбивається на їх обличчі, позбавляючи його ясного виразу. Зрештою, зморшки зникають від масажу, сиве волосся не старить нікого, але вираз жаху залишається...” Олена вважає, що з таких бід і проблем вихід один — “відмолодитися душею, яка дійсно старіється, задихається, коли немає потрібного їй щастя”. А щастя для самої О. Теліги — це любов і спільна мета, у досягненні якої жінка має бути поряд із коханим. Ця її теза висловлена у багатьох публіцистичних і поетичних творах, зокрема у вірші “Мужчинам” (1932):

*Не зірвуться слова, гартовані, як криця,
І у руці перо не зміниться на спис,
Бо ми — лише жінки.*

*У нас душа — криниця,
З якої ви п’єте, — змагайся і кріпись!
І ми їх даємо не у залізній гімні, —
У сріблї ніжних слів, у вірі в вашу міць,
Бо швидко прийде день, і по дорозі димній
Ви зникнете від нас,
моя зграя вільних птиць...
Ще сальви не було, не заревли гармати,
Та ви вже на ногах. І ми в останній раз
Все, що дає життя, іскристе і багате,
Моя медоносний сік, збираємо для вас.
Гойдайте ж кличний дзвін!*

*Крешіть вогонь із кремнів!
Ми ж, радістю життя
вас напоївши щиртєм,
Без металевих слів і без зітхань даремних
По ваших же слідах підємо аж на смерть!*

Але Олена могла і сама повести за собою. Коли розпочалася Друга світова війна, було створено Культурну референтуру — підпільну організацію, яка мала на меті активну роботу серед окупованого населення України, піднімаючи національний дух, збуджуючи політичну свідомість українців. Очолив її Олег Ольжич. На той час уже стався розкол в ОУН, яка розділилася на дві організації (“бандерівців” та “мельниківців”, О. Теліга була в останній — *Т.А.*). Як член референтури, вона разом із Уласом Самчуком 14 липня 1941 року виїждить із Кракова, де останні роки вела активну діяльність, очолюючи студентське товариство “Зарево”, випускала літературний альманах “Буде буря!”, до якого включила єдиний свій вірш “Мужчинам”. Потай вони переходять кордон, добираються до Львова, потім до Рівного, але усі її думки — про Київ, який покинула ще 1923 року. Про це вона детально пише у листах Михайлові.

І ось, нарешті, її мрія здійснилася. 22 жовтня 1941 року Олена Теліга прибула до золотоверхого. І одразу ж активна робота у Спілці українських письменників, організація і видання тижневика “Літаври” як додатка до редагованого Іваном Рогачем “Українського слова”, робота в Українській Національній Раді. 29 листопада 1941 року з великими труднощами до Києва добиралася Михайло Теліга — і вони вже завжди разом.

Але сподівання на те, що Україна справді стане вільною державою, виявилися марними. Фашисти показали свою істинну суть. 7 грудня заборонено вихід “Літаврів”, редакцію розгромлено. По всій Україні починаються арешти націоналістичного підпілля, у Києві — арешт за арештом. Настала черга спілчан. Увечері 9 лютого 1942 року у холодному окупованому Києві, на вул. Трьохсвятительській, 3, увечері гестапо заарештувало членів Спілки письменників, українських патріотів, які намагалися у цей прозовий час збудити національну свідомість, прагнули зробити усе, щоб Україна стала вільною і незалежною державою. Пізніше їх назвуть “трагічними оптимістами”...

Серед присутніх була елегантна молода жінка, яку заарештували першою. Саме вона очолювала Спілку письменників, була членом редколегії газети “Українське слово”, редагувала журнал “Літаври”. Це Олена Теліга, яку Дмитро Донцов назвав “поеткою Божою милістю”. Напередодні її попередили про можливий арешт, Олег Ольжич як голова Культурної референтури вимагав негайно покинути Київ, на що отримав категоричну відповідь: “Я з Києва вдруге не поїду!...”

Коли один із гестапівців, звернувшись до присутніх, сказав, що не члени Спілки можуть залишити приміщення, один чоловік вийшов із кімнати, але залишився другий, який не був ні письменником, ні членом письменницької спілки. Михайло Теліга...

У камері, де тримали Олену, залишився на стіні напис: “Тут була і звідси іде на смерть Олена Теліга”. І зверху — тризуб.

З боєм зустріли цю звістку друзі Олени.

*Вона загинула, завітчана в словах,
Які весною тільки проростають,
Коли від щастя голова тяжка
І шийку дітям легко смерть ламає.
Її забили, бо вона Поет.*

*Помазаники перші йдуть на жертву.
В тюрмі за стінкою голосить кулет
За тих живих, що ждуть своєї черги.*

Так писала на смерть Теліги її подруга Галя Мазуренко.

...Достеменно невідомо, коли точно були розстріляні у Бабиному Яру українські патріоти, де могила Олени і Михайла, які зустріли “гарячу смерть — не зимне умирання” разом. Але традиційно 21 лютого відзначається день їхньої пам’яті. І на братську могилу лягають свіжі квіти.

- Тетяна АНАНЧЕНКО, заступник голови обласного об’єднання “Просвіта”, член НСЖУ, лауреат Загальнонаціонального конкурсу “Українська мова — мова єднання”, м. Одеса

ЮВІЛЕЙ

**Всю свою величезну
духову енергію
вона вклала у велике
почуття до Батьківщини**
Євген Маланюк

2006 рік багатий ювілеями видатних Українців: Івана Франка, Лесі Українки, Агатангела Кримського, Івана Багряного... Олена Теліга — серед них. Чому саме літературну спадщину Олени Теліги я обрала для укладання за її творами дидактичного матеріалу з української мови? Мотивів багато. Ось деякі з них.

Запитаймо багатьох громадян України: “Хто така Олена Теліга?” Відповідь невтішна. У когось “заокругляться” очі й високо піднімуться брови. Від когось почуємо швидше впевнене, аніж сумнівне твердження: “Та це ж... співачка (артистка, депутатка тощо)”. Рідко хто видасть цілий монолог про її розстріл 1942 року в Бабиному Яру, про вулицю і школу її імені неподалік цього трагічного місця. Нечасто знайдуться люди, які повідають про Всеукраїнське жіноче товариство імені Олени Теліги і його велику роботу. Але хтось-таки скаже очікуване: “Та це ж наша письменниця і велика патріотка, закатована фашизмом”.

Та, на превеликий жаль, майже ніхто з них не прочитає жодного рядочка з її поезії, не назве хоча б одного з її прозових творів, які були й лишаються подією в нашій літературі, культурі.

Поезія і проза О. Теліги — справжнє диво, що органічно переплітається з її людським і громадянським подвигом. Якби ж у лексичі нашого культурного, суспільно-політичного життя повноправно й повноцінно функціонували введені О. Телігою такі ключові поняття її прози, як “братерство в народі”, “цивільна відвага”, “партачі життя”, “герої маса лакеїв”, “деструктивний талант”, то відродження української нації зростало б швидше. Якби в пам’яті й у серці нашої молоді закріпилися полум’яні вірші поетеси або навіть деякі крилаті висловлювання:

Не треба слів!

Хай буде тільки діло!

*Тільки тим дана перемога,
Хто й у болю сміється зміг.*

то, переконана, серед неї поменшало б лихочорів, нероб, п’яниць, наркоманів...

Минуло трохи більше десяти років із того часу, як прорвано завісу замовчування і знято паплюження імені Олени Теліги. А що змінилося? Хто ж глибоко, крім вузького кола фахівців, зазірнув у її творчу лабораторію, гідну подиву? Може, з’явилися які-небудь театральні, музичні або малярські праці, що дійшли до широкого загалу? Мені, на жаль, невідомо. Правда, винятком є чудові мелодії і виконання пісень Ольги Богомолець (лікаря, а не музиканта!) на слова О. Теліги. А де радіовистави? Де телевізійні серіали про життя славетних синів і дочок України, серед них і Олени Теліги? Немає, нічого немає... Бо комусь, бачте, дуже потрібно заповнювати наш інформаційний простір чи бридкою рекламою, чи ганебними антиукраїнськими телепроектами на кшталт “Свободи слова”, чи базарного штибу й неукраїнського крою низькопробними фільмиками, що годяться для задоволення хіба що потреб черева. Розумію: замовникам і виконавцям цього ширне-

ХАЙ БУДЕ ТІЛЬКИ ДІЛО! До 100-річчя від дня народження Олени Теліги

потребу хочеться смачно їсти, гарно відпочивати в шикарних санаторіях, модно одягатися, комфортно пересуватися... Але чому це відбувається за рахунок інтелекту майже цілої української нації?

Є одна галузь, якій відведена роль цапа-відбувайла. Це — освіта. “Хай вона просвіщає народ”, — так міркують можновладці й видають філологам неузгоджену, розбалансовану програму з української літератури. Інакше як пояснити розбіжність програмових вимог у курсі української літератури для загальноосвітніх шкіл і для студентів училищ, технікумів, коледжів України? Чому порівняно з учнями загальноосвітніх шкіл (де на вивчення життя і творчості О. Теліги й О. Ольжича відведено 3 години з переліком творів, визначенням їхнього змісту й ідейно-стильових ознак) студенти ВНЗ І—II рівнів акредитації, не одержавши на це жодної хвилини, отримали голу декларацію у вигляді порожньої фрази: “Твори письменників, що загинули в боротьбі з фашизмом (К. Герасименко, М. Шпак, О. Теліга, О. Ольжич та ін.)”? Чи можна викроїти хоча б одну годину, щоб ім’я О. Теліги вилучити зі згаданої обойми і віддати їй належну увагу і шану? Можна, і не тільки для цього імені, але тоді курс української літератури перетвориться на калейдоскоп імен, на таку собі літературну охрімову свиту.

Тому українські філологи училищ, технікумів і коледжів, потрапивши в несприятливі умови при викладанні рідної мови й літератури, змушені шукати способи і шляхи виходу з нічим не виправданої кризи, поки державні мужі Міністерства освіти і науки виправлять допущену дискримінацію в доступі до важливих знань.

Побачити специфіку прози О. Теліги, виокремити її з-поміж творів інших прозаїків допомагають яскраві зразки її публіцистики, які пропонуємо нашим студентам, вивчаючи багато тем курсу рідної мови. При опрацюванні, скажімо, теми “Стилі мовлення” студенти ознайомлюються з такою характеристикою її публіцистики професора Юрія Бойка: “Стиль її бурхливий, піднесений, інколи це словесний смерч зі своїм темпом, із концентрованістю образних уяв, несподіваних порівнянь... Есеї О. Теліги позначені також і гостротою її характеру, революційною непримиренністю. Вона вмів приперчити слово, знайти дошкульну зневагу до своїх контрагентів у переконаннях. Тут вона споріднена з Лесею Українкою”.

У кожного, хто вдумливо читає і читатиме прозу О. Теліги, обов’язково виникають запитання, тому що письменниця торкається надзвичайно актуальних проблем і для сьогоденної України. Хіба не гостро стоїть її теза про цивільну відвагу й мужність української людності? Чи не пасивно ми підтримуємо тих сміливців, які борються з “партачами життя”? Доки ж пристосовуванці й моральні потвори — зрадники нації творитимуть “те суспільне болото, у якому тонуть здорові почини відважних”? Чи навчаться українці відрізнити облудне гасло радянського часу “братерство народів” від високої ідеї О. Теліги “братерство в народі, тобто братерство крові і власної культури”? Коли українці у боротьбі за духовну й економічну емансипацію почнуть перемагати войовничий імперіалізм сусідів, що сковає волю нації у прагненні до реальної, а не паперової державної незалежності?

Мабуть, саме тому, щоб мольд не забивала голови подібними “дивними” питаннями, ім’я Олени Теліги, по суті, вилучене з програми української літератури, прийнятої 2003 року для вищих навчальних закладів І—II рівнів акредитації. Але ж зараз інший час. Тож її треба змінювати. Як і змінювати в педколеджах України навчальні плани й програми з української мови, яку вилучили з переліку державних іспитів і на вивчення якої відвели катастрофічно мало годин.

Ми мусимо всебічно знати О. Телігу, щоб так активно й пристрасно втручатися в багатобарвний світ, як це робила вона, аби змінити його на краще.

Ми повинні дослухатися до її поради мати в усіх сферах життя справжніх провідників, бо, як влучно зауважила О. Теліга, **“той, хто готує себе лише на те, щоб впрягтися до плуга, завжди матиме погоничів. А чи не забагато погоничів мали ми в минулому?”**

Аби вижити в нинішньому глобальному світі, ми зобов’язані пам’ятати її заклики до збереження пріоритетності в нашій державі української книжки, рідного слова як зброї, що йде поруч зі зброєю військовою, і все робити, аби зміцнити їхні позиції в Україні.

Як хочеться, щоб вогонь палаючого серця Олени Теліги запаливав “тисячі сердець нового

покоління” (Д. Донцов), щоб кожен українець на сповненні болю й гіркоти слова Олени Теліги:

*Хоч людей довкола
так багато,
Та ніхто з них кроку
не зупинить,
Якщо кинути
в рухливий натовп
Найгостріше слово —
Україна.*

міг, перефразовуючи поетесу, згідністю і впевненістю так їй відповісти:

*О скільки слів!
А як людей багато!
Та щоб нарешті
скресла крига,
Направмо вміло
у цей сірий натовп
Вогненну слова міць —
Теліга!*

*Тож досить слів!
Хай буде тільки діло!*

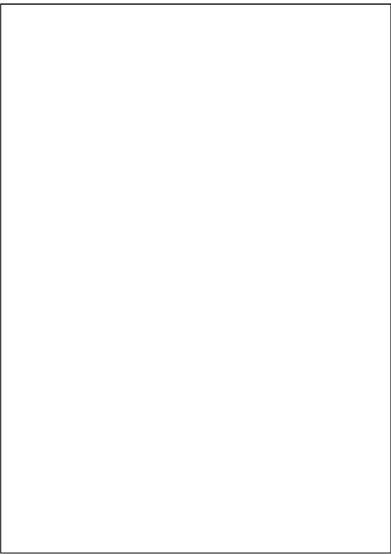
*Та ж для історії
умовний спосіб
Не є звияг
та успіхів мірилом —
Завжди лиш наказаний
плодоносить.*

P. S. 25 лютого 2006 року студентки 34 гр. нашого коледжу Марія Камонгар і Ганна Клименко, яким я визначила жанр, текст і постановку твору Олени Теліги, посіли друге місце у Київському міському відбіркового турі VIII Всеукраїнського літературно-мистецького конкурсу “Щоб далі йти дорогою одною”, присвяченого сторіччю від дня народження Олени Теліги. Студентки виконали сценку “Герої і маса лакеїв” за її твором “Партачі життя”.

- Таїса БУРЛАКА**, викладачка Київського педколеджу імені К. Д. Ушинського, голова первинного осередку ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка

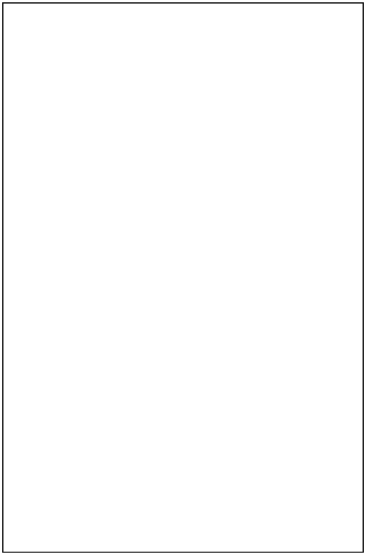
КОНФЕРЕНЦІЯ

ШТРИХ ДО ПОРТРЕТА

НЕЗАБУТНІ

ЮНІ ТАЛАНТИ

У приміщенні львівської СЗШ № 99 відбувся Перший львівський дитячий фестиваль художнього перекладу. Організаторами та засновниками виступили Львівська обласна організація НСПУ, видавництво “Каменяр”, львівська СЗШ № 99, літературно-перекладацька студія “Голос”. У фестивалі взяли участь 28 школярів із 11 навчальних закладів міста. Серед них були вихованці трьох літературних студій — “Галиця” (Зоряни Гладкої), “На горищі” (Оксани Копак) і літературно-перекладацької студії “Голос” (Наталі Трохим). Конкурс знайшов і добродіїв, які радо зголосилися надати чудові подарунки переможцям. Це обласне товариство “Просвіта”, видавництво “Каменяр”, фірма “Діал-Контакт”, політична партія “Батьківщина”, фірма “Гал-ка”.

Учасники фестивалю подали на розгляд журі переклади з англійської, польської, німецької, чеської, французької та російської мов. У секцію перекладу з української іноземною мовою потрапило лише дві роботи, і це були переклади з української

МОЛОДЕ ГРОНО МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

та чеської мов польською. Цікаво, що навіть серед наймолодших учасників знайшлися такі, які намагаються перекладати з двох, а то й трьох мов: англійської, польської та чеської. Наймолодший учасник конкурсу було лише дев’ять років, найстарший — сімнадцять, тож роботи оцінювалися у трьох вікових категоріях: молодша — 4–7 класи; середня — 8–9 класи; і старша — 10–11 класи.

Фестиваль відвідали поважні гості, серед яких представники засновників фестивалю — Дмитро Іванович Сопіга, директор видавництва “Каменяр”; Ліліана Косановська, секретар Львівської обласної організації НСПУ. Серед гостей — письменники, перекладачі, науковці, зокрема, Андрій Содомора, відомий перекладач античної літератури, письменник, поет, викладач ЛНУ ім. І. Франка; Богдан Чепурко, поет, літературознавець, автор чудового букваря “На білому світі”; Роман Дідула, письменник, заступник редактора журналу “Дзвін”; Тетяна Хоменко, поет, доцент ЛНУ ім. Івана Франка; Сергій Зверев, перекладач, науковець, видавець; Зоряна Гладка, поет, керівник літературної студії “Галиця” при Львівській обласній Малій академії наук; Оксана Копак, письменниця, керівник студії “На горищі” тощо.

Фестиваль проходив у два етапи. Спершу учасники подавали на розгляд журі власні переклади разом із оригіналами, а на заключному етапі діти виступали зі своїми перекладами, і журі виставляло остаточні оцінки, враховуючи ще й артистизм учасників. Хотілося б назвати абсолютних переможців у кожній номінації. В молодшій віковій категорії (4–7 класи) І місце посіла Юлія Анатольєва, 4

Ярина Чернях — переможниця конкурсу

клас СЗШ № 99 (переклади з польської). У середній віковій категорії (8–9 класи) І місце — Петро Рудик, 9 клас, СЗШ № 100 (переклади з англійської). У старшій віковій категорії (10–11 класи) І місце — Ярина Чернях, 11 клас, СЗШ № 99 (з англійської, польської, чеської).

На фестивалі панувала тепла атмосфера. Дорослі й

діти уважно й зацікавлено слухали виступи, широко раділи знахідкам, охоче аплодували. Було багато гарних і зворушливих моментів. І учасники, і гості, і члени журі відзначали високий рівень дитячих перекладів. Адже всі розуміють, що виплекати скрипалю-віртуоза можна, почавши вчити його змалку. А художнім перекладом у нас чомусь починають цікавитися аж у студентському віці й пізніше, хоча цілком логічно припустити, що й перекладачів-віртуозів легше виплекати з 9–10-річних дітей.

Переважає більшість юних (щоб не сказати малих!) учасників фестивалю перекладачів — це творчі діти, які пишуть поезію і прозу, співають, танцюють, малюють. Може, у цьому і криється розгадка успіху фестивалю. Марія Габлевич, член журі фестивалю, людина досвідчена й вимоглива, сказала: “Тут немає неталановитих дітей. Я не чула жодного бездарного перекладу”. Звичайно, це дуже доброзичлива оцінка, — але правдива. Бо справді, жоден текст не залишив нас байдужими. Діти не вміють бути байдужими, і коли вони роблять щось охоче, то це виходить цікаво, а щоб виходило по-справжньому добре — треба вчитися. Тому в заключному виступі кожен, хто брав слово, — і Андрій Содомора, і Богдан Чепурко, і Галина Крук, і Марія Габлевич, — говорив про гарні враження від фестивалю і про потребу подальшої праці в цьому напрямі.

● **Наталія ТРОХИМ**, організатор фестивалю

ПРАКТИКА

ЯКИЙ ЖЕ В ЛОНДОНІ АЕРОПОРТ — ХЕТРОУ ЧИ «ГІТРОУ»?

Про особливості перекладу та правопису деяких власних назв

У сучасних газетах, журналах чи інтернет-виданнях, на екранах телебачення нерідко натрапляємо на камінь спотикання, що обтяжує сторінки багатьох засобів масової інформації та вуха й очі слухачів. Ідеться про неузгоджені, кострубаті й часто суперечливі назви іноземних компаній, що подаються українською мовою.

ЗМІ відтворюють назву відомого англійського аеропорту (Heathrow Airport) так, що можна вхопитися за голову. Скажімо, “5 канал” і телекомпанія “Ай-Сі-Ті-Ві” лондонський аеропорт називають “Хітроу”. Інтернет-видання “Кореспондент” і “Британські обрії” подають назву *Хітроу* (без лапок, хоча “Кореспондент” час від часу вагається, вживаючи це слово й у лапках). Телекомпанія ж “1+1”, а з нею “Дзеркало тижня” та “СТБ” вважають, що варто писати *Гітроу* (без лапок, з іншою літерою на початку слова). Лишень кілька видань, зокрема, львівська суспільно-політична газета “Високий замок” та інтернет-видання “Львівська газета” написали “Гітроу”. “5 канал”, щоправда, вагається, поєднуючи в одному випуску дві різні назви одного й того самого аеропорту: в заголовку — “Гітроу”, далі у тексті — “Хітроу”.

Як бачимо, в сучасних засобах інформації годі натрапити на еталон, гідний наслідування. Адже навіть коли видання й подає назву правильно, все одно виникають сумніви через наявність варіантів. То який же в Лондоні аеропорт?

Для того, щоб поставити крапку над “і”, звернімося до сучасного правопису української мови. Передусім з’ясуємо, як передається англійська літера “H”. На початку слова, як правило, літерою “Г”: Гельсінкі, Гвінея, гіпотеза, гандбол. Кажемо Гарвардський університет (Harvard University), а не Харвард тощо. Винятком є *хобі, хокей, хол*; вирішується доля Хемінгуея — чи бути йому Гемінгвеем. У будь-якому разі, пріоритет надається літері “Г”. Отже, англійську назву “Heathrow” слід передавати “Гітроу”. Англійський дифтонг “ea” подаємо українською “і” (а не “е” — Гетроу), бо саме так він звучить мовою оригіналу. Як відомо, сучасний переклад тяжіє до транскрибування й наближення до такого звучання, яке є в першотворі (Айрін, а не Ірен тощо).

Виникає наступне запитання: у лапках чи без? У тому ж правописі чітко зазначено, що назви іноземних фірм, компаній, банків і т. ін. беруться в лапки, за винятком номенклатурного слова (або “родового означення” чи “загального елемента” — компанія, аеропорт), що пишеться з малої літери. Таким чином, має-

мо аеропорт “Гітроу”, а з ним і компанію “Соні”, корпорацію “Майкрософт”, телекомпанію “ТЕТ” і т. ін.

Дивують заяви про те, що “спостерігаються тенденції написання іноземних компаній без лапок, а то й літерами іншої мови”, наприклад: компанія Соні й компанія SONY; корпорація Майкрософт і корпорація MICROSOFT... Такі “зразки” є навіть у деяких підручниках... Що ж, українська мова таки передбачає написання певних назв без лапок, але йдеться тільки про іноземні телеграфні агентства, не про аеропорти!

На якій підставі з’явилася така тенденція? Як відомо, саме англійській мові властиво не брати назву в лапки — для цього існує означений артикль *the*, а в сучасній англomовній публіцистиці автором статей достатньо виділити назви курсивом. Усі ж номенклатурні слова (загальні елементи) у складі назв, як і самі назви, пишуться з великої літери. Тому й читаємо англійською: SONY Corporation (корпорація “Соні”), The CNN Channel (телеканал “Сі-Ен-Ен”) і т. ін. Стає очевидним, що тенденція виникла на кшталт англійської мови і не має жодного стосунку до української!

Наша мова має свої особливості й закони правопису власних назв. Отож перекладачам і журналістам слід дбати, аби власні назви звучали й писалися по-українському.

Чи мають право іноземні назви, що передаються англійськими літерами, взагалі з’являтися на сторінках українських видань? Коли йдеться про елементи графіки — емблеми, логотипи, фірмові знаки і т. ін., тобто коли іноземна (чи навіть українська) назва сприймається як складова графічного об’єкта, то так. Наприклад, назва газети “Народознавство”, обрамлена калиною чи орнаментом, не братиметься в лапки, бо це графічний об’єкт. Прапорець із написом “SMS”, що вискакує на якомусь сайті, очевидно, не потребує лапок. До того ж, відоме правило: в заголовках, на обкладинках і титульних сторінках друкованих видань назви в лапки не беруться. Отже, пишемо: журнал “Всесвіт”, видання “Таймз”, роман “Собор”, але на обкладинках і титульних сторінках подаємо ці назви без лапок.

Отже, коли назва вживається в писемному мовленні, то пасивне калькування іноземних конструкцій та ігнорування особливостей рідної мови неприпустимі. В українських текстах будь-які інішомовні назви мусять підпорядковуватися законам української мови.

● **Олесь ДМИТРЕНКО**, перекладач, м. Київ

РЕФЛЕКСІЇ

Поки політики Києва сварилися та з’ясовували стосунки в численних судах, політики в місцях тихцем прийняли “регіональні закони” про надання російській мові статусу другої державної... Звісно, читач уже знає, про які області йдеться. Що ж, поменальку “розвалюємося” морально, роз’єднуємося на ласі шматочки для сусідів. Аби легше нас було потім “бити”. А що накажете західним регіонам? Областям, що сусідують із Польщею, — запровадити польську другою державною? А чому б і ні? Поляків лише в Долинському районі Івано-Франківщини стільки, що... Діти з Долини безкоштовно навчаються у Варшаві, співають у хорі при костелі, польський священик проводить численні турне по сусідній країні, Долина й Опілля друзять повітами. Їздом в гості до них, вони — до нас... Закарпаття ж може претендувати — на угорську, Верховинський район Прикарпаття — на румунську... Є про кого дбати, чи не так? Окрім самих себе...

Кожен наш необачний крок саме нині стане непоправним і катастрофічним завтра. Як той Чорнобиль, 20-ліття якого ми відзначили недавно. Сумне “свято”. Трагічне. То неже на честь цього сумного 20-ліття ми почнемо закладати основи руйнування нації!? Адже про духовний Чорнобиль говорять давно, та до катастрофи глобальнішої, вважаю, вестимуть саме дії тих, хто править і правитиме нині. Як би там не було, слово, як відомо, не горобець. Особливо в руках (чи вустах і руках одночасно) липких, нещирих, воно (слово) ще й набуває не лише мінливого змісту, а й мінливого... статусу. А що говорили перші люди нації — керівники блоків і партій колись? Як приклад — цитати деяких політиків про Т. Г. Шевченка з книги “Шевченко в моєму житті” (Київ, “Фенікс”, 2004), упорядником якої є письменник

А СЛОВО — НЕ ГОРОБЕЦЬ...

О. Шарварок. До речі, про цю книгу свого часу писала газета “Слово Просвіти”. Так-от, саме зараз не зайве нагадати, що говорили народні депутати про мову й Шевченка, серед них і нинішній Президент Віктор Ющенко. Цитую: “...20 рукописних сторінок, поданих до цензурного комітету, стали Шевченковим проектом національної ідентичності українців. Він говорив до свого народу як Єзекиїль до сухих кісток, розсипаних на долоні: “Я введу у вас духа — і ви оживете!” Його книга поставила питання не про українську мову, а про українську державність...”

Рационалісти вважають, що море, яке розступилося, і гори, якими рухає віра, є лише поетичними образами. Вони ніколи не збагнуть, що віра поета створила незалежність України” (Віктор Ющенко, 2002 рік).

А ось слова іншого нардепа Олександра Мороза (з наведеної вище книги про Шевченка): “...Поза всяким сумнівом, найважливішою з ознак тональності є знання мови. Хто нею пристойно володіє, не зміг би обійтися без Т. Шевченка, бо “Кобзар” — як коріння калини, що не дозволяє замулитися мовній криниці, як саме джерело в ній. ...Вгамуємося в демонстративних турботах про мову та робімо: книговидавництво, кінематограф, телевізю, радіо. Не чудуймо людей віднесенням Гоголя до зарубіжної літератури, але запроваджуймо нормальну українську мову повсюдно, розпочинаючи з першого кабінету, де її найбільше бракує. Оце й було б по-Шевченковому” (Олександр Мороз, квітень 2003 р.).

Письменник Шарварок зібрав у своїй книзі докупи еліту нації не лише аби ми говорили про Шевченка і “заговорювалися”. Посилання на цю книгу ще будуть, і в часі не загубляться. Та хто їх почує, коли

всі наче поглухли? А в передмові до книги “Шевченко в моєму житті” народний депутат, поет Б. Олійник на початку наголошує: “Хоч би як ми крутили чи вертіли, але коли йдеться про Шевченка, то не обминемо питання національне”.

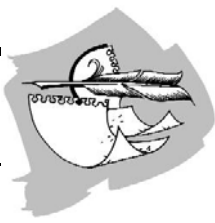
Тож бо й воно! Травень чи червень, вересень чи січень, весна чи осінь, літо чи зима, — мова і національне питання завжди актуальні! І слово — такі не горобець! Хоча... Ми вже так звикли “пурхати” словами, вчинками, дешевими анекдотами, брудною лайкою, що... За промовистою трикрапкою годилося б трохи помовчати й подумки помолитися. За здоровий глузд новообраної Верховної Ради також. А ще... Знову прочитаємо Шевченка. Бо як наголошує голова “Просвіти” Павло Мовчан: “...Його слово нас адресує до вічності, до минулого часу і в безмірність майбутнього. Саме тому наше Слово — безсмертне, але воно потребує постійного вібрування, доторкування нашого артикуляційного апарату до Слова Т. Шевченка: потрібно його декламувати, співати, читати, охоплювати думкою, чуттєво його забарвлювати.

І кожне нове покоління прочитує це Слово по-своєму. Озвучує його по-своєму, трактує його по-своєму, співвідносячи свій час із Великою національною Позачасовістю” (Павло Мовчан, “Шевченко в моєму житті”, 2004 р.).

Додам, що, як відомо, і Б. Олійник, і П. Мовчан — лауреати Національної премії України ім. Т. Шевченка.

То хай же слово і розбудить, і полюбить, і розрадить, і порадить!.. Бо хто ж ми без Нього?

● **Надія ДИЧКА**, член НСНУ, м. Долина Івано-Франківської обл.

ПОЛЬСЬКИЙ РЕПОРТАЖ

Король Казимір Великий

Чергове й останнє перед літніми канікулами заняття нашої школи журналістики в Польщі було присвячене темі історії та культури. А де його ще можна провести краще, аніж у духовному центрі Польщі — Кракові. Місто, якому понад тисячу років. Місто, яке кілька віків було столицею Польщі. І навіть після офіційного перенесення столиці до Варшави протягом наступних століть поляки резонно вважали, що це друга столиця їхньої держави. Саме тут проходила коронація всіх королів, тут їх і ховали в майже тисячолітньому королівському замку Вавель, — історичному серці Польщі.

Звичайно, організатори програми нашої школи, а це Південно-Східний інститут наукових досліджень у Перемишлі, Генеральне консульство США в Кракові, Фундація для едукції (Варшава) і медіа-програма “Партнерство для демократії”, прагнучи показати зміни в Польщі після вступу до ЄС, тему занять сформулювали так: “Модерне управління культурою”. Але йшлося про всю духовну сферу. Тим паче, що Краків сотні років перебував на перехресті східної і західної, північної і південної культур. А ще — завжди був осередком інтелектуальної свободи. Не випадково тут жили і живуть найвидатніші вчені, літератори, митці, духовна еліта Польщі. Наприклад, обидва сучасні лауреати Нобелівської премії з літератури поети Чеслав Мілош і Вєслава Шимборська — краків’яни. Один із найвидатніших кінорежисерів Польщі й світу Анджей Вайда теж мешкає в Кракові, щойно відзначив 80-річчя. Адам Міцкевич. Юзеф Пїлсудський. Папа Римський Іван Павло II. Усе це — в історії Кракова.

Про це йшлося на відкритті нашої програми в Міжнародному центрі культури, річний бюджет якого — 5 мільйонів злотих, з яких 70 % надходить із державного бюджету. Решту центр заробляє сам. 15 років існування. 100 виставок, які відвідали 330 тисяч осіб, 76 міжнародних наукових конференцій і семінарів — така коротка статистика. Численні друковані видання. Багатовіска бібліотека, в тому числі з українським відділенням. Щоправда, близько 90 % цих українських видань присвячені одній-єдиній області — Львівській. І так практично в усьому: решта 24 регіони України для Польщі — ніби біла пляма. Хто винен? Поляки чи ми самі?

ТЕАТР У ЗАВОДСЬКОМУ ЦЕХУ

Історія і сучасність, традиції і модерн. Досить оригінальне поєднання цього ми побачили в наступному пункті програми. Для цього поїхали в Нову Гуту. Я запитав у організаторів, чому в програмі Нова Гута названа “прокляттям Кракова”. І тут ціла історія. Нова Гута — це промисловий район Кракова, збудований кілька десятиліть тому, в найглухіші часи соціал-комуністичного режиму в Польщі. Власне, збудований був величезний металургійний комбінат ім. Леніна, а задля цього заводу — і сам район міста. Чи, скоріше, місто при місті, як щось неорганічне для Кракова. Смісл був не економічний, а політичний. Краків як центр духовної свободи залишився вогнищем вільнодумства, інтелектуальної опозиції і в часи соціалізму. Ось і виник задум “розбавити” інтелектуальний, духовний, урешті, релігійний Краків соціалістично-пролетарською масою. Так виріс комбінат і Нова Гута, куди приїжджали з усієї Польщі новітні пролетарі з учорашніх селян. Усе на кшталт радянської індустріалізації в СРСР, на

КРАКІВ. У СЕРЦІ ІСТОРІЇ

Щомісяця у складі групи з 15-ти журналістів України я їжджу до Польщі на так звані “Варшати дзеннікажські”, цебто школу журналістики. Мета цієї програми під назвою “Партнерство для демократії” — показати, що змінилося в Польщі за останні роки зі вступом країни до Євросоюзу.

Краків. Старе Місто

кшталт індустріальних конгломератів Донбасу. Типові московські “Черьомушки” з сірими 4—5-поверхівками. Типовий уклад життя від заводського гудка до гудка. У “соціалізації” Нової Гути, а відтак Кракова, дійшло до того, що в цьому пролетарському місті у місті було заборонено будувати костьоли. І це у всуціль релігійній католицькій країні.

Усе це вже позаду. Металургійний комбінат, як і подібні монстри в СРСР, дихає на ладан. Але життя триває. У Новій Гуті, тепер одному з районів Кракова, досить просторому, зеленому, число мешканців уже перевищило 200 тисяч (загалом у Кракові 800 тисяч). Саме тут виник дивний театр “Лазня Нова”. Точніше, театр переселився сюди торік із Казиміжу — центральної історичної частини міста. Цей професійний і приватний театр існує 7 років. Із нами зустрівся його керівник Бартош Шидловський. Молодий режисер, директор і водночас шеф театрального товариства “Лазня”. А товариство — це не лише театр, а й цілий спектр культури. Виставки, свята, навіть започатковується власна кіностудія.

Бартош Шидловський з натхненням розповідав про мистецький задум, явно протилежний металургійно-соціалістичному. Зруйнувати імідж Нової Гути як району п’яниць, бандитів, району бездуховності. У сміливості експериментаторам не відмовиш. Бартош і його молоді колеги, такі ж ентузіасти, якщо не сказати фанати Нової Гути, розмістили театр... у заводських цехах. Точніше, у виробни-

чо-навчальній базі колишнього профтехучилища при комбінаті. Цех переобладнується під зал для вистави. Під однією зі стін — імпровізована сцена. У залі розставляють стільці для глядачів. Калейдоскоп декорацій, гра світла, музичне оформлення. Грають цілком професійні актори із солідних краківських театрів — за ангажементам. Але до гри залучаються і мешканці Нової Гути. Є навіть спектакль без професійних акторів. Ще цікавіше — пропозиція до мешканців приносити в театр свої сюжети з життя. Так народився хіт минулого сезону — спектакль “Едіп”. Так, отой самий, за класичною давньогрецькою трагедією. Але дійство химерно переплітається з долею реального польського підлітка, який проходить непростий шлях від тюремної камери до нормального життя. Сюжет із життя, цей хлопець і зараз мешкає в Гуті. На цей спектакль у залі виставляється рівно 270 місць, і щоразу — аншлаги.

ТУРИСТИЧНА ПОДОРОЖ У СОЦІАЛІЗМ

Ми ще трохи затримаємося в Новій Гуті, щоб побачити, як у країні, що першою із соціалістичного рішення порвала з соціалізмом, можна робити бізнес на соціалістичній історії. Випускник юрфаку Краківського Ягеллонського університету Міхал Островський створив своєрідну туристичну фірму, побудовану на одному проекті: “Тур у соціалізм”. Почалося з того, що Міхал кілька років тому

Королева Ядвіґа

на прохання свого знайомого з Англії зробив йому маленьку екскурсію по Новій Гуті, дещо показав і розповів, як жило покоління його батьків при соціалізмі. І тут народилася ідея: створити такий туристичний маршрут. Саме по Новій Гуті. Міхал орендував звичайну квартиру в звичайному сірому будинку, понашому “хрущовці”. Тут тепер його офіс і тут один із головних “експонатів” туру — сама квартира. Звичайна, двокімнатна. Але не зовсім звичайна. Усе — в стилі 70-х років: меблі, картинки на стінах, навіть посуд, навіть керамічні сувеніри з Болгарії — єдиної країни, куди тоді могли їздити польські туристи, окрім СРСР.

Міхал продає і сувеніри. Наприклад, червоні бюсти Леніна, які йдуть по 40 злотих (60 гривень). Або шапка, в якій ходили польські робітники у Новій Гуті. Коштувала на теперішні гроші півзлотаго (75 копійок), тепер охоче розкуповується за 50 злотих.

По Новій Гуті розроблено 2-годинний і 4-годинний маршрути. Туристів возять “драбантами”, примітивними, але популярними в 70—80-ті роки легковими авто з НДР (Німецької Демократичної Республіки, хто вже забув). Маршрут передбачає відвідини ресторану “в стилі Герека”, це був керівник польської компартії. Туристів розважає музичний гурт “із сільського весілля”. Словом, від іноземців немає відбою. Переважно туристи з Англії, Німеччини. Трапився якось із Росії. З України Міхал не пам’ятає.

Я розповів Міхалові, що для нас, українців, це ще не історія. В Україні мільйони людей жили і живуть у таких самих квартирах і ще не так далеко відскочили від отого самого соціалізму, який для людей з інших країн, як і для самих поляків, стає екзотикою.

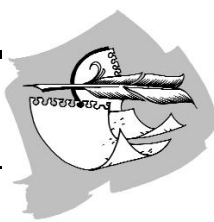
НА ПЕРЕХРЕСТЯХ КУЛЬТУР

Знову ми в старовинній центральній частині Кракова. Наступний блок програми присвячений синтезові культур світу, яким завжди було відоме місто. Журналіст і фотограф з Англії Кріс Шваж своїм коштом і зусиллями створив “Музей Галіції”. Провідна тема музею, а тим паче недавно відкритої тут виставки “Сліди пам’яті” — єврейська культура Галіції. Зауважу, що цей географічний термін тут трактується досить розширено, до Галіції зараховують і західноукраїнські землі, і східні та південно-східні польські.

Кріс Шваж пройшов із фотоапаратом слідами проживання євреїв у Східній і Південній Польщі. А саме в цій країні була найбільша за численністю єврейська громада в Європі. Була до Другої світової війни, яка, власне, й почалася нападом Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 року. За роки окупації було знищено не лише мільйони поляків, а майже повністю — єврейську громаду в країні. Сумнозвісний Освенцім — теж на краківській землі. А ще були тисячі освенцімів у містах, містечках і селах. Залишилися руїни. Руїни осель, синагог, кладовищ. Усе це — на виставці. А ще — розповідь про тисячі поляків, українців, людей інших національностей, які, ризикуючи власним життям, врятували від знищення життя тисяч євреїв. Тепер вони відзначені званням “Праведники світу”.

Потім була цікава екскурсія старовинним районом Кракова — Казиміж. Назва на честь короля Польщі Казимира Великого. Цей

ТА КУЛЬТУРИ

Старе Місто. Сценки вуличного життя

один із найвидатніших монархів держави (правив у 1333—1370 рр.) зміцнив державу після десятиліть міжусобних війн, пишався тим, що, подібно до римського імператора Августа, прийняв столицю, Краків, дерев'яною, а залишив її мурованою, створив розвинене правосуддя. Між іншим, закони великого короля захищали насамперед простих людей, за що він був прозваний “королем холопів”. А ще Казимір на руїнах створив могутню економіку держави. Він першим призначив міністром фінансів єврея, котрий вірою і правдою служив Польщі і багато зробив для її економіки. А король спорудив поряд із Краковом спеціальне місто — Казиміж. За однією версією — для євреїв, яким він усіляко сприяв, за іншою — як те, що нині звуть “вільною економічною зоною”. Тепер це старовинний район Кракова.

Вілла “Деціюш” на околиці Кракова — старовинний 400-річний палац, типова садиба багатого й знатного польського роду. Таких дворянських обійсть у Польщі — сотні. Збережені, відреставровані, перетворені в дитячі будинки, туристичні об'єкти чи центри культури. Цей палац у власності комерційної структури “Товариство Вілла Деці-

юш”. Директор Данута Гльондіс із гордістю повідомила, що кілька років тому в палаці Віктор Ющенко, тоді прем'єр-міністр, зустрічався з польським керівництвом. Такі візити тут не рідкість. Але головне, звісно, інше. Це Літня академія мистецтва, численні семінари, конференції, фестивалі, в тому числі Дні української культури в Польщі. Щодо “модернового управління культурою”, цебто функціонуванні “Деціюша”, то тут усе на комерційній основі.

Нарешті, ще одне перехрестя культур — відвідини Центру японського мистецтва й техніки. Модерновий палац на березі Вісли, якраз навпроти Вавелю. Дітище Анджея Вайди. Історія така. Свого часу Вайда отримав кінопремію в Японії. Грошовий еквівалент — 360 тисяч доларів. Із симпатії до Японії, до мистецтва Сходу, Вайда вклав кошти у створення центру. Уряд Японії також допомагав фінансувати проект. І ось виріс центр. Виявляється, ще понад 100 років тому в Кракові були фанати японського мистецтва, які зібрали чималу його колекцію. Частина її експонується тут. А головне — центр став осердям польсько-японських контактів, насамперед у царині культури. Кожен артист чи колектив з

Японії обов'язково виступає в центрі. Виставки, наукові контакти, видавнича справа — все це також робота центру.

**НІЧ МУЗЕЇВ
У КРАКОВІ**

А що ж власне польська культура, особливо історія? Для цього в нас з вами попереду ціла ніч. Це свято так було й назване — “Ніч музеїв у Кракові”. Щорічне велелюдне свято проводилося втретє. З сьомої вечора до другої ночі десятки музеїв міста — і державні, і приватні — відчинені, і вхід туди безкоштовний. Коли нам вручили програму “Ночі...”, то заохотилося побігти одразу в десятки боків одночасно. Але почали з офіційного відкриття в самісінькому центрі, на Ринку Гловнім, у Музеї історії Кракова. Президент міста відкрив свято, повідомивши, що кількість відвідувачів музеїв цієї ночі може досягти 80 тисяч осіб, цебто по кілька тисяч на музей.

У цьому я пересвідчився дуже швидко. Посеред центральної площі, в палаці “Сукенніца” (очевидно, колись виробляли або продавали сукно) розміщений ще один музей — польського мистецтва XIX століття. Але до картин Яна Матейки та інших майстрів стояла вже така черга, що на моє запитання “чи на дугу та колейка”, мені пояснили: на годину. Стояти в “колейце” не хотілося, і я побрів вечірнім Краковом, переповненим людьми. Усе-таки встиг побувати в кількох музеях. Окремо скажу про Музей кардинала Краківського Кароля Войтили. Ви, звісно, знаєте, що цей кардинал відомий світові як Папа Римський Іван Павло II. Саме з краківської кафедри він пішов на Ватиканський престол, де правив 27 років. Народившись неподалік, у містечку Вадовіце, саме в Кракові Кароль Войтила жив, навчався в знаменитому Ягеллонському університеті, почав і продовжив свій шлях служіння Богові і людям. У Музеї — все життя видатної людини планети, від народження до упокоєння рік тому.

Побачив я і знаменитий Ягеллонський університет. Заснувала його королева Ядвіга за сприяння її чоловіка — короля Владислава Ягайла, засновника династії Ягеллонів. Це кінець XIV століття, понад 600 років тому. Важко повірити, але в Музеї університету повністю збережені студентські аудиторії більш як півтисячолітньої давнини, навчальне приладдя. Наприклад, те, яким користувався студент університету, ще один знаменитий поляк — астроном Миколай Коперник.

**ВАВЕЛЬ —
У СЕРЦІ ПОЛЯКІВ**

Не знаю, з чим порівняти Вавель. Королівський замок, що на височезному пагорбі, домінує над містом. Щось схоже на Московський Кремль? Але менш помпезне й еклектичне. Принаймні компартійний Палац з'їздів тут збудувати нікому б не спало на думку. Червоні кам'яні стіни в багатьох місцях вищі від кремлівських. Башти з бійницями, редути — справжня фортеця, якою і був Вавель мало не тисячу літ.

Домінує над замком, над містом Вавельська катедр — головний костіол замку, а відтак і королівства. До дому Господа примикають королівські пала-

Центральна площа Кракова — Ринок Гловний. Величний Маріїнський костел

ци. Тут мешкали владики Речі Посполитої, однієї з наймогутніших держав середньовічної Європи. Тут вони й поховані. Десятки королівських усипальниць у підземеллях Вавельського замку.

Вавель як головна святиня Польщі — раз головний музей країни. Він структурований на кілька музеїв: окремо усипальниця монархів, окремо їхній палац, музей катедри, скарби корони польської — всі регалії, найцінніші державні реліквії, коштовності, окремо — королівські сади. За день усе докладно оглянути неможливо.

Мене вже не дивує, як усе це можна було зберегти протягом періодів лихоліть, які пережила Польща в самісінькому центрі Європи. Збережено, бо це — найцінніше, найголівніше, це душа і серце народу.

І знову сумна аналогія з нашою історією. Немає могили Богдана Хмельницького. На чужині, невідомо де, похований Іван Мазепа. Немає пантеону наших видатних князів і гетьманів. Немає княжих і гетьманських палаців. Єдиний в Україні гетьманський палац у Батурині “реставрується” чи то 20, чи то 200 років. А самого господаря палацу, нашого останнього гетьмана Кирила Розумовського ще в 20-ті роки тут же, в Батурині, було викинуто з могили. Ось де наша “історична пам'ять”.

Найвидатніший поет Польщі Адам Міцкевич помер і був похований 1855 року в Парижі, та в 1890 році Польща перепоховала свого великого сина тут, на Вавелі, в підземеллі кафедрального храму. Там, де упокоїлися Казимір Великий, його батько, збирач польських земель Владислав Локетек, юна 25-річна королева Ядвіга і її чоловік, син Великого князя Литовського і король Польщі Владислав Ягайло. Їхні серця там, де зараз серце кожного поляка.

...Я стояв біля високих стін Вавеля. Вийшов із замку, в який уже поспішали натовпи туристів із Польщі й усього світу. Таблички на стовпчику сповіщали, що звідси до Парижа, Буенос-Айреса чи Токіо стільки-то кілометрів і що 750 кілометрів до Києва. До столиці нашої держави, нашої землі, яка така ж красива, як і польська земля, і народ якої вартий нормального життя, якщо, звісно, цей народ не забуватиме, хто він і яке коріння пов'яже його з цією чудовою землею.

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Вавель — історичне серце Польщі

Якщо скористатися мовою літописця, то слава про Сергія Архипчука пройшла по всій Україні. Його творчий діапазон вражає. Він досвідчений діяч фестивального руху в Україні, керівник та ідеолог колективу поетичного театру “Мушля”, викладач Університету культури й мистецтва. Він уміє ставити оперні й драматичні вистави, фестивалі дійства, концерти, ювілейні свята і церемонії. І це, певно, не від всеїдності, а від творчого азарту й широкого кола уподобань.

У Сергія гарний родовід (він народився 1960 року на хуторі Ганнівка на Рівненщині в сім’ї сільських трударів) і чудова освіта — Дніпропетровське державне театральне училище (актор драматичного театру) і Московський державний інститут театрального мистецтва ім. А. Луначарського (режисер музичного театру).

Сергій Архипчук — лауреат Міжнародного конкурсу режисерів естради (Москва, 1989 р.); “Режисер року” (фестиваль “Нові зірки старого року”, 1994 р.); Вагнерівський стипендіат (Байройт (ФРН), 1997 р.).

Серед розмаїття його постановок “Юланта” П. Чайковського і “Набукко”, “Отелло” Верді (Донецьк), “Мачуха Саманішвілі” Г. Канчелі, (Дніпропетровськ, краща вистава 1987 року), “Пан Коцький” М. Лисенка (Коломия, 1991 р., лауреат I Міжнародного конкурсу ім. М. Лисенка), “Аїда” Верді (Львів), “Пігмаліон” Б. Шоу (Ніжин), шоу-вистави з Гуцульським естрадно-фольклорним театром-студією “Заграва” (головний режисер, гастролі в містах: Вроцлав, Москва, Монреаль, Торонто та інші) тощо.

“НАЙБІЛЬШИЙ ПРОКОЛ — ЦЕ РОБОТА, ЩО НЕ ДІЙШЛА ДО ЛЮДЕЙ”

— Сергію, цікаво дізнатися, яким є Ваш режисерський конёнок? У чому Ви найбільш потужно почуваетесь?

— Є так звані кордони і береги, які відокремлюють Сергія Архипчука від іншої режисури. Є знакові речі в різних жанрах, — це опери “Аїда” і “Набукко”, рок-фестивалі “Мазепа-фест” і “Тарас Бульба”, фестиваль авторської пісні та співаної поезії “Оберіг”, авторський вечір поета Павла Мовчана тощо, в яких проглядається мій почерк. Як за кісткою можна зрозуміти, що це динозавр, або засць, або мамонт, чи якась інша істота, так, мабуть, можна сказати, що це я, а не хтось інший.

Для мене найважливішими є національна визначеність, глибинне й чітке усвідомлення того, на якій землі я живу і хто зі мною поруч стверджується. Мені здається, що цей нерозривний зв’язок, жива судинна система відчутна в різних моїх постановках, які зроблені в різних формах і різних жанрах.

А взагалі я дипломований оперний режисер, але завжди готовий до будь-якого іншого матеріалу. Життя привчило мене до того, що треба казати тільки те, що можеш сказати тільки ти, незалежно від матеріалу: чи то мелодрама, дитячий твір, поетична вистава тощо. І цим ти будеш цікавий.

— Чому оперний режисер узався за рок-фестивалі? Це замовлення чи Вами рухає внутрішнє знання жанру?

— Тут інше. Для мене це питання більше культурологічної справедливості, тому що при абсолютно безпардонній, безапеляційній ситуації з окупованим інформаційним простором в Україні, рок і бард-фестивалі були громадянськими вчинками. Наприклад, полтавський “Мазепа-фест” заснований колишнім дисидентом Миколою Кульчинським, мною і музикознавцем Олександром Євтушенком. Для нас ідеологія фестивалю — оприлюднити те, що є сьогодні цікавим у часі, є образом цього часу, формує цей час. Ми вивели на світло ті гурти, які існують, але яких ніби немає.

— Чим Ви пояснюєте змову мовчання навколо них?

— Тим, що відбувалося і сто років тому: національною розмитістю, продажністю, зацикленістю на сусідському городі. Політики,

певні мас-медійники, приходячи додому, заглядають у власний холодильник, а не в сусідський, але на інформаційному городі вони порпаються у сусіда, а той тільки радий, бо просуває свою продукцію за наші гроші.

Поруч із нами живуть угорці, австрійці, поляки, німці, словаки, румуни, які мають свою неповторну культуру, а ми відверто зациклені на старшому браті. “Зачаровані на Схід”, — сказав колись Тичина, ці чари досі багатьох надихають, вони дивляться через зачаровані окуляри, і найгірше, що ті окуляри на серці й у голові.

— Якими роботами Ви найбільше пишаєтеся? Чи траплялися провали?

— Мене вельми тішить одна з останніх робіт — “Заповітне” Миколи Вінграновського в поетичному театрі “Мушля”. Ми безупинно говоримо про відродження, хоча є речі, котрі

був жажливий ляп, особливо з огляду на зміст задуманого. Я б не побажав такого нікому з режисерів.

Найбільші ляпаси — у снах. Мені досі сняться режисерські сні про те, що все зривається: декорації, світло й звук вийшли з ладу, ведучі або захворіли, або не вивчили тексту. Сон повторюється у різних варіаціях і чомусь пов’язаний із фестивалем “Тарас Бульба”.

“КОЛИ ТИ НЕ Є, ЦЕ ЗНАЧНО ТЯЖЧЕ, НІЖ КОЛИ ТИ Є”

— У мене складається враження, що Україна потерпає від дефіциту режисерів. Наприклад, більшість провідних театрів очолюють літні режисери, які часто запрошують для постановок молодших колег з інших країн, наприклад, із Росії, Грузії, Італії. Ваша думка з цього приводу?

— Можна узагальнювати і не узагальнювати. Якщо говорити про Національний театр опери та балету імені Шевченка, то там ситуація з режисурою більш ніж кризова. Замість того, щоб вирощувати, підтримувати своїх фахівців, вірити в них, театральні керівники намагаються взагалі обходитися без постійних режисерів, як це донедавна було в Львівській опері, як нині є в Донецьку, в Одесі, схожа сумнівно-непевна ситуація в Харкові, в Дніпропетровську...

СЕРГІЙ АРХИПЧУК: «ДЛЯ МЕНЕ НАЙВАЖЛИВІШОЮ Є НАЦІОНАЛЬНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ»

Сцена з опери Д. Верді “Аїда”

вже не можливо реанімувати, а от щодо поетичного театру, традиція якого існувала впродовж багатьох десятиліть, я нутром відчуваю, що цю прогалину треба засівати, і мені здається, те, що ми зробили, дозволяє побачити й наш час, і наші проблеми, і по тому, як глядач реагує на певні моменти, можна зрозуміти чимало про самого глядача.

І найголовніше те, що від Рівного до Донецька, від Полтави до Києва, незалежно від мови і традицій, цей поетичний колаж Вінграновського сприймався людьми, він потрібен, і саме в такій динамічній сценічній формі.

Пишаюся постановкою опери “Аїда” у Львові, пишаюся фестивалями, які мали своє обличчя, драматургію, сценографію, концепцію, стилістику.

А щодо провалів і проколів... Це ж найкращі наші вчителі! Найбільший прокол — це втрата роботи, коли вона не відбувається взагалі. А відверті провали я забув (сміється).

Хоча... Згадую таке. Ще за радянських часів ми робили дуже трагічне дійство, пов’язане з десятиліттям із дня смерті й сорокаріччям із дня народження Володимира Івасюка. Тоді було дуже багато опору, чимало кадебістів нишкли в залі. Дирекція театру імені Заньковецької дала нам на поміч дещо невірноважену жіночку. Вона відкрила завісу в невідповідний момент, коли на сцені не все ще було готове, хтось зопалу побіг тощо. Це

цим театром. Він багатожанровий, там панує російська трагікомедія, латиноамериканська й індійська мелодрама, італійська комедія, американські бойовики тощо. Український театр, і режисура в тому числі, часто-густо живе не тим життям, яке вирує в приміщеннях цього космополітичного театру. Як легко, наприклад, була затоптана вистава Галини Тельнюк “УБН” (“Український буржуазний націоналізм”) у театрі імені Заньковецької. Можна сперечатися щодо вартості драматургічної, акторської, музичної, але те, що ця вистава була найактуальнішою для мене за всі роки незалежності, — це факт (слава Богу, вона досі йде у Львові). Але дуже легко й швидко кийські псевдознавці від театру, люди в червоних халатах і з великими тесаками її зарубали й затоптали.

— Є думка, що українська драматургія слабка, інакше б п’єси наших авторів ставилися по всьому світові.

— Не треба робити зі “всього світу” супераргумент. Колись Катерина II дала добрячий “сармак” французьким літераторам, щоб вони писали про Московію, а інший російський можновладець дав гроші, щоб утворити назву Росія, а не Московія. Це все можна купити і зробити. У світі підробних цінностей, імітації коштовностей не так уже важко роздуть бульку на весь світ.

Із другого боку, згадаймо, як п’єси Коломійця, Корнійчука, Левади, Канівця йшли в театрах по всьому СРСР — це була ідеологія. А те, що зараз відбувається, — теж багато в чому ідеологія: дехто не хоче визнати український театр.

— Сергію, Вас часто можна побачити у філармонії, на виставках художників, на книжкових ярмарках, в опері, в драматичних театрах тощо. Це від всеїдності, чи відбувається акумуляція певних ідей?

— До всеїдності далеко, я б значно більше хотів бачити, ніж можу, до того ж баланую між навалюю інформації і внутрішніми табу, щоб не переїсти тієї інформації.

Під час навчання в ДІТІСі однією з “технологій” було ведення щоденника вражень. І коли мій художній керівник курсу побачив, що один день я в цирку, другий — на концерті італійського співака Джанні Моранді, третій — у Дюссельдорфській опері, четвертий — у драматичному театрі Марселя Марішала, далі — на камерній виставі, на джаз-фестивалі, він сказав: “Я не можу зрозуміти, де ти, а де не ти”. А потім промовив: “А-а, вибач, скільки тобі років? Вісімнадцять?”

Тепер мені далеко не вісімнадцять, але намагання відчувати різні мистецтва не згає, бо вони щільно поєднані з життям. Це як закон сполучних судин. Якщо одну судину підняти, то рівень рідини в іншій обов’язково зреагує. Рок-фестивалі цікаві не тільки як стихія, а як частина життя мого народу, молоді, виникає намагання зрозуміти й підкласти своє вміння, досвід, і не тільки тому, що є біла пляма у висвітленні цього явища, а й тому, що йти незанимає шляхами цікавіше. Ось, наприклад, Андрій Жолдак, вельми яскравий режисер, і той, хто піде його шляхом, буде приречений повторювати. Є люди, які постійно щось повторюють. Для мене цікаво йти своїм шляхом. Є така французька приказка: “Я п’ю з маленької чарочки, але зі своєї”. Я не знаю розмірів моєї чарки, але мені є що сказати і як сказати, і це може бути почуто.

Для того, щоб побачити всі хити, відхилення, нахили і ракурси режисера або актора, для цього не треба в нього брати інтерв’ю, треба, щоб відкрилася завіса, і ви почали всотувати дійство. Справжнє мистецтво — найбільша винагорода, найбільший гонорар для митця, це той трунок, який не зрівняється з ніякими алкогольним напоями й допінгами.

— А що таке режисура?

— Режисура — це культура. Коли її немає, це відчувають усі. А коли є, режисуру можна не помітити, всі подумують, що це так природно: людина вихована, все злагоджено працює. Я люблю вислів Довженка, де йдеться про його мрію поставити такий фільм, щоб у глядача було враження, що сценарист не писав сценарію, режисер не керував знімальним процесом, оператор — камерою, актори не вчили ролей. А все вийшло ніби само по собі, як яблуко, котре росло, дозріло, пригрілося на сонечку і впало.

Спілкувався
Володимир КОСКІН

ВУЗЛИКИ НА ПАМ'ЯТЬ

“Я БУВ ЧЛЕНОМ КПЗУ...”

“Територія, де я проживав (с. Пасіка Грубешівського уїзду Люблянського воєводства), була зайнята німцями, коли ж почала на польські війська наступати Червона армія, німці в цей час відступили. ...Вже коли встановлювався державний кордон СРСР, місцевому цивільному населенню, яке брало участь у сільських комітетах і сприяло Червоній армії, запропонували виїздити в її тил. У жовтні 1939 нас, біженців, повантажили в залізничні вагони, і ми попрямували в Україну. 10 листопада наша сім'я (йдеться про Йосипа Лукасюка, його дружину Ніну та сестру Марію, синів Антона і Анатолія, старенька мати та трирічна донька Лукасюків залишилися у рідному селі) прибула в радгосп Рози Люксембург, що в Бобринецькому районі”.

Дуже схожа історія прибуття у наші краї і родини Полюхів: “Коли під час військових дій польську армію розбили і вона втекла, у нас виявилось безвладдя, по селу ходили різні банди, грабували населення. Їх ніхто не переслідував. Нам стало відомо, що недалеко (йдеться про с. Мачте того ж Грубешівського уїзду) перебувають частини Червоній армії, громада вирішила послати туди делегата, аби отримати допомогу для наведення у селі елементарного порядку. Делегат Антон Копач, повернувшись, сказав, що треба організовувати місцевий комітет, збирати зброю, боротися з бандами. Після цього ми, організувавшись, обеззброїли кілька банд, Червона армія всіляко нам сприяла. Тоді із села в СРСР виїхало більше 50 сімей, з них десять — у радгосп Рози Люксембург”. Із великої родини Полюхів багато хто лишився у Західній Україні, але крім нього ще дві сестри з чоловіками теж виїхали до СРСР.

Не можна сказати, що Лукасюкам і Полюхам так уже сутужно жилося за старого ладу. Йосип вів своє господарство, мав шість десятин землі, дві коняки, корову, телицю, хату, сарай. Але при цьому, очевидно, був небайдужий до соціалістичних ідей, бо ще 1931 року (розповідав під слідством) його односельці, як виявилось, члени КПЗУ Йосип Грицюк, Леонтій Мазниця та Володимир Марамон часто зверталися до нього, аби він допомагав їм у партійній роботі (цікаво, чи жалкував про те?). За дорученням Грицюка 1932 року сім днів переховував у себе працівника окружкому партії. Якось у його оселі проводили парт-

ВОЗЗ’ЄДНАННЯ. БОБРИНЕЦЬКИЙ ВАРІАНТ

Про золотий вересень 1939 сказано й написано чимало. Тоталітарна система, опанувавши Західну Україну, відразу ж почала підганяти її під свій копил: нищила тисячі людей, цілими селами виселяючи їх до Сибіру, розстрілюючи інтелігенцію, не один рік борячись із УПА, доки так-сяк пристосувала вільнолюбних західняків до себе. У тих краях теж було чимало таких, які беззастережно вірили комуністичній ідеї, всіляко намагалися допомагати Червоній армії, добровільно переселялися у тодішню Радянську Україну. Але й вони, трохи поживши у соціалістичній дійсності, часом виявлялися “ворогами”, — комуністична система не могла сприйняти їхні життєві мірки, розуміння суспільних статусів, урешті, наявність елементарної людської гідності.

Серед таких переселенців до Бобринецького району опинилися і двоє теслів — Йосип Лукасюк та Олександр Полюх.

збори. Але офіційним членом КПЗУ, хоча й стверджував це, Лукасюк не був, мабуть, просто співчуваючим. Пізніше, як і Олександр Полюх, став членом місцевого комітету. Але ж у Західній Україні вони тоді створювалися швидше не з ідейних міркувань, а для наведення елементарного порядку. До речі, те, що Олександра обрали членом такого комітету, цілком логічно, адже він свого часу три роки був сільським старостою. Жив також небідно — мав хату, два сараї, чотири десятини землі, троє корів, свиней, гусей, курей.

ХТО Ж ЗНАВ, ЩО СОЦІАЛІЗМ — ЦЕ ЗЛИДНІ?

“Спочатку ми працювали, як належить, — пояснюватиме слідчому Йосип Лукасюк, — а потім вирішили виїхати, бо адміністрація радгоспу не створила для нас, переселенців, жодних умов для життя і праці. Більше того, мали місцеві факти просто нелюдського ставлення до нас. Я зі своєю родиною і Ядилюк Микола зі своєю (всього 12 осіб) розміщались в одній квартирі, неблагоустроєній, холодній, звідки зимою доводилося сніг виносити. Моя дружина була на останньому місяці вагітності і мала народжувати. Коли їй стало зовсім погано, я поїб до директора радгоспу, аби допоміг відправити її в лікарню. Однак автомашини він не дав, дозволив узяти коней. Дружина народила в дорозі, і дитина померла. Інша дитина у мене хвора — гостре малокрів'я. Я не раз просив директора радгоспу виписати нам за готівку якихось жирів, але він відмовив. Топлива абсолютно не було, навіть соломи, аби набити матра-

Фото О. Литвиненка

ци, ніде було взяти. Попросив директора залізну півку — немає, коней, аби підвезти глини та хоч трохи поремонтувати те приміщення, — не дає”.

Не можна сказати, що приїжджі не знали, що таке злидні. Очевидно, і в їхніх краях бідних людей було доволі, але щоб людина не могла розпорядитися заробленим, своїм власним, придбати те, що життєво необхідне — це було їм незрозуміло. Як і те, що заробітну плату не видавали вчасно. Про це на слідстві говоритиме Олександр Полюх: “Я зарплати не отримав ще за грудень 39-го. А наші гроші, які ми мали в польських злотих, можна було обмінити у Держбанку, але для цього треба було поїхати у Кіровоград, а директор радгоспу не дозволяв доти, доки обмін не припинився, і наші гроші пропали. Топлива не було — за весь час я зміг придбати тільки чотири відра вугілля, доводилося

після роботи розгрібати сніг і діставати бур'ян, щоб хоч трохи протопити. Житло холодне, їсти нічого. Найближчий базар у Бобринці, це 12—15 кілометрів від радгоспу”.

Але були й такі, хто вважав: переселенці із Західної казяться з жиру. Їх, мовляв, прийняли, як належить, забезпечили, три дні годували безплатно, дали житло, меблі, а вони... Місцеві мешканці свідчать, що сім'я Лукасюків, продавши двох своїх коней, жила добре — мали перини, подушки, ковдри, постільну білизну. Ймовірно, що так воно і було. Але наявність цих елементарних речей, які для будь-якого європейця не були ознакою достатку, для наших земляків-степовиків, тодішніх будівників соціалізму, забитих і пригнічених, пограбованих і опущених несамовитою більшовицькою владою на саме дно людського виживання, здавалася розкішшю...

ської гідності і люмпенської свідомості та передаванні останньої у спадок наступним поколінням, а також її вплив на формування суспільства, його внутрішньої культури, конфліктності, протиріч майбутніх нерівностей. Але, мабуть, Бог вирішив, що українці настільки сильні, що зможуть і це пережити, перемолоти, подолати...

Більшість свідків у справі Лукасюка і Полюха підкреслювали, що вони, оцінивши наші чорноземи, дуже хотіли, аби їм дали по кільканадцять десятин. Але таке в Радянському Союзі було неможливо, тому вони, мовляв, і казали, що життя в СРСР гірше тюрми і що далі так жити не можна, треба повертатися додому.

Як би там не було, але коли в середині січня Йосип отримав листа від свого двоюрідного брата Василя Дудки, такого самого переселенця, працівника станції Хирівка Знам'янського району, який повідомляв, що біженців із Західної України відправляють назад, але для цього треба їхати до Києва, чимало людей вирушило пішки до Кіровограда. Там, на вокзалі, зустріли ще кількох братів по нещастю, з якими разом поїхали до столиці. У Києві їм нібито пояснили, що слід повернутися у Кіровоград і через обласну владу отримати дозвіл. У Кіровоградському облвиконкомі вони звернулись до якогось Омельченка, який записав усі прізвища і пообіцяв, що до 1-го лютого їх відправлять. Не дочекавшись цього, десять сімей найняли підводи і поїхали на станцію Долинська, аби вирушити звідти до Києва. До речі, попередили про своє рішення директора радгоспу, здали все надане їм (ліжка, столи), сподівались отримати і розрахунок, але не дочекались. Радянська влада з тими, хто хотів жити інакше, розраховувалася по-своєму. Квитків їм не дали, три дні вони пробули на станції, аж доки Лукасюка і Полюха, очевидно, як призвідників, заарештували.

Звинувачення стандартні — саботаж, антирадянська агітація. Вини своєї вони не визнали, весь час твердили одне: просто хотіли мати для своїх сімей людські умови проживання. Для тодішньої влади це теж було злочином...

● **Світлана ОРЕЛ,**
м. Кіровоград

ПРО-ЧИТАННЯ

Історія України в радянські часи була безликою. З неї викинули імена борців за волю народу, починаючи від гетьманів і закінчуючи “дисидентами”, позначивши їх ярликами “націоналістів”, “сепаратистів”, “ворогів”.

Не вдалося оминати цієї долі й багатьом українським компартійним керівникам. Із 153 членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Комуністичної партії України, 47 були репресовані або доведені до самогубства сталінським режимом, їхні імена були віддані комуністичній анафемі й забуттю. Нині вони, за винятком двох, реабілітовані, їхні імена повернуто історії, незалежно від їхнього місця і ролі в долі українського народу. Поява книги “Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918—1991)” В. Лозицького, кандидата історичних наук, директора Центрального державного архіву громадських об'єднань України, несе цікаву й корисну інформацію завдяки осмисленню документального історичного матеріалу. Є й галерея персоналій найвищої партійної верхівки Ра-

дянської України, аналізуються рецепти політичної “кухні”, в якій готувалося “вариво”, що ставало сутністю республіканської політики — за цими найважливішими науковими параметрами праця є унікальною, за що дякуємо київському видавництву “Генеза” (2005 р.).

ІСТОРІЯ ЗБАГАЧУЄТЬСЯ

Пізнавальне значення праці полягає й у тому, що багатий документально-фактологічний матеріал дає можливість глибше зрозуміти сутність політики, яку проводив В. Ленін, а потім Й. Сталін щодо України. Особливо актуально звучить сьогодні розкриття автором цілеспрямованої політики Кремля на викорінення в Україні будь-яких “самостійницьких ухилів”, на витравлення самого духу “націоналізму”. Як свідчать наведені в книзі документи, для цього використовувалися різноманітні методи — організаційні й навіть репресивні щодо окремих керівників і всього українського народу. Варто навести хоча б окремі з них. Ось Політбюро ЦК РКП(б)

своєю постановою від 20.03.20 р. розпустило склад ЦК КП(б)У, законно обраний IV конференцією КП(б)У (березень 1920 р.).

Причина? Делегати конференції не підтримали списку членів ЦК КП(б)У, підготовленого й запропонованого Москвою. Вказане рішення Політбюро ЦК РКП(б) невдовзі було проштамповане пленумом ЦК РКП(б). Серед інших організаційних заходів, які розкриває автор, була “допомога” Москви в “зміцненні” української парторганізації. Під приводом цієї “допомоги” вже в травні 1920 р. ЦК РКП(б) направив із Росії в Україну на постійну роботу 674 комуністів. Подібна “допомога” Москви Україні російськими кадрами мала постійний характер, вона здійснювалася до кінця існування КНРС, а її сутність полягала в русифікації України, посиленні впливу російського елементу в Україні.

Як свідчать архівні документи, аналізовані В. Лозицьким, для тис-

ного прив'язання української парт-верхівки, комуністів республіки до есересерівської імперської колісниці, утвердження в суспільстві тотального жаху перед Москвою, Сталін і його поплічники не зупинялися навіть перед масовим терором. Ідеться про штучний голод, органі-

зований Сталіним у 1932—1933 рр., що став справжнім геноцидом проти українського народу.

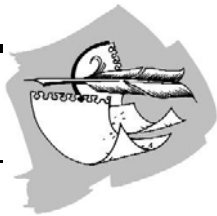
Можна було б зупинитися й на інших подібних аспектах проведення В. Лозицьким наукового дослідження. З них видно, що Ленін, Сталін, верхівка КНРС із самого початку організацію Російської Федерації. Цей статус КПУ був закріплений і в Статуті КНРС. Як свідчать документи, наведені в книзі, в цьому Москві активно допомагала частина росіян, що були в КПУ, і зрусифіковані українці.

Історичні факти, що аналізує автор, переконливо свідчать: національна політика Кремля щодо України була далеко не “братерською”.

Книга подає науковцям важливий документальний матеріал для заповнення “білих плям” на історичному тлі України, допомагає глибше побачити ту тяжку “національну” й іншу спадщину, яку отримала незалежна Україна, й оцінити масштаби й складність роботи. Вона допомагає зрозуміти “політику зигзагів” в українсько-російських відносинах та їхні справжні причини, розпізнавати сутність демагогії керівників нинішньої КПУ.

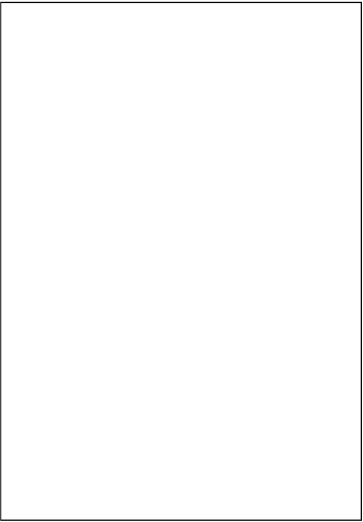
Та В. Лозицькому не все вдалося, зокрема хотілося б знайти на сторінках його книги відповідь на питання, чому компартійна верхівка України не стала на бік незалежної України. Автор, по суті, обійшов мовчанням ту негативну роль, яку відіграв В. Щербіцький (досить згадати його заподадливе проведення русифікації української освіти, науки тощо). Але вказане не зменшує наукової та інформаційної цінності видання.

● **Олексій ГАВРИЛЮК,**
кандидат історичних наук

ПОЕЗІЯ

Закінчення. Початок на с. 11

СПОСТЕРЕЖЕННЯ І ВИСНОВКИ

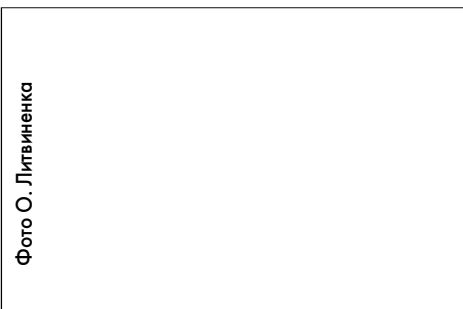

Фото О. Литвиненка

•

МАРГІНАЛИ

АНТИДЕРЖАВНІ АКЦІЇ ВІД ЧИНОВНИКІВ

•